

શિર ધુજ આણ વહું

(લેખ-સંગ્રહ)

૦ શ્રી ચાતુલ શાહ ૦

૩૧ (હાલ મુનિશ્રી હિતરુચિવિજયજી મહારાજ) ૧૩

૦ રાંપાદક ૦

૭/૧ ચાતુલ શાહ

સંપાદકીય

ઊંઘે ઉંઘુ ઘાલીને દુઃખના દરિયામાં ડૂબવા દોડી રહેલી દુનિયાને(આ)
ફિરરતો સાચો રાહ બતાવવા લાલગંડી લઈને આવ્યો છે.

/ ઘણા વાંચન, મનન, ચિંતાન બાદ ઉદ્ભવેલી વેદનાનું આ
મૂર્તિસ્વરૂપ છે. ભોગના વ્યસનની ઓદી બનેલી - ડાંગને ગણકાર્યા વિના
દૂધ પીવામાં મશગૂલ બિલાડા જેવી - આ માનવ જાત જો આ સાદ
સાંભળશે તો સુખનો સાંગર તેના આંગણે હિલોળા લેશે નહિ તો

મ્રભુ શાસનની સામે આવતાં કોઈપણ આક્રમણોમાં
સિંહના સંતાન તરીકે સિંહનાંબની જેમ ઝમૂમવાનાં અમને -
અરમાન છે - અને એમ કહતાં જિનશાસનના ખેતરમાં અમારા
હાડ - માંસનું ખાતર કરવું પડે કે લોહીનું પાણી ચીંચવું પડે તો
અમારી તૈયારી છે.

- મુનિ શ્રી દિત્તરુચિ વિજયજી

(સ્વર્ગસ્થ ગુરુવરના ગુણાનુવાદ-અસંગના વક્તવ્યમાંથી) ❧

વિ. સં. ૨૦૪૭ શ્રાવણ સુદ-૯ રવિવાર-અમદાવાદ

સ્વાભૂતિ પછીનું સર્જન

જૈનનું જીવન એક એવી સિતાર છે કે જેના તારેતાર મનના મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત જિનદેવની સમક્ષ દિનરાત એવું જ સંગીત ઝણઝણાવતાં રહે કે, “શિર તુજ આજ વહું !”

જૈન ભલે અજ્ઞાનતાનાં ઓવારે ઊભો હોય કે સર્વજ્ઞતાના શિખરને આંબવાની તૈયારીમાં હોય ! જૈનને નવકાર પણ ન આવડતો હોય કે ચૌદપૂર્વનો પારગામી હોય ! પરંતુ આવા પણ જૈનમાત્રની ભાવના-રટણા એક જ હોય કે, શિર તુજ આજ વહું !

“શિર તુજ આજ વહું” આ શબ્દોને જરા વિગતથી નિચાસીએ : શિર એટલે મસ્તક ! તુજ શબ્દ અહીં જિનેશ્વર દેવના અર્થમાં અભિપ્રેત હોવાથી તુજ એટલે જિનેશ્વર ભગવાન ! આજ એટલે આજ્ઞા ! અને વહું એટલે ધારણ કરું ! ટૂંકમાં જે શબ્દોને આ પ્રકાશને પોતાના નામ તરીકે પાનેપાને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા છે, એનો અર્થ એવો થાય છે કે, ભગવાન ! હું આપની આજ્ઞાને મસ્તક ઉપર ધારણ કરું છું. આજ્ઞાને મસ્તક ઉપર પારણ કરવી એટલે શું ? શું માત્ર આગમ-ગ્રંથોને મસ્તક ઉપર મૂકવા એટલો જ અર્થ “શિર તુજ આજ વહું”માંથી તારવી શકાય ? ના. આનો અર્થ તો એવો થાય છે કે, પ્રભુ ! આપની આજ્ઞા મુજબ જીવન જીવવાનો પુરુષાર્થ કરું. પુરુષાર્થના પગલાં ઉઠાવવાની કદાચ શક્તિ ન હોય, તો આજ્ઞા મુજબનું જીવન જીવવાની ભાવનાના ગીત તો રાત્રિ દિવસ ગાયા જ કરું. કેમ કે આવી ભક્તિમાં જ એવી તાકાત રહેલી છે કે, જેથી આજ્ઞા મુજબ જીવન જીવવાની શક્તિ વહેલીનોની મેદા મયા નિના ન જ રહે. “શિર” શબ્દ આવી સંપૂર્ણ શરીરનો અર્થ ધ્વનિત કરે છે. “આજ” શબ્દ આચાર-વિચારનો દ્યોતક છે અને “વહું” શબ્દ જીવન જીવવાનો વિશાળ અર્થ ધરાવે છે. ભગવન ! આપની આજ્ઞાને હું મારા જીવનમાં જીવનારો બનું; આ ટૂંકા અર્થને જેટલો વિસ્તારવો હોય, એટલો વિસ્તારી શકાય.

જિનની આજ્ઞાને પ્રાણી અને જીવનની જ્ઞાન બનાવવી હોય, તો પહેલા આજ્ઞાનું જ્ઞાન હોતું જોઈએ કે, જિનેશ્વર ભગવાન શું ફરમાવી ગયા છે ? આવું જ્ઞાન મળે, એ પછી જ જૈનમાંથી જિન તરફનું પ્રયાજ શરુ થાય. જૈનમાંથી જિન બનવું, જો કે ખૂબ જ કઠિન સાધના છે. એથી જિનત્વની ઝલક મેળવવા જે આજ્ઞાઓનું પાલન અનિવાર્ય ગણાય, એ આજ્ઞાઓ રાહેલી તો ક્યાંથી હોય ? પરંતુ જનમાંથી જૈન બનવું, એ પણ રાહેલી સાધના નથી. એ માટેની આજ્ઞાઓ પણ અઘરી છે. જો કે જિનત્વ તરફના

પ્રયાણ માટે અનિવાર્ય શરત ગણાતી આજ્ઞાઓ કરત્રી, જનને જૈન બનાવતી આજ્ઞાઓ રહેલી છે. છતાં એનું સ્વરૂપ જનને અઘરું લાગે એવું તો છે જ.

“શિર તુજ આજ્ઞા વહું”માં આવી પ્રાથમિક કક્ષાની આજ્ઞાનું જ્ઞાન આપવાનો પ્રયાસ બહુ જ સારી શૈલીમાં થવા પામ્યો છે. “અતુલ શાહ”નું મુનિશ્રી હિતરુચિવિજયજી તરીકે નામાંતર/રૂપાંતર થતાં આજે એમનું વ્યક્તિત્વ, એમનું જીવન તો ખૂબ જ જગજહેર બની જવા પામ્યું છે. પણ એમનું કૃતિત્વ, એમનું કવન હજી એટલું બધું જાહેર નથી બન્યું. આને જાહેરમાં લાવવા દ્વારા જૈનને જૈનત્વ જવંત બનાવવાની હાકલ આ પ્રકાશનના માધ્યમોથી કરવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે, જે પ્રારંભિક ગણાશે.

આજે બીજાની ઓળખાણ કરવા જતાં પોતાના જ પરિચયથી અણ રહેવાની વૃત્તિ-પ્રવૃત્તિ વધતી જાય છે, જૈન પણ ઠીકઠીક પ્રમાણમાં ‘જૈનત્વ’ને વિસરી ગયો છે. આ વિસ્મરણનો પડદો હઠાવી દઈને જૈનને ઝગારા મારતું જૈનત્વ દર્શાવવાનો પ્રયાસ આ પ્રકાશનના માધ્યમે જે રીતે થયો છે એનો થોડોક સારસંક્ષેપ આવો છે :

ઉપાશ્રય તો જૈન સામ્રાજ્યની રાજધાની છે. એથી એના બાંધકામમાં આધુનિકતાને આંધળો પ્રવેશ અપાવવાની ધૂન સત્ત્વરે તજી જ દેવી જોઈએ અને શિયાળામાં ઠારે, ઉનાળામાં બાળે અને ચોમાસા ચૂલે એવી આધુનિક બાંધકામ-પદ્ધતિને ફેલાવતો આખીને જેથી જયજા ને જીવદાતાનું પાલન સારેલું બને, એવું પ્રાચીન પદ્ધતિનું બાંધકામ અપનાવવું જોઈએ.

મુંદજીયુગના દેખીતા ઝાકઝાળમાં અંજાઈ જઈને આપણે અનેકનિર્ગમ આપ્તરોઓ નોતરી છે. એમાંથી ઈગરવાના એકમાત્ર ઉપાય તરીકે ‘પુત્રાવાલિષા’ પુસ્તક લેખનના આ વિસારાયેલા કર્તવ્યને પુનઃ અપાવી બનાવવું જ જોઈએ.

શરીર ધર્મનું આધસાધન ગણાય છે. એથી અનારોગ્યમાંથી આરોગ્ય મેળવવા માટે પણ ધર્મને ધક્કો ન જ પહોંચાડવો જોઈએ. આરોગ્ય મેળવવા માટે એલોપથી તો હિંસક તરીકે કુખ્યાત છે જ. પણ લોટો માને છે, તેવી હોમિયોપથીની દવાઓ પણ નિર્દોષ-અહિંસક નથી જ. માટે સૌથી ઓછાં દોષવાળી આયુર્વેદ પદ્ધતિને આરોગ્ય મેળવવા માટે અપનાવવી જોઈએ.

જિનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય આદિની વૃદ્ધિ શ્રાવકસંઘનું કર્તવ્ય હોવા છતાં આ જાતની વૃદ્ધિ માટે ગમે તેવો માર્ગ ન અપનાવાય ! આજુબની ઉપેક્ષા પૂર્વક વધારાતું ધર્મદ્રવ્ય પણ સંસારની વૃદ્ધિનો હેતુ બને છે. માટે ધર્મદા મૂડીનું રોકાણ કરતાં પણ ખૂબ જ સાવધ રહેવું જોઈએ. અભક્ષ્ય-અનંતકામનો વિષય આ યુગમાં એટલો ગંધો ઝીણવટથી વિચારવા જેવો ન્યો છે કે, ઈડા-આમલેટ જ નહિ, અભક્ષ્યાહારના ત્યાગીને માટે નિર્દોષ જેવા જણાત્ર બિડ્ડીટ આદિ પણ ખાધ નથી રહ્યા. એથી અભક્ષ્યથી આપણ રહેવા

બિનિદુટ

પ્રંચનારે આજે તો સો ઝેળણે ગળીને પાણી પીવા જેવી જાગૃતિ કેળવવી જોઈએ.

આપણી પ્રાચીન-પ્રણાલિકાઓ ખૂબ જ ઉપકારી-ઉપયોગી અને અનેક દૃષ્ટિએ આવકાર્ય હતી. આર્થિક-સામાજિક અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પણ એ પ્રણાલિકાઓનું પાલન ખૂબ જ ઉપકારક હતું. આની સામે આધુનિક પદ્ધતિઓ ખરબચડી અનુપકારી ને અનુપયોગી હોવાથી જેમ બને એમ તજવા જેવી છે. અને 'નવા'ના આક્રમણથી આજે એવો તો વિનાશ વેરાયો છે કે, 'જૂનું એ સોનું' આ કહેવત એકવાર આંગ મીચીને અપનાવી લેવામાં જ મજા છે.

પાપબુદ્ધિથી પાપ થાય, તો એમાંથી હજી જલદી છૂટકારો મેળવી શકાય છે. પણ જે પાપ ધર્મબુદ્ધિથી થાય, ધર્મમાં ધર્મના નામે જે અધર્મને પ્રવેશ અપાય, એ પાપો વંજલેપ જેવા બની જતા હોવાથી એમાંથી છૂટવું તો ખૂબ જ કઠિન બની રહે છે. આજે ધર્મક્ષેત્રના અનેક પ્રદેશોમાં આવ્ર પાપોને પ્રવેશ અપાઈ રહ્યો છે, એથી આજે તો વાંતેવાતે અને સમયે સમયે સ્થાવધાની રાખવી જ રહી.

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાને શિર પર વહવા માટે જરૂરી પાયો ઊભો કરવા પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આ અને આવી અનેક બાબતો તરફ જૈન સંઘોનું ધ્યાન દોરવાનો પુણ્યપ્રયાસ થયો છે. અંધાનુકરણનો આ યુગ હોવાથી આમાં રજૂ થયેલી ઘણી બાબતો અશક્ય અને અસંભવિત પણ લાગે, આમ છતાં "શિર તુજ આજ વહું"નું ભાવનાગીત જો અંતર સમક્ષ જુજવા લાગે તો એ અશક્ય અસંભવિત શક્ય ને સંભવિત બની જતાં પળની ય વાર ન લાગે.

આજે આપણા જીવનમાં અને આપણા સંઘમાં ઘણી ઘણી બાબતો એવી પેસી ગઈ છે કે, એને દૂર કરવી અને ત્યાં શાસ્ત્રીયતાની સ્થાપના કરવી. ખૂબ જ કઠિન ન હોવા છતાં એની જાણકારીનો અભાવ હોવાથી જ ત્યાં શાસ્ત્રીયતાની પ્રતિષ્ઠા થઈ શકતી નથી. આવી ઘણી ઘણી બાબતોની જાણકારી આ પુસ્તકમાંથી મળી શકે એમ છે.

જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા સમજવામાં આવે અને જીવનમાં એની પ્રતિષ્ઠા કરીને પછી એની પ્રતિષ્ઠા કાજે અન્યને પણ પુણ્ય-પ્રેરણા કરવામાં આવે, તો આજે પણ આમાં સફળતા પામી શકાય છે ! આ સત્યની સ્વાનુભૂતિ પછીના સર્જન સમય આ પુસ્તકનું વાચન-મનન જિન ભગવાનની આજ્ઞાને ઘર ઘર અને ઘટ ઘટમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં અને એ પ્રતિષ્ઠાની વધામણી કે એવી પ્રતિષ્ઠાની વિનવણી વ્યક્ત કરવા માટે એવું સમૂહ-સંગીત રેલાવવામાં અવશ્ય સફળ સાબિત થશે કે "શિર તુજ આજ વહું".

આચાર્ય વિજયપૂર્ણચન્દ્રસૂરિ

વિ. શ્રાવણ વર્ષ અષ્ટમી, વિ. સં. ૨૫૧૮

સિ. પાણીતાણ ૭

આણા પાલે સાહિજ વૂસે.....

જાતના જીવ માત્ર પ્રત્યેની કૃષ્ણ જેના હેયે વસે તે તીર્થકર બને. એવા તીર્થકરો જીવોને જે જે કરવાનું કહે અને જે જે ન કરવાનું કહે, તે વિધાન અને નિષેધ બંને પ્રકારની આજ્ઞા પાછળ પ્રેરક બળ તો જીવો પ્રત્યેની કૃષ્ણ બુદ્ધિ જ છે, હિતકારક ક્રિયા જ છે. /

આવા કૃષ્ણાનિધાન પ્રભુની સેવા કરવાનું કોને મન ન હોય ? પણ એ પ્રભુની સેવા કરતાં પહેલાં એક કાર્ય કરવાનું હોય છે. અને એ છે આજ્ઞાપાલનથી તૈયારીનું.

પૂજ્યાપાદ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે આ વાત બહુ સુંદર શબ્દોમાં મૂકી છે.

“તાહરી આજ્ઞા હું શિર ધરું, આદરું તાહરી સેવ રે” ————— D

પહેલાં તારી આજ્ઞા શિરસાવંધ કરું. મસ્તકે ચઢાવું, પછી તારી સેવા કરું. આપણે ત્યાંની પ્રણાલિકા પણ કેટલી અર્થગર્ભ છે ! પરમાત્માની પૂજા કરવા જતાં પહેલાં ભાલ-સ્થાલમાં આજ્ઞાયકમાં તિલક કરવાનું હોય છે, પછી જ દર્શન, વંદન ને પૂજનમાં પ્રવૃત્ત થવાનું હોય છે.

સુખી થવાનો પરમ ઉપાય જ આ છે. તેમણે કહેલું કરે તે સુખી જ થાય, કારણ આજ્ઞાનું ખંડન એ જ દુઃખનું કારણ છે.

પ્રભુના શારંગમાં ઝીણામાં ઝીણી બાબતોની વિચારણા કરવામાં આવી છે. સંસારલક્ષી પ્રવૃત્તિઓની આજ્ઞા નિષેધાત્મક હોય છે અને આત્મલક્ષી પ્રવૃત્તિઓની આજ્ઞા વિધેયાત્મક હોય છે.

બીજી રીતે કહેવું હોય તો એમ કંઠી શકાય કે મોક્ષ પુરુષાર્થમાં વિધેયાત્મક આજ્ઞા અને અર્થ-કામ પુરુષાર્થમાં નિષેધાત્મક આજ્ઞા હોય છે. પુરુષાર્થની ગંગા ભગવાન ઋષભદેવથી શરૂ થયેલી છે. તેના બે કિનારા છે. આ તરફનો કિનારો ધર્મ પુરુષાર્થ છે. અને સામો કિનારો મોક્ષ પુરુષાર્થ છે. જ્યારે વચમાં પાણીના પ્રવાહરૂપે બાકીના બે, અર્થ અને કામ પુરુષાર્થ છે. ધર્મથી અર્થ અને કામ નીપજે છે. જેમ નદીના કિનારે ગમે તેટલો સમય બેસી શકાય, ઘર પણ બાંધી શકાય પણ નદીના પ્રવાહમાં, જળમાં ઝાલું રહી ન શકાય. જો તેટલો સમય વિતાવીને ફરી પાછા કિનારે આવી જવાનું હોય છે, તેમ અર્થ-કામ જરૂર પુરતાં (ધર્મને બાંધક ન બને તેટલાં) સેવીને વળી ધર્મમાં સ્થિર થવાનું છે. આમ, વિધેયાત્મક અને નિષેધાત્મક બંને સ્વરૂપે આજ્ઞા પાળવાની છે.

અહીં આ પુસ્તકમાં, ભાઈ અતુલકુમારે (હાલ મુનિ હિતરુચિવિજયજી) પ્રભુ આજ્ઞાને કેન્દ્રમાં રાખીને કેટલીક મહત્ત્વની વિચારણા રજૂ કરી છે..

આપણી ચાલુ પ્રવૃત્તિઓ અંગે હવે ખાયાથી પુનઃ વિચારણા કરવાનો અવસર આવી ગયો છે, પાછા ફરવાની મુદત પાકી ગઈ છે.

પુસ્તક-લેખન મોડેના મુદ્દા

૧. ફુલસ્કેય ચોપડામાં ઈન્કયેન અથવા બોલયેનથી લખી શકાશે.
૨. ફુલસ્કેય ચોપડાની ઉપર હાથબનાવટના કાગળનું સફેદ રંગનું પૂંકું ચઢાવવું.
૩. ચોપડાની અંદર પ્રથમ પાના ઉપર લખનાર વ્યક્તિનું નામ-સરનામું લખવું જરૂરી છે.
૪. આ પુસ્તક લખનાર વ્યક્તિના અક્ષરો સુવાચ્ય હોવા જરૂરી છે. અતિ સુંદર ન હોય તો પણ લખી શકાશે.
૫. પુસ્તક પરિવારના અન્ય વ્યક્તિઓ લખી શકાશે.
૬. પુસ્તક પહેલા પાનેથી શરૂ કરીને છેલ્લા પાના સુધી ક્રમસર લખવાનું છે.
૭. પુસ્તક નિયમિત રીતે રોજ ઓછામાં ઓછા પાંચ પાના લખાય તે રીતે નિત્યક્રમ જળવાય તો ઉત્તમ છે.
૮. આ પુસ્તકની કેશિકા કઢાવીને અન્ય વ્યક્તિઓને લખવા માટે આપી શકાશે.
૯. આ પુસ્તક પૂરેપૂરું લખાઈ જાય પછી મૂળ નકલ અને લખેલી નકલ બંને નીચેના સરનામે પરત કરવા નમ્ર લલામણ છે.
દ્વેશ બાબુલાલ શાહ
૪, ચૈતન્યનગર સોસાયટી, સનશર્દઠ પાર્ક સામે, શાહીબાગ, અમદાવાદ.
ફોન નં: ૭૫૨૨૨૨૭.
૧૦. આ પુસ્તક લખ્યા પછી આપના આશિર્વાચી તથા શાસનરક્ષા માટે આપ શું કરી શકો તેમ છો તે પણ લેખિતમાં મોકલી આપશો.

આ પુસ્તક લખાને પૂર્ણ કરવા માટેની ઊંઘ સમય અવધિ નથી, પરંતુ
નિષ્ઠાપૂર્વક ઉચિત સમયમાં પૂર્ણ કરવાનો પ્રયત્ન કરશો.

આ પુસ્તક લખાવવા યાછળી સ્વ-પરતું હિત સાધી શકાય તે ૪ એક
ઉદ્દામ આશય છે.

સાંકળીયું

આધુનિક ઉપાગ્રહો	૧/૬
પુત્યય વિહણ- એક વિસારાયેલું કર્તવ્ય	૭/૯
આગમ-ગુદ્ગ : દેખીતો લાગ, સરવાળે ગેરલાભ	૧૦/૧૨
હોમિયોપથીની દવાઓ : માનીએ તેવી નિર્દોષ નથી	૧૩/૧૬
કાયમી તિથિની યોજનાઓ : અનર્થ પરંપરાને ઉત્તેજન	૧૭/૧૮
ધર્મદા મૂડીનું રોકાણ-વિકલ્પોની વિચારણા	૧૯/૨૨
ઈઝાના ત્યાગવાળા માટે આઈસ્ક્રીમ-બિસ્કીટ પણ અખાલ છે	૧૨/૨૪
પાત્રા રંગવા વપરાતા ઝેરી રંગોનો નિર્દોષ વિકલ્પ આપનાવીએ	૨૫/૩૧
હિસાને રાજ્યાશ્રય-એક કમનસીબ ઘટના	૩૨/૩૩
નર્મદા બોન્ડમાં ધારદ્રવ્યનું રોકાણ એટલે ઘોર હિસામાં સીધી ભાડીદારી	૩૪/૩૭
વીરગી સદીના અમેરિકામાં પણ આવું જીવી શકાય છે	૩૮/૩૯
ઑઈલ મિલોને બદલે બળદઘાણીનું તેલ વાપરી મહારંગના અનુમોદન	
જેવા અનેક દોષોમાંથી બચીએ	૪૦/૪૪
ધાર્મિક ઉત્સાહો : ધનનો ધૂમાડો ?	૪૫/૪૬
પાપ પ્રેમાશક પ્રાચીન પદ્ધતિ હી	૪૭/૫૪
દીક્ષાર્થીને અનુમોદન પત્ર	૫૫
દેરાસર સાધારણના ખર્ચનો સુંદર વિકલ્પ	૫૬/૫૭
વારતુ-વિવાહ અને લગ્નપત્રિકાઓ-કેવી હોવી જોઈએ ?	૫૮/૬૧
જૈન સંઘના બંધારણ અંગે કંઈક	૬૨/૬૮
પર્યુવાશનો સંદેશ-અહિંસાદેવીની હૃદયમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા	૬૯/૭૪
નિરામય દિનચર્યા ભણી	૭૫
ઘાડયાળના કાંટા પાછા શે ફેરવવા ?	૭૬/૮૧
આદર્શ ઘર કેવું હોવું જોઈએ ? કેટલીક ટૂંકનોંધો	૮૨/૮૬
અર્ધપૂર્ણ ટૂંકનોંધો	૮૮/૯૧

શિર તુજ આપા વહું

આજ્ઞાની સંમુખ રહેલું જીવન જ શોભે. આપણે જાત નિરીક્ષણ કરીએ કે આપણે સંમુખ છીએ, વિમુખ છીએ કે પરિણામુખ છીએ ? અહીં સમસ્યાનું નાંખન છે, તો તેનો ઉકેલ પણ છે. અને એ ઉકેલ જો આજ્ઞાપ્રીતિ પ્રબળ હોય તો અશક્ય પણ નથી. હા ! કદાચ દુઃશક્ય હશે, પણ જેમાં પ્રીતિયોગ હોય છે તેમાં ક્યાં આપણે દુઃશક્યને પણ નથી આચરતાં ?

દુઃશક્ય લાગેલી વાતોનો અમલ કરવાની પણ એક મજા છે. શાસ્ત્રવચન છે : અશક્યની સદૃઢણ અને શક્યની આચરણ એ માર્ગ છે. આ માર્ગ ઉપર ધીમી ગતિએ આગળ ધપતું બળદગાડું હશે તો તે આપણને મંજૂર. પણ એ માર્ગથી દૂર ઉન્માર્ગે જવા ધરામરાતું બલૂન આપણને ન આકર્ષી શકે. આવી પ્રીતિ આજે કેળવવાની જરૂર છે. કોઈપણ ધર્મિવૃત્તિ કરતી વખતે આમાં આજ્ઞા શું છે તે વિચારવું નિતાન્તર જરૂરી છે.

આ આજ્ઞામાં ઘાતક તત્ત્વોને દૂર રાખી, બાધક તત્ત્વોથી બચીને, સાધક તત્ત્વોને સેવવાનાં છે. આપણી પાસે આટલી વિવેકવ્રષ્ટિ કેળવાયેલી હોવી ઘટે કે જે તૂર્ત પીછાણી શકે કે આમાં સાધક, બાધક અને ઘાતક શું છે ? આવી વિવેકવ્રષ્ટિ શાસ્ત્ર, પરંપરા અને પરિણતગુરુગમના ફળ સ્વરૂપ હોય છે.

પ્રાપ્ત શાસનનો પરિચય કરવાનો છે. અને એ પરિચય કરતાં-કરતાં પ્રીતિ કેળવવાની છે અને તેના પરિણામે શાસનથી પરિણત થવાનું ને એટલે,

પ્રાપ્તિ, પરિચય, પ્રીતિ અને પરિણતિ આ ક્રમ થયો ! ! ઘણાંખરાં તો પહેલે પગથિયે અટકેલાં હોય છે. તેથી ઓછા બીજે પગથિયે, તેથી થોડા ત્રીજે પગથિયે અને ચોથે પગથિયે તો કેટલાક વિરલા જ દેખાય છે. પરિણત થયેલાંને આજ્ઞાપાલન ખૂબ સુકર લાગે ! એ જ કર્તવ્ય ભારો !

આવા ઉત્તમ લક્ષ્ય સાથે જીવનમાં પ્રભુઆજ્ઞાયોગને જહી દેવાનો છે. પ્રભુ આજ્ઞાનું પાલન કરવાથી જ પ્રભુની કૃપાનું અવતરણ આપણામાં થશે. પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજનું વચન છે,

“આજ્ઞા પાલે સાહિબ તૂરો
સકલ આપદા કારો.”

આ પુસ્તકમાં રજૂ થયેલા વિચારોને વાંચી, વિચારી, વાગોળીને તેનો સદ્અંશ ગ્રહણ કરી લેવો તેમાં જ શાણપણ છે, પ્રભુઆજ્ઞા ‘કાલજયી’ છે તેના સહારે આવા દુઃખમ કાળમાં પણ આપણે ઉત્તમ જીવન જીવી જઈશું, એવી શ્રદ્ધા સાથે વિરમું છું.

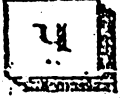
● પં. પ્રભુમ્નવિજયભાણી

જૈન ઉપાશ્રય, ૩૭, પ્રલલાદ પ્લોટ રાજકોટ—૬

ભા. સુ. ૧૧, ૨૦૪૭.—૬

આધુનિક ઉપાશ્રયો :

શિયાળામાં ઠારે, ઉનાળામાં બાળે અને ચોમાસામાં ચૂવે ।

હેલાંના કાળમાં સુખી શ્રાવકો કેવળ સ્વદ્રવ્યથી જિનાલય, ઉપાશ્રય (પૌષ્ઠશાળા) વગેરે બાંધીને સંઘને અર્પણ કરતા. આજે પૂણ ક્યાંક-ક્યાંક ભાગ્યશાળીઓ તેવો લાંબા લેતા હોય છે, પરંતુ મોટે ભાગે શ્રી સંઘના ભાઈઓ સાથે પૂણીને ગામના દેરાસર-ઉપાશ્રય બંધાવે તેવું હવે જોવા મળે છે. તેમાં પણ હજી થોડાંક વર્ષો પહેલાં એક એવી સુંદર ભાવના જોવામાં આવતી કે, પોતાના ગામનાં ધર્મસ્થાનો માટેનું દ્રવ્ય પોતાના ગામમાંથી જ ઉઘરાવી લેતા અને તે માટે બહારગામ મદદ માંગવા જવું નાનમરૂપ ગણાતું. આજે દુઃખની વાત છે કે, આવી ભાવના પણ ઘટતી જાય છે અને નાના ગામથી માંડીને મોટા નગરના સંઘો પણ પોતાનાં ધર્મસ્થાનો માટે ફાળો ઉઘરાવવા બહારગામ દોડી જાય છે.

ગૃહસ્થ જેમ પોતાના ભોજનની કે અંગત વપરાશની સ્તુઓની કોઈની પાસે પ્રાર્થના કરવામાં નાનમ અનુભૂત છે, તેવી જ રીતે પોતાની ધર્મ સંધના માટેનાં ઉપકરણો, સ્થાન આદિ માટે ગામેગામ માંગણી કરવા જવું તે ગૃહસ્થોચિત જણાતું નથી. દરેક શ્રી સંઘ પોતાપોતાની શક્તિ અનુસાર ધર્મસ્થાન બનાવવાનું નક્કી કરે, તો તે માટેનું દ્રવ્ય પોતાના સંઘમાંથી જ મેળવી તેવું અશક્ય નથી પરંતુ બહારગામ જઈને પણ દ્રવ્ય માગી આવવાની ભાવનાથી વધુ ખર્ચ ઊભું કરવું તે વિચારણીય છે. ઓછા પર અંશે સાધારણ સ્થિતિ ધરાવતો સંઘ પણ નક્કી કરે, તો પોતાના ધર્મસ્થાન માટે ગાર માટીની દીવાલો ઊભી કરી ઉપર નળીયાં નાખીને શ્રાવિકા વૃદ્ધિનો દ્વારા જ છાણ વગેરેનું ભોંયતળિયે લીંપણ કરાવી લે તો તદ્દન અલ્પ ખર્ચમાં શ્રી સંઘ સ્વદ્રવ્યથી ધર્મસ્થાન તૈયાર કરી શકે. પોતાના દ્રવ્યથી અને પોતાની મહેનતથી ઊભું થયેલ ધર્મસ્થાન શ્રી સંઘનો તેની સાથે એક વિશિષ્ટ આત્મીયભાવ ઊભો કરશે, તેની જાળવણી પણ વધુ કાળજીથી થશે અને તેમાં શક્ય તેટલી વધુ આરાધના કરવાનો વ્હાવો ઉમંગ થશે. જે પોતાપણની લાગણીને આભારી છે. વગર મહેનતે મળી ગયેલી, મફત મળેલી, દોકડી પણ ખર્ચા વગર પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુ પ્રત્યે તેટલો લગાવ ઉત્પન્ન નથી થતો, તે સર્વવિદિત છે. આમ ગામેગામનાં દેવદ્રવ્યાદિ ખાતાઓ ઉપર તથા સુખી શ્રાવકો ઉપર પરગામથી આવતી આવી માંગણીઓ અટકતાં તેમનાં નાણાંનો પ્રવાહ વધુ અંશે તીર્થસ્થાનો તરફ વળે, તેથી તીર્થો

શિર તુજ આણ વહું.....

ગાંડાજી હાશગળા ભાજજરી છે.
શાંત વદ હરી.

પણ જીવશીર્ષ બની રહેવાને બદલે નમ્રનારૂપ બને.

જેમ દેરાસરોનું બાંધકામ શિલ્પી-સોમપુરાઓને સોંપાય છે, તેમ મોટા ભવ્ય ઉપાશ્રયોનું બાંધકામ શિલ્પ-શાસ્ત્રના જાણકાર સોમપુરાઓને તથા નાનાં પ્રામ્ણ-ઉપાશ્રયોનું બાંધકામ સ્થાનિક પરંપરાગત કર્મીયાઓ વગેરેને જ સોંપવું જોઈએ. વિદેશી પદ્ધતિનું ભણતર પામેલા ઈજનેરો (આર્કિટેક્ટ) વગેરે જેમ ગૃહસ્થોને રહેવાના મકાનમાં પણ વિદેશી શૈલીનું અંધ અનુકરણ કરી, જે તે દેશના વાતાવરણ વગેરેથી તદ્દન વિપરીત મકાનો બનાવે છે, તે જ રીતે ઉપાશ્રયમાં ઉપાશ્રયની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતોથી તદ્દન અનિર્ણયરહી મૂળ જ વિચિત્ર મકાન બનાવે છે. માટે આ કામ તેમને ન સોંપતાં 5 | સોમપુરાને અથવા પરંપરાગત અનુભવજ્ઞાનનો વારસો ધરાવતા સ્થાનિક કર્મીયા વગેરેને જ સોંપવું જોઈએ. આર્કિટેક્ટો આજે ગૃહસ્થોના ઘર તેમજ ઉપાશ્રયોની ઉપર છત અને ચારે બાજુ સંખ્યાબંધ બારી-બારણાં બનાવે છે, જે આ દેશના વાતાવરણ તથા ઉપાશ્રયની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતોથી તદ્દન વિરોધાત્મક છે. હકીકતમાં ઉપાશ્રયનું મકાન ચારેબાજુથી બંધ તથા વચ્ચે ખુલ્લા ચોક (ઓપન ટુ સ્કાય) વાળું હોવું જોઈએ. આમ થવાથી હવા ઉજાસ 1 | પણ ખૂબ પ્રમાણમાં મળી રહેશે અને આજના વિષમ યુગમાં, ડ્રિફ્ટિયો ટી.વી.ના જાનામાં ચારે બાજુ બારી બારણાંનો અભાવ (અલ્પતા) હોવાથી સંયમ શિથિલતાનું એક મોટું નિર્માત દૂર થઈ જશે. તદુપરાંત આપણી આજુબાજુની (ચારે બાજુની) હવામાનવીઓના ચારોચ્છવાસાદિ તથા આજના યુગમાં તો મોટરગાડીઓ આદિના ઝેરી ધૂમાડાથી પ્રદૂષિત હોય છે. બારીઓ દ્વારા હવાની અવરજવર કરવાની યોજનામાં પ્રદૂષિત હવાની અવરજવર થાય છે. જ્યારે વચ્ચેના ખુલ્લા ચોકમાંથી આકાશની ચોખ્ખી સ્વચ્છ હવા આવે છે. આજકાલ મોટા શહેરોમાં ઉપાશ્રયો ચારેબાજુ ઊંચા ઊંચા મકાનોથી ઘેરાયેલા હોય છે. આ ગીચતાને પરિણામે ગમે તેટલાં બારીબારણાં હોવા છતાં પણ હવાઉજાસ રોકાઈ જાય છે. વચ્ચેના ખુલ્લા ચોક હોય તો આ નડતર પણ નડે નહિ. આ ઉપરાંત અવાજના પ્રદૂષણના આજના યુગમાં ગાડીઓ દ્વારા પ્રવેશતો મોટરગાડીઓનો ઘોઘાટ વ્યાખ્યાનથી માંડીને સ્વાધ્યાયાદિમાં ખલેલ પહોંચાડે છે, તે નડતર પણ દૂર થઈ જાય. વ્યાખ્યાનના સમય દરમિયાન પણ વ્યાખ્યાનકારના મુખની સમાંતર રહેલી ખુલ્લી બારીઓમાંથી અવાજ પ્રસરી જતો હોય છે, જેથી ઓછા શ્રમે વધુ જિજ્ઞાસુ સંભળી શકે, તેવો લાભ મળતો નથી. આ રીતે અવાજને હણાઈ જતો રોકવા જો બારી બંધ કરવામાં આવે, તો પાછો ઉકળાટનો સવાલ ઊભો થાય છે. ફલેક્ટ્રીકના આરંભની બાબતમાં નિર્ધ્વંસ પરિણામી બનેલા આજના યુગમાં આજે ગામેગામ ઉપાશ્રયની બારીમાંથી લાઈટની ઉજાડી (ઉઘોતાદિ) આવવાનો સવાલ ઊભો થાય છે, તે પણ વચ્ચે ખુલ્લા ચોક રાખવાથી સરળતાથી ઉકેલાઈ જાય. ગૃહસ્થોના ઘરમાં કે ગૃહસ્થોની ઉપાશ્રયમાં

શિર તુજ આણ વહું..... 1

૨

દષ્ટિ પડવાનો પ્રશ્ન પણ હલ થઈ શકે. કામ કાઢેલાં કાણંથી માંડીને રંગેલાં પાત્રા સુધીની અનેકવિધ ચીજો સૂકવવા વગેરેના કામમાં આ ખુલ્લા ચોકમાં પડતો તડકો ઉપયોગી બની શકે. (આયુર્વેદિક માત્રે પંજા દર હવાઉજારા યુક્ત પરંતુ નિર્માત એટલે કે સામસામે બારીઓમાંથી સીધો પવન ન ફૂંકાય તેવું હોવું જોઈએ. ખુલ્લો ચોક સામાન્યી ઉપરથી ઓખી હવા વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રવેશે છે અને છતાં પણ સામસામે લવાના રસ્તા ન હોવાથી રથળ નિર્વાત રહે છે.) વરસાદના પાણીથી મુશ્કેલી ન થાય, તે માટે આ ખુલ્લા ચોકનું તળિયું આજુબાજુ કરતાં ઓકાદ વેંત જેટલું નીચું રાખવું. રોકડો વર્ષોથી મોટા શહેરોમાં આ રીતના ઉપાશ્રયોમાં આરાધના થતી આવી છે, પરંતુ નવા ઓકિટીક્ટોને રોપાયેલા કામમાં તેઓ તેમના અભ્યાસક્રમમાં ભણેલ હોય તે શૈલી જ દાખલ કરી દેતા હોય છે. જેના પરિણામે આજે અનેક બારીબારણાંવાળા ઉપાશ્રયો થઈ ગયા છે. શિયાળામાં અતિ ઠંડી, ઉનાળામાં અતિ ગરમી અને ક્યારેક વંટોળ સાથે અંદર આવતી ધૂળ વગેરે પ્રકારનું વાતાવરણ ધરાવતા આપણા દેશમાં બારીઓને બદલે નાચે ખુલ્લા ચોક ધરાવતા ઉપાશ્રયમાં ઉપરના સઘળા કુદરતી પરિબળોની તીવ્રતા ઓછી થઈ જાય છે, તે જેસલમેરમાં આવેલ 'પટવો કી હવેલી' અને તેના જેવાં બીજાં સ્થાપત્યોના જેણે અભ્યાસ કર્યો હોય તેના ખ્યાલમાં હશે.

ઈલેક્ટ્રીકની ઉત્પત્તિમાં એટલો મોટો આરંભ-સામારંભ રહેલો છે કે, જેના ગૃહસ્થના પરમાં પણ તેનો ઉપયોગ અનુગિત છે, તો પછી પરિસ્થાનોની તો વાત જ શી ? પ્રભુ આજ્ઞા મુજબ જ ઘરનાં કાંઈ કરવાની ભાવના ધરાવતા અને જામીનાવાદમાં તણાઈ જવાથી દૂર રહેનાર કાર્યવાહકોએ કોઈપણ સંજોગોમાં ઉપાશ્રયમાં ઈલેક્ટ્રીક ફીટીંગનું ધોર પામ દાખલ ન કરવું જોઈએ. ખાસ કરીને શિશિલાચાર જ્યારે વ્યાપક બનતો જાય છે, ત્યારે ઉપાશ્રયમાં લાઈટ ફીટીંગની સગવડ હોવાથી શિશિલાચારી સંઘર્ષો ગૃહસ્થો પાસે આખી રાત લાઈટ ચાલુ રખાવી તેના પરોક્ષ અજવાળાનો ઉપયોગ કરે છે. આગળ વધીને કેટલાક સ્વયં ઉપયોગ કરતા તથા લેખન-વાંચન આદિ અનેક પ્રવૃત્તિઓ કરતા થઈ ગયા છે. ચારે બાજુની બારીઓમાંથી આવતી લાઈટ અને ઉપાશ્રયમાં જ સાધુ ભગવન્ત પર સીધો પ્રકાશ ન પડે તેવી રીતે ચાલુ રખાવવામાં આવતી લાઈટોને કારણે ઉપાશ્રયમાં સાન્દ્ર (ગાઢ) અંધકાર તો આજે દુર્લભ થઈ ગયો છે કે, જે સાન્દ્ર (ગાઢ) અંધકાર સ્વાસ્થ્યપ્રદ હોવાનું સાંભળેલ છે. ગૃહસ્થોના દર જેવું અજવાળું ઉપાશ્રયોમાં પણ થઈ જતાં રાત્રે દંડાસનના પૂર્ણ ઉપયોગપૂર્વક જ ચાલવાની વિધિ, સવારે સૂર્યપ્રકાશની ઝાંઝી થવા લાગે ત્યારે જ પડિલણ શક્ય બને વગેરે વિધાનોની પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ પણ દુર્લભ થતી જાય છે. લાઈટ ફીટીંગનો તથા ઈલેક્ટ્રીક બીલનો ખર્ચ બસે તે તો નફામાં. ઉપાશ્રયમાં જ પેઢી હોય અને ત્યાં સંઘ મહાજનના આગેવાનો અવારનવાર શિરં તુજ આણ વહું-..... જાણે નદ હશે.

મળતા હોય, તો ત્યાં તેટલા ભાગમાં જરૂર મુજબ દેરાસર જેવી હાંકીઓ બનાવી દેવામાં આવે. રાત્રિના સમયે મહાજન મળે, ત્યાર મોટેભાગે લેખન વાંચનાદિ કરવાનું ન હોતાં પરસ્પર વાતચીત, વિચારોની આપ-લે ઈત્યાદિ જ કરવાનું હોય. જે આટલા સૌમ્ય પ્રકાશમાં પણ બધું કાર્ય સરસ રીતે થઈ શકે. થોડું ઘણું હિસાબી (લેખનાદિ) કાન કરવું હોય, તો જૂના વખતમાં લોકો જેમ દીવાને સહારે કામ કરતા હતા, તેમ કરી શકાય. જો આટલી મજબૂતી રાખવામાં નહીં આવે, તો બાવાજીની લંગોટીની જેમ એકની પાછળ બીજી વસ્તુ ધૂસતી જશે અને એકવંશ ઈલેક્ટ્રીકનો તથા તેમાં રહેલ આરંભ-સમારંભનો છોછ ઊડી જતાં તેમજ તેમાંની પાપબુદ્ધિ નીકળી જતાં તેરાપંથી વગેરે સંપ્રદાયોની જેમ ઉપાશ્રયમાં પંખા (તેની પાછળ માર્ફક, પ્રિંટિંગ વગેરે) ધૂસી જતાં વાર નહીં લાગે. અને પછી ત્યાં પરિણામ શું આવશે, તેની કલ્પના જ કરવી રહી. ઈલેક્ટ્રીકનો પ્રકાશ તે ચક્ષુરિન્દ્રિયના વિષયનો અતિયોગ તેમ જ મિથ્યાયોગ હોવાને લીધે તે આરોગ્યને નુકશાનકારક છે, તે તો જાણીતું જ છે. પરંતુ એ વાતથી ઘણા ઓછા લોકો વાકેફ હશે કે, જ્યારે લાઈટ ચાલુ ન હોય ત્યારે પણ તેમાંથી સતત નીકળતો સૂક્ષ્મ વિદ્યુત પ્રવાહ માનવદેહને નુકશાન કરે છે. માની લો કે સુરાધુઓ તથા વિરતિધર સુઆવકો લાઈટનો ઉપયોગ કરે-કરાવે નહીં, પણ ઉપાશ્રયમાં કરવામાં આવેલ લાઈટ ફીટીંગમાંથી આઠે પહોર નીકળતાં વિદ્યુત તરંગો તેમના સ્વાસ્થ્યને હાનિ કર્યા સિવાય રહે નહિ.

ઉપાશ્રયના બાંધકામમાં સિમેન્ટને બદલે ચૂનાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. કહેવાય છે કે જે બાંધકામમાં ચૂનો વપરાય છે, ત્યાં વાતાવરણમાં-મકાનમાં ઠંડક રહે છે. તે જ રીતે લાંદાને (ટાઈલ્સને) બદલે છાણનું લીંપણ કરવામાં આવે તો તે શિયાળામાં અતિશય ઠરી ન જતાં કે ઉનાળામાં અતિશય તપી ન જતાં, શિયાળામાં હૂંફ ને ઉનાળામાં શીતલતા આપનારું બની રહે છે. ગૃહસ્થો પોતાના ઘરોમાં નેધર્વસ પરિણામી થઈ પંખા, એરકન્ડીશનર, અમીટર વગેરે સાધનો વાપરતા થઈ ગયા હોવાથી અને સર્વે ગૃહસ્થ-યોગ્ય કળાઓમાં પશ્ચિમનું અંધાનુકરણ આવી જવાને કારણે મકાનને કુદરતી રીતે જ સમેશીતીજ્ઞ રાખવાની આવી ઝીણી ઝીણી વિગતોને તદ્દન ઉવેખતા હોય છે, પરંતુ ઉપાશ્રયમાં શ્રાવકો તથા સાધુઓને ઉપરોક્ત અધિકરણો વર્જ્ય હોવાથી આવી કુદરતી વિગતોને લક્ષમાં રાખવી જોઈએ. છાણની દુષ્પ્રાપ્યતાના જમાનામાં પણ ટાઈલ્સ પાછળ જે ખર્ચ કરવામાં આવે છે, તેના વ્યાજમાંથી પણ દર વર્ષે લીંપણ થઈ શકે છે તેથી ખર્ચ વધી જવાની દલીલ પણ યોગ્ય નથી. વળી સિમેન્ટ તથા ટાઈલ્સની અપેક્ષાએ ચૂનો તથા લીંપણ વગેરેમાં નારંભ ઓછો હોવાને લીધે કદાચ તેમાં ખર્ચ વધતો પણ હોય તો ખર્ચ વધવા દઈને પણ ઓછા આરંભવાળી પદ્ધતિને અનુસરવું તે જ યોગ્ય છે. જેમ ઉપાશ્રયનું

શિર તુજ આણ વહું.....

બાંધકામ પાણી રાખીને જ કરવાથી તેનો ખર્ચ સ્વાભાવિક રીતે જ વધી જાય, તેમ છતાં પણ તે જ રીતે કરવાનું વિધાન છે, તેમ બળદ વડે ચૂનો પીસાવીને બાંધકામ કરાવવાથી તે ઓછા આરંભે વધુ મજબૂત થશે અને વધેલા ખર્ચનું સાદું વધેલા ટકાઉપણાથી વળી જશે. ધાતુ પણ આરંભી રીતે નુંભાવવાથી તે ખૂબ તાપી જતાં ગરમી-ઠંડીનું પ્રમાણ વધી જાય છે, તેને બદલે નળિયાં નખાવવાથી અથવા જૂની પદ્ધતિ મુજબ લાંકડાંની પાટોથી ભરાવવાથી વાયુમાન સમશીતોષ્ણ રહેશે. આવી અનેક નાની-મોટી બાબતોમાં જૂના ઉપાશ્રયો-મકાનોનું અવલોકન કરી તથા વૃદ્ધ અનુભવી પુરુષોની સલાહ લઈને ચાલવાથી અરંખ્ય વર્ષોના ચાલી આવતા જ્ઞાનવારસાનો લાભ ઉઠાવી શકાશે. માટે ઝીણવટપૂર્વક આ બાબતને અનુસરવું હિતાવહ છે.

આજના ઈલેક્ટ્રીક કે પેટ્રોલાદિના સહારે ચાલતાં યંત્રો વડે કે કારખાનાઓમાં અત્યારે વડે તૈયાર થયેલ વસ્તુઓને બદલે માનવશ્રમથી ઓછા આરંભ વડે તૈયાર થયેલ વસ્તુઓ (જેવી કે સિમેન્ટને બદલે ચૂનો, ટાઈલ્સને બદલે ચૂનાની ફર્શ કે છાંતું લીંપણ, એલ્યુ. વગેરેને બદલે પિત્તળ, કાષ્ઠાદિ, પ્લાયવુડને બદલે સાગ-દેશી લાકડું વગેરે) વાપરવી વધુ ઉચિત છે. સાગ કે દેશી લાકડાંને બદલે પ્લાયવુડ-સનમાઈકા વગેરેનો વપરાશ વધવાથી તેની ફેક્ટરીઓમાં થતા આરંભના અનુમોદન ઉપરાંત તેમાં જલ્દીથી ઉધઈ વગેરે થતાં જીવવિરાધના થાય છે તે અલગ. જ્ઞાનભંડાર માટે પણ લોખંડના કબાટને બદલે સાગના કબાટ વાપરવાથી તેમાં પ્રતોના રક્ષા વધુ સારી રીતે થાય છે. સનમાઈકા-ફોરગાઈકા આદિનો ઉપયોગ તદ્દન અનુચિત છે. રંગરોગાનમાં પણ ફેક્ટરીઓમાં તૈયાર થયેલા રસાયણિક રંગોને બદલે વનસ્પતિ-ખનિજોમાંથી બનતા દેશી રંગો (શંખજીરાની ભૂકી વગેરે) વાપરવા વધુ ઉચિત છે.

ઉપાશ્રયની બાજુમાં માંત્ર પરઠવવા માટે શક્ય તેટલી વિશાળ ખુલ્લી જમીન રાખવી અત્યંત આવશ્યક છે. મોટા શહેરોમાં આવી જગ્યાના અભાવે શિથિલાચારીઓ બાથરૂમ સંક્રાંતિનો ઉપયોગ કરતા થઈ ગયા છે, તો સંયમીઓએ રસ્તા વગેરે પર પરઠવતું પડતું હોવાથી આજના ધર્મવિરોધી શિક્ષણ પામેલા જૈન-અજૈનોને સૂઝ થવા દ્વારા શાસનહીનનાને આગળ કરતા હોય છે. એથી આ વસ્તુની અવશ્ય કાળજી રાખવી. આવી વિશાળ ખુલ્લી જગ્યા હોય, તો શ્રાવકો પૌષ્ઠ આદિ કરી શકે છે અને આજે ઘણે ઠેકાણે આવી અનુકૂળતાના અભાવે શ્રાવકોને પૌષ્ઠનો નિષેધ કરવો પડે છે, તે ન કરવો પડે. પ્રતિક્રિયા આદિ હેતુ માટે ઉપાશ્રયે આવતા શ્રાવકો પણ આવી અનુકૂળતા હોય, તો સંમૂર્ચિત આદિની વિરાધનાથી બચી શકે. જગ્યાની કિંમત વધી ગઈ હોવાથી વહિવટકર્તાઓને આટલી બધી જમીન એમ જ રહેવા દેવી પડે, તે ખૂંચે અને તેની કિંમત

શિર તુજ આણ વહું.....

નજરે પડે. બીજી બાજુ ખોટી દેખાદેખીયું કે શોભા ખાતર લાઈટ ફીટીંગ, ટાઈલ્સો, ગેલેરીઓ વગેરે પાછળ અઢળક ખર્ચ કરી નાખવામાં આવતો હોય છે. હકીકતમાં આવી શાસ્ત્રીય પ્રણાલીઓ જળવાઈ રહે, તે માટે ગમે તેટલો ખર્ચ ભોગવીને પણ વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ અને ખર્ચમાં પહોંચી વળાય તેમ ન હોય, તો અશાસ્ત્રીય દેખાદેખી પાછળનો ખર્ચ બંધ થવો જોઈએ. આજે સરકારી નિયમો મુજબ ગમે તેટલી મોંઘી જગ્યામાં પણ જેમ ચારેબાજુ ખુલ્લી જમીન રાખવી પડે છે તેમ ધાર્મિક આજ્ઞા સમજીને માત્રુ પરઠવવાની ખુલ્લી જગા અચૂક રાખવી જ જોઈએ.

આ બધી વાતોનો ટૂંકસાર એ જ છે કે ઉપાશ્રય બાંધતાં આટલો ખ્યાલ તો અવશ્ય રાખવો જોઈએ.

(૧) કોઈપણ લાઈટ-ફીટીંગ તો ન જ હોવું જોઈએ.

(૨) સિમેન્ટને બદલે ચૂનાનો ઉપયોગ થાય તો ઘણું સારું.

(૩) બારી-બારણાંને બદલે વંચે ચોક રાખવાનું અનિવાર્ય સમજવું જોઈએ.

(૪) ટાઈલ્સને બદલે લીપણ ચૂનાની અથવા ઈંટની ફર્શ કરવી.

(૫) અને છેલ્લે સૌથી અગત્યની વાત માત્રુ પરઠવવાની વિશાળ ખુલ્લી જગ્યા રાખવી જોઈએ.

— ઉપરના સૂચનો પ્રત્યે આંખ આડાં કાન કરી, કે હસી કાઢી લાપરવાહ બનીશું, તો ધર્મ કરવાના અને કર્મ ખપાવવાના સાધનરૂપ ધર્મસ્થાન કવચિત્ 'કર્મસ્થાન' બની જાય તો નવાઈ નહિ. એમ ન થાય તે જોવાની આપણી સૌની ફરજ છે.

શિર તુજ આણ વહું.....

‘પુત્યય-લિહણં’ - એક વિસરાંવેલું કર્તવ્ય

ગવાનું સુધર્માસ્વામીથી શ્રીદેવદિગણિકામાશ્રમણ સુધી અખંડ ચાલેલી શ્રુતકંઠસ્થીકરણની પરંપરા કાળના પ્રભાવે, કાંઈક ક્ષીણ થતાં પૂજ્યપાદ દેવદિગણિકામાશ્રમણજીએ આગમપદિ શ્રુતને ગ્રંથારુઢ કર્યું. આવા મહાન શ્રુતજ્ઞાનનો જે વારસો આપણ સદગાગ્યે અમ્મણને પ્રાપ્ત થયો છે તેની આરાધના -રક્ષા માટે સૌ પ્રથમ તો ચતુર્વિધ શ્રી સંઘે પોતપોતાની યોગ્યતા અને શક્તિ અનુસાર ગીતાર્થ ગુરુ ભગવંતની નિશ્રામાં શક્ય તેટલા શ્રુતજ્ઞાનને કંઠસ્થ કરી લેવું જોઈએ. પિતૃલીશ આગમો (પંચગોળી) પૂર્વાચાર્યોના અન્ય સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથો, ગુ હસતી સ્તવન-સજ્જાપાદિ શ્રુત કંઠસ્થ કરવાથી અનુપમ કોટિની શ્રુતભક્તિનો લાભ મળી શકે છે. આમ છતાં પણ કાળના પ્રભાવે સંઘર્ષે શ્રુતજ્ઞાન કંઠસ્થ થઈ ન શકે તેથી કંઠસ્થીકરણ ઉપરાંત ચતુર્વિધ શ્રી સંઘે સ્વહસ્તે લખીને યથાશક્ય શ્રુતજ્ઞાનને ગ્રંથારુઢ કરી દેવું જોઈએ. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી લઈને મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાળ જેવા સમર્થ મહાપુરુષોએ પોતાના હાથે લખેલી પ્રતો આજે પણ જોવા મળે છે તે દાખલો ‘પુત્યય લિહણં’ની જવચંત પ્રેરણા આપનારો છે.

કંઠસ્થીકરણ અને સ્વહસ્તે ગ્રંથલેખન ઉપરાંત લલિયાઓ દ્વારા તાડપનો તથા હાથ બનાવટના ટકાઉ કાગળ પર તેવી જ ટકાઉ શાહી વડે શક્ય તેટલું શ્રુતજ્ઞાન લખાવી લેવું જોઈએ. શક્તિરાંપના શ્રાવકો પૂર્વના શ્રાવકોની જેમ સ્વદ્રવ્યથી લલિયાઓ પાસે ગ્રંથો લખાવી જુદા જુદા સ્થળે તેના જ્ઞાનભંડારો રચાવી અથવા જેવડે શક્તિ અનુસાર પ્રતો લખાવરાની પોતાના મારે પણ તે પ્રતો રાખી શ્રુતભક્તિનો લાભ નહીં શકે. આમેગામ તથા ઘરે ઘરે આવી રીતે શ્રુત-સંગ્રહો થઈ જવાથી ગમે તેવી આપત્તિના સમયે મંણ સંઘર્ષે શ્રુત નષ્ટ થઈ જવાની સંભાવનામાંથી બચી જવાય. એક સ્થળે નાશ પામે તો અન્ય સ્થળેથી પણ તે ગ્રંથ મળી જાય. વિવેકી શ્રાવકો જેમ ગૃહમંદિર બનાવી સમ્યગ્દર્શન ગુણની તથા ઘરમાં ચારિત્રનાં ઉપકરણો રાખી સમ્યગ્ ચારિત્ર ગુણની આરાધના કરે છે તે રીતે હસ્તલિખિત પ્રતો રાખી તેના દર્શન-પૂજન, ગુરુનિશ્રાએ અધ્યાયન વિગેરે દ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન ગુણની પણ આરાધના કરી શકે.

શિર તુજ આણ નહું.....

દરેક ગામના શ્રી સંઘોએ પણ જ્ઞાનપ્રધાને બેઠે તોરે જગ્યાએ પડી ન સંખતાં સાધુ-સાધ્વીજના શ્રુતાભ્યાસ માટે યોગ્ય સઘળી સામગ્રી પૂરી પાડવા ઉપરાંત શ્રુત-લેખનના કાર્યમાં વાપરે. પોતપોતાનાં સંઘમાં હાથે લખેલી પ્રતોનો સુંદર સંગ્રહ ઉભો કરી દેવો જોઈએ. જેમાં અન્ય શ્રુતની સાથે સાથે શ્રી કલ્પસૂત્ર સુબોધિકાંટીકાં, શ્રી બારસંસૂત્ર, શ્રી સિરિવાલ કંઠ, શ્રીપાળ રાજાનો રાસ, દિવાળી કલ્પ, નવ સ્મરણ, ગૌતમસ્વામીના રાસ જેવા દર વર્ષે વંગતાં ગ્રંથો પણ લખાવીને રાખ્યા હોય તો, નૂતન લિપિમાં લખાયેલ હોવાથી સાધુસાધ્વીજ મહારાજા પણ વ્યાખ્યાન-અધ્યયનાદિમાં સરળતાપૂર્વક તેનો યથોચિત ઉપયોગ કરી શકે.

છપાવવાની ચાલ વધવાથી અને યંત્રવાદના મહારંભનો ડર ઘટવાથી હસ્તાલેખન માટેની યોગ્ય સામગ્રી વ્યાપક રીતે મળતી નથી. પરંતુ શક્તિસંપન્ન શ્રાવકો તથા સંઘો યોગ્ય પ્રયત્નો કરે તો તાડપત્રો તથા કાશ્મીરી કાગળ જેવી દુર્લભ સામગ્રી પણ મેળવવી અશક્ય નથી. રાજનગર જેવા સંઘોએ કાગદીઓ દ્વારા હાથ બનાવટના કેમિકલ્સ વિનાના કાગળો બનાવ્યા, તેવા કાગળો આજે પણ કેટલાક સંઘોએ બને છે, જેનો ઉપયોગ કરીને કેટલાક વિવેકી સંઘો તથા શ્રાવકો આજે પણ લખી-લખાવી રહ્યા છે. તેવી જ રીતે તલનાં શુદ્ધ તેલનું કાજળ (મેશ) પાડીને ('જેટલું કાજળ તેટલો બોળ, તેથી બમણો ગુંદર ઘોળ'ના નિયમ મુજબ) તેમાં કાજળના વજન જેટલો ચોળો હીરાબોળ અને કાજળના વજનથી બમણો બાવળનો ગુંદર નાખી ત્રાંબાના વારણમાં ત્રણેય વસ્તુને લાકડાનાં ઘૂંટા વડે ઘૂંટીને ટકાઉ શાહી બનાવી તેના દ્વારા આજે પણ લખાવાઈ રહ્યું છે.

પહેલાં તો રોજિંદા જીવન વ્યવહારમાં પણ આવી જ ચીજવસ્તુઓનો વપરાશ થતો. તેથી જ્ઞાનપંચમી જેવા પર્વના દિવસોએ પણ આવી જ ચીજો અર્પણ થતી. પરંતુ પોતાના રોજિંદા જીવન વ્યવહારમાં પણ જયણનો ખપ અને આરંભનો ડર ઓછો થતો ગયો તેમ બજારમાં પણ તેવી વસ્તુઓ મળતી બંધ થતી ગઈ અને નોટબુક પેન્સિલ જેવી શ્રુતરક્ષાના ખાસ ઉપયોગમાં ન આવતી વસ્તુઓ ધરવાનું શરૂ થયું. આ સંજોગોમાં પાપભીરુ શ્રાવકોએ તો પોતાના જીવન વ્યવહારમાંથી પણ આવી મહારંભથી બનતી વસ્તુઓ ત્યાજવી જોઈએ. તે ન બની શકે તો છેવટે જ્ઞાનપાંચમ જેવા પર્વ દિવસોએ જો શ્રીલંકા-કાશ્મીરના તાડપત્રો, હાથ બનાવટના ટકાઉ કાગળ, તેવી જ શાહી, ઉત્તમ જાતિની બરુની કલમો, ભેજ-ગરમી-ઠંડી-ઉધઈ આદિથી શ્રુતનું રક્ષણ કરતા સીંગ-સીસમ જેવા કાષ્ઠના દાબડા તથા કબાટો, હાથ બનાવટના કાગળોને ઘૂંટવા માટે વપરાતા અકીકના ઘૂંટા, સળ પાડવા (લીટીઓ દોરવા) માટે વપરાતું ઓળિયું કે ફાંટિયું ("ઓળિયા પ્રત્યે પગ લાગ્યો થૂંક લાગ્યું"માં જેનો ઉલ્લેખ આવે છે તે), હાથવણટના મજબૂત

શિર તુજ આણ વહું.....

કપડાના બંધન, કવળી, પિત્તબાદિના ખડિયા, સાંપડા, પાટીઓ, ઉઘઈથી રક્ષણ માટે દોડાલજ-લીમડાનાં પાન, રોકડ નાણું વિગેરે અનેકવિધ ઉચિત ઉપકરણો અર્પણ કરાય તો તે દ્વારા પણ શ્રુતજ્ઞાનના વારસાને બીજા સંકડો બદલે હજારો વર્ષ સુધી સુરક્ષિત કરી સાચી શ્રુતભાવિત કરી શકાય.

આવી રીતે તાડપત્ર-કાગળ પર લખાયેલી પ્રતી જૈનશાસનના માધિક્રીની હોવાથી શ્રમણપ્રધાન ચંતુર્નિધિ શ્રી સંઘના સંચાલન નીચે જ રહેવી જોઈએ. ગાગેગામના સ્થાનિક શ્રી સંઘોએ પણ પોતાની પારોની આર્ત પરંપરા પ્રાપ્ત તથા નવી લખાયેલી પ્રતી ભક્તિ-બહુમાનપૂર્વક સાચવવી જોઈએ અને આજની ધંદિષી સરકારની સહાય વડે ચાલતી અને તેનો સીધો કે આડકતરો ટેકો ધરાવતી સંસ્થાઓ પારો ન ચાલી જાય તેનું લક્ષ રાખવું જોઈએ. શ્રી સંઘના સીધા સંચાલનની બહાર ચાલી જવાના પરિણામે અનધિકારીઓ દ્વારા તેના દુરુપયોગ થવાની શંક્યતા રહેલ હોવાથી જાળવણીની પોતાની શક્તિના અભાવે ગજીકના મોટા શક્તિસંપન્ન શહેરોના ભંડારમાં સોંપી રાખ્યા પરંતુ સંઘનિરપેક્ષ આધુનિક સંસ્થાઓમાં ન જાય તેનો ખ્યાલ રાખવો જરૂરી છે.

શિર તુજ આણ વહું.....

આગમ-મુદ્રણ : દેખીતો લાભ, સરવાળો ગેરલાભ

વિત્ર શ્રીશ્રુતજ્ઞાનની ચર્તમાન અંતિમ પરાકાષ્ટારૂપ શ્રીચિસ્તાળીશ આગમોને 'ગણિપિટક' તરીકે વર્ણવવામાં આવેલ છે. આગમો એ ગણિ એટલે કે ગણાધીશની મૂર્તિ મિલકત બન્યાનો છે. પૂર્વાચાર્યો તરફથી રક્ષણ તથા સમુચિત ઉપયોગ માટે, સંખ્યાબેધ થાપણ રત્નકરંડિયો છે. એ આગમોમાં પ્રભુ-શાસનના એવાં અદ્ભૂત રહસ્યો છૂપાયેલ છે કે, શાસન માટે મરી ફીટવાની તમન્ના ધરાવનાર બહુશ્રુત શ્રાવકને તો નહિ, પરંતુ યોગોદ્ધત્ત કર્યા સિવાયના સાધુ ભગવંતોને પણ તે વાંચવાનો અધિકાર નથી. ધન, સત્તા, રૂપ કે શસ્ત્રમાં પણ જેમ એક પ્રકારની શક્તિ રહેલી છે, અને તેથી જ જેમ તેમાંની એક પણ વસ્તુ અયોગ્ય વ્યક્તિના હાથમાં જાય, તે ઈચ્છનીય ગણાતું નથી, તેમ જગતના સર્વશ્રેષ્ઠ એવા આ ૪૫ આગમના જ્ઞાનમાં પણ અજોડ-શક્તિ રહેલી છે અને તેથી જ તે જ્ઞાન અયોગ્ય-વ્યક્તિના હાથમાં ન જાય, તે જોવાની તકેદારી પૂર્વાચાર્યોએ અનેક નુકશાનો વેઠીને પણ રાખી છે. આવા પવિત્ર આ આગમોને છપાવીને જગતના ચોકમાં મૂકવાનો પ્રયાસ કેટલાક જમાનાની અસર તળે આવીને પ્રચારની ધૂનમાં કરતા હોય છે. તો કેટલાક પઠન-પાઠનના શુભ ઈરાદાથી પાંજા આવા કામમાં પડતા હોય છે. પરંતુ ઊંડાણથી વિચારતાં આ પ્રયાસ જગત તથા જૈન-શાસન બંનેને હાનિકર નીવડે, તેવી પૂરી સંભાવના હોવાથી શાસનના ધોરી ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંતો તથા આંજ્ઞાપ્રેમી ગૃહસ્થ-આગેવાનોએ તે બાબતે ગંભીરતાથી ફેર-વિચારણા કરવાની તાતી જરૂર છે.

આગમ સાહિત્ય નષ્ટ ન થાય, તેવા ઈરાદાથી છપાવનાર કે ઝેરોકરા આદિ કરાવનારની સામે આર્ય શ્રી સ્થૂલભદ્રજીનું દષ્ટાંત દીવાદાંડી રામું છે. 'ચોયાંશી ચોવીશી સુધી જોનું નામ લોકજીભે રમતું રહેવાનું છે' તેવા કામવિજેતા શ્રી સ્થૂલભદ્રજીમાં પણ નાનકડી અયોગ્યતા જણાઈ, તો ચોટ પૂર્વધર મહર્ષિ ભદ્રબાહુ સ્વામીએ છેલ્લા ચાર પૂર્વનું અર્થજ્ઞાન આ અંતર પિંડી પૂરતું સંઘને મારે નષ્ટ થઈ જવા દીધું, પરંતુ રક્ષાના બહાના નીચે તેઓશ્રીને યોગ્ય ન જણાયેલ મહાપુરુષને પણ આપ્યું નહિ. આવો અણમોલ વારસો નષ્ટ કે વિલીન થઈ જાય, તે તો આપણને કોઈનેય ઈષ્ટ ન હોય અને તેથી જ સુયોગ્ય પાત્ર દ્વારા સમુચિત રીતે તેની જાળવણી થાય, તેમ તો આપણે જરૂર ઈચ્છીએ. પરંતુ કોઈ વાર એવા સંયોગો ઊભા થાય, તો અને ત્યારે આ વારસો અયોગ્ય હાથોમાં જઈ કાળો કેર વતવે, તેના કરતાં તો તે કાળના ગર્ભમાં વિલીન થઈ જાય, તે નાનું અનિષ્ટ

શિર ઝુર આણ વહું.....

છે.

પ્રાયઃ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદવિજયસેનસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમયમાં શ્રીજગન્નાથ સ્થાપિને તેઓ અયોગ્ય જણાયાથી તેમના ગુરુએ પોથી ન આપતાં તેમણે તે બાબતની ફરિયાદ છેક મીંગલ દરબાર સુધી પહોંચાડી, તેના છતાં પણ તેમના સુરુએ મચક ન આપતાં આ તારસાને અયોગ્યના હાથમાં જતો અટકાવેલ.

કોઈ કદાચ એમ દલીલ કરે કે, આપણે આવી કોઈ અયોગ્ય વ્યક્તિને આગમો ન આપતાં છપાવીને આપણા જ્ઞાનભંડારોમાં જ તે મૂકી દઈએ તો કેમ ? પરંતુ આપણે જાણીએ છીએ તેમ છપાવેલું સાહિત્ય કોઈ પણને માટે મેળવવું અત્યંત સરળ બની જતું હોવાથી “મેં મારા હાથે કોઈ અયોગ્ય વ્યક્તિને નથી આપ્યું” તેવો કોરો આત્મસંતોષ તો કેવળ આત્મવંચનામાં જ પરિણમશે. આપણો સરળતાથી મેળેવી શકે તેવી વ્યવસ્થા છપાવવા દ્વારા કરીને પછી “મેં જેવંયં અપાત્રોને આપેલ નથી.” તેમનાને વસ્તુસ્થિતિ સામે આંખો મીંચી દેવી, તે કેવળ આત્મપ્રતારણ જ બની રહે ! આંગ ખુલ્લા કરી દેવાયેલા આગમો વગેરે જર્મની કે યુરોપના દેશોની સંશોધન સંસ્થાઓ સુધી મહોંચ્યા હોય, તેમાં વર્ણવેલા અણુ-પરમાણુના સૂક્ષ્મ વિશ્લેષણને આધારે કદાચ આજના ભયાનક અણુશસ્ત્રો શોધાયા હોય અને માનવ-સંહારનું તાંડવ ચાલતું હોય, તો તેની દોષ તે ગંધો છપાવીને સુલભ કરનારને લાગે કે કેમ, તે સાંતિથી વિચારણીય છે ! જે આગમો શ્રાવક-શ્રાવિકા કે સાધ્વીજી ભગવંતો તો શું પરંતુ યોગોદ્ધત સિવાયના સાધુ ભગવંતોને પણ વાંચવાની અધિકાર નથી, તે એરકન્ડિશન્ડ ચેમ્બરમાં ખુરશી ઉપર બે સી ટેબલ ઉપર પગ ચડાવી સિગારેટના ધૂમાડા કાઢતા કે બીયરની બોટલના સંગે વાંચી શકાય, તેવી વ્યવસ્થા કે અનુકૂળતા કરી આપવાનું પરિણામ શું આવે ? અને આપણે જાણીએ છીએ કે આવી ઉદાર (?) નીતિને પરિણામે આજે રજસ્વલાગ્રામમાં રહેલી સીરાઈ કરતી બહેનો પણ આ વાંચીને સીરાઈને નામે સર્વજ્ઞ સ્થાપિત સિદ્ધાંતોની ઠણ મશકરી બિડાવતી થઈ ગયેલી જોવા મળે છે.

‘આપણે ન છપાવીએ તો પણ પહેલાં છપાઈ ગયેલાં હોવાથી તથા બીજા લોકો છપાવવાના જ હોવાથી આ નુકશાનો તો થવાના જ છે. તો પછી આપણે છપાવીએ તેમાં શું લાંબો ?’ તેમ કહેવું પણ જરાયે યોગ્ય નથી. હકીકતમાં તો પ્રજાશીલ વ્યક્તિઓએ કોઈ પણ ઉપાયે પવિત્રશાસ્ત્રોની આવી રીતે બીજાઓ દ્વારા થતી આશાતના પણ અટકાવેલી જોઈએ-અને-કદાચ તેવી તાકાત ન હોય, તો તેવી આશાતનામાં પોતે સહભાગી થવામાંથી તો બચી જ જવું જોઈએ.

એક પ્રશ્ન કદાચ એ પણ ઉઠશે કે જો છપાવીએ નહિ તો પછી સુયોગ્ય અધિકારી

શિર તુજ આણ વહું.....

શ્રમણ ભગવંતોના પઠનપાઠન માટે શું કરવું ? સેંકડો વર્ષો સુધી હાથે લખેલા આગમો અને પંચાંગીના ગાધારે પઠન-પાઠનની અતિચ્છિન્ન પરંપરા ચાલેલ, તે જ રીતે આજે પણ તે પરંપરા આંગળે વંધારવી અત્યંત સુશક્ય છે. સંઘલિતચિંતક શ્રમણ ભગવંતો તથા આગેવાન સદ્ગૃહસ્થો જો આ બાબત ધ્યાન પર લે, તો આજે પણ સેંકડો વર્ષ ચાલે તેના ટકાઉ કાગળ પર, તેની જ ટકાઉ, હાથે બનાવેલી શાહી તરે લલિયાઓ પારો મોતીના દણા જેવા સુવાચ્ય-સુપ્રસ આદારો તરે ભૂલ નગરનું શુદ્ધ લખાની શકાય તેમ છે. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો કે શ્રાવક શ્રાવિકાઓ પણ પૂર્વના કાળની જેમ આંગમ્પાદિ ગ્રંથો લખીને 'પુત્યય લિહણં'નું કર્તવ્ય બજાવી શકે અને તે પણ ન બની શકે, તો જ્ઞાનદ્રવ્ય કે શ્રાવક સંઘના અંગત દ્રવ્ય તરે પણ વ્યાપક બેકારીના આજના યુગમાં સારા અક્ષરવાળી કોઈના જૈનૈતર વ્યક્તિ પારો ધંધાદારી રીતે લખાવવું પણ જરાય મુશ્કેલ નથી. ગામેગામના શ્રી સંઘોના જ્ઞાનખાતાની રક્ષાનો આવા સુંદર કાર્ય માટે ઉપયોગ થાય અને પૂજનીય શ્રમણ-શ્રમણી ભગવંતો હાથે લખેલું જ વાંચવાની ભાવના ધરાવતા થાય, તો છેલ્લા ૫૦-૧૦૦ વર્ષોમાં પ્રભુશાસનને અનેકવિધ હાનિ પહોંચાડનાર 'મુદ્રાસાક્ષર'ને 'સંઘવૃત્તો' આપવાનું સ્વપ્ન પણ આપણે ચરિતાર્ય કરી શકીએ.

શબ્દ-માત્ર જ 'ગણિપિટક' રૂપે રહી ગયેલા આગમોને વાસ્તવિક રીતે 'ગણિપિટક' બનાવવાના ઉજળા આદર્શને અમલની ધરતી પર ઉતારવા આપણે સહુ સંકલ્પ કરીએ કે,

(૧) ૪૫ આગમ પ્રમુખ સામ્યશ્રુતને છપાવવું કે ઝેરોકરા કરાવવું નહિ.

(૨) શ્રી સંઘર્મા જ્ઞાનદ્રવ્યોની કે વ્યક્તિગત દ્રવ્યોની ઉપયોગ ઉપર બતાવ્યા મુજબ છપાવવામાં ન કરતાં લખાવવા આદિમાં જ કરવો.

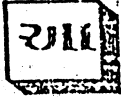
(૩) સૌ પોતપોતાની શક્તિ-સંયોગ અનુસાર નાનું મોટું થોડુંક શ્રુત લખે-લખાવે તથા સુયોગ્ય અધિકારી અભ્યાસીને પહોંચાડે. (આવી રીતે લખવા-લખાવવાની ભાવના ધરાવનારનું કામ કાગળ-શાહી કલમ આદિની માહિતીના અભાવે કે આર્થિક સગવડના અભાવે અટકતું હોય, તો સંપર્ક કરવાથી યોગ્ય રીતે સઘળી માહિતી-સગવડ-સાધન પૂરાં પાડવામાં આવશે.)

(૪) ક્યાંયથી પણ લખેલું સાહિત્ય મળી શકતું હોય, ત્યાં સુધી તે જ વાંચવાનો આગ્રહ રાખવો તથા લખેલ ગ્રંથો ન મળી શકે, તે લખી કે લખાવવાની પછા તે જ વાંચવા યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો.

શ્રી જિનશાસનની રક્ષા-ભક્તિ માટે આજીવન ભોળ ધરનાર એક સૂક્ષ્મપ્રજ સ્વર્ગસ્થ વિદ્વાનના શબ્દોમાં કહીએ, તો "જનનીને નિર્વસ્ત્ર કરીને જાહેરમાં નચાવવા જેવી" આગમ્પાદિ ગ્રંથોના મુદ્રણ દ્વારા અવિચારી પ્રચારની આ પ્રવૃત્તિની અનર્થકારકતા સહૃદયી શ્રુતભક્તોને બહુસંખ્ય પ્રમાણોથી સમજાતી શકાય તેમ છે. પરંતુ કેવળ શુભ ઈરાદાથી આવી પ્રવૃત્તિને ઉપાદેય માનનારા વિદ્વાનોને વિચાર ભાધું પૂરું પાડવા આટલું 'આંગળી ચીંધણું' બસ હોવાનું ધારી અનાવશ્યક લંબાણથી વિરમું છું.

શિર તુજ આપ વહું.....

હોમિયોપથીની દવાઓ : માનીએ તેવી ગિદોષ નથી

ધુનિક યુગની એક મોટી તકલીફ એ છે કે દિ' ઊગ્યે સારી-નરસી અનેક પ્રકારની વસ્તુઓ એવી સીક્રતથી પ્રચારમાં મૂકવામાં આવે છે કે જેણે ઊંડાણથી અભ્યાસ ન કર્યો હોય તેવો સામાન્ય માણસ તો આ પ્રચારની ભ્રમજાળમાં સંપડાયા વગર રહે જ નહિ. કૂતરાને બકરું અને બકરાને કૂતરું બનાવવાની કળામાં પોરંગત આં જમાનામાં સૌથી પહેલાં તો એલોપથીનાં ગુણગાન ઢોલ વગાડીને ગાવામાં આવતાં હતાં અને એવો દાવો કરવામાં આવતો હતો કે માનવજાત દુનિયાના તમામ રોગો સામે ચપટી વગાડતામાં વિજય મેળવી લેશે. પરંતુ થોડાક જ દાયકાઓમાં આ કહેવાતી ક્રાંતિકારી દવાઓએ પોતાનું પોત પ્રકાશ્યું અને જૂના રોગો ઘટ્યા તો તેનું સાદું વાળવા હૃદયરોગ અને કેન્સરથી લઈને એઈડ્ઝ સુધીના અનેક રોગોએ જંગતને ભરડામાં લીધું. એલોપથીની આડં-અસરોથી તારોલા લોકોએ સદીઓ જૂની સોના જેવી આયુર્વેદની ઔષધિઓનું શરણું સ્વીકાર્યું પરંતુ 'અલ્ટરનેટિવ મેડિસિન'ના પ્રચારમાં ભોળવાઈ કેટલાક 'હોમિયોપથી'ને પણ આયુર્વેદ જેવી જ અહિંસક-નિર્દોષ-ચિકિત્સા-પદ્ધતિ સમજી તેને આપનાવી બેઠા. તેમને એ ખ્યાલ ન રહ્યો કે હોમિયોપથીની સંખ્યાબંધ દવાઓ (પછી તે અલગ અલગ 'પોટ-રસી'ની 'ગિલ્ડ' હોય કે 'મનરુ ટીકગર' હોય) અત્યંત કૂસ્તાપૂર્વક મેળવાયેલ પ્રાણીજ પદાર્થોમાંથી બનેલ હોય છે.

એ તો સર્વવિદિત છે કે આલ્કોહોલનો સમાવેશ મદ્યમાન-મદિરામાં કરવામાં આવતો હોવાથી આંર મહાવિગ્રહમાં તેની ગણતરી માંસાહાર 'સાથે કરવામાં આવી છે એટલું જ નહિ સપ્ત મહા વ્યસનોમાં પણ તેની ગણના કરી તેને અત્યંત હેય માનવામાં આવેલ છે. હોમિયોપથીની પ્રત્યેક દવામાં 'પ્રિઝર્વેટીવ' તરીકે આલ્કોહોલ વપરાય છે તેથી મદિરા-દારૂ-આલ્કોહોલના ત્યાગવાળા માટે હોમિયોપથીની બધી જ દવાઓ અભક્ષ્ય બની જાય છે. વાત માત્ર આટલેથી અટકતી નથી, મોટાભાગના લોકો એવા ભાગમાં હોય છે કે હોમિયોપથીની દવાઓમાં (એલોપથીની દવાઓમાં વપરાય છે તે રીતે) કોઈ જ પ્રકારના પ્રાણીજ પદાર્થો વપરાતા નથી. પરંતુ હકીકત કાંઈક જુદી જ છે.

એલોપથીની જેમ જ હોમિયોપથીની કેટલીક દવાઓમાં જે જીવુખાજનક રીતે

શિશુ: લુજ આણ વહું.....

જીવજંતુઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે જાણ્યા પછી જૈન જ નુહિ, અહિંસામાં માનનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ હોમિયોપથીની દવાઓનો સ્પર્શ સુદ્ધાં નહિ કરે. થોડાક ઉદાહરણો આપું તો 'વા' (આર્યસાઈટિસ)ના દર્દી માટે ચગદાઈ ગયેલી જીવતી કીડીનો તથા દમ (અસ્થમા) માટે વાંદાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આંખ નીચે ભરાયેલી કોથળીઓ દૂર કરી હલનચલનમાં સ્થિરતા ન હોય તો સ્થિરતા લાવવા કચડાઈ ગયેલી મધમાખીનો ઉપયોગ કરાય છે.

હોમિયોપથિક મટિરિયા મેડિકામાં જણાવ્યા અનુસાર માથાના જોરદાર દુખાવા માટે અકસીર ગણાતી 'સાઈમેડા' નામની હોમિયોપથિક દવા માંકડમાંથી બનાવાય છે, તો ઉપર જેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે જીવતી કીડીઓને છૂંદીને બનાવાતી ફોરમાઈકા-રૂફા આર્યસાઈટિસ, ગાઉટ, આર્ટ્રિક્યુલર રૂમેટિઝમ તથા વાંદાનો માટે વપરાય છે. ભારતીય વાંદામાંથી બનતી બ્લાટા ઓરીએ-ટાલિસ દમ (અસ્થમા) માટે અને અમેરિકી વાંદામાંથી બનતી બ્લાટા અમેરિકામાં જલોદર અને કમળામાં વપરાય છે. માસિકની અનિયમિતતા તથા માસિક પૂર્વ પેડુમાં થતા જોરદાર દુખાવા માટે વપરાતી 'સેપિયા' નામની ઘેરા બદામી રંગની દવા માછલીમાંથી બનાવાય છે, જ્યારે ચહેરા પરની કરચલીથી લઈને ઘામાં પરુ, ઝેરી કે સાદાં ગુમડાં જેવી તકલીફોમાં માખીમાંથી બનતી 'પુલેકસાઈટીટન્ટ્રસ' સૂચવાય છે. તંદન સાદા ઘરગથ્થુ દેશી આયુર્વેદિક ઉપાયોથી મંદી જાય તેવી તકલીફોમાં આવી હિંસક દવાઓને નિર્દોષ ગણીને વિના ખચકાટ વાપરનારાઓનું અજ્ઞાન તેમને જ મુબારક !

સાઈકબાઈટીસ, સટ્રીક્ટાઈન, કોન્સેરોઈઓ, પ્રોસ્ટીટીસ, રેન્ગ કોલીક અને બીજા 'મણા' રોગો તથા ખાસ કરીને મૂત્રમાર્ગની બળતરા રાગિતાની મેશાબ સંબંધી તકલીફો દૂર કરવા નપરાતી 'કેન્થારિસ' સ્પોન્સ માખીમાંથી બને છે.

સાપના તો કલ્પી ન શકાય તેટલા ઉપયોગ હોમિયોપથીમાં કરવામાં આવે છે. હોમરેજની ટેન્ડરનીને અંકુશમાં રાખી વિખૂટા પડેલા પટકો પાછા એક થવાની તાકાત ખોઈ બેસે તેવા લોહીના કિસ્સામાં ઝડપથી ખસતા અને બિહામણ સાપ નાગમાંથી બનેતી 'કોટેલસ હોરીડસ'ની અને ઘેરા રક્તસ્રાવ ખાસ કરીને ગર્ભાશયના કેન્સર-માં બ્રાઝિલના પરવાળાના પ્રદેશના સાપની બલામણ થાય છે. દક્ષિણ અમેરિકાના સુરુકુકુ સાપમાંથી બનતી 'લેચેસીસ' દવા માથાના જાતજાતના દુખાવા, ડિપ્થેરિયા, લેરિન્જાઈટીસ અને પેરીટોનીટીસ જેવા રોગો તથા હૃદયના વિકારોમાં ગુણકારી ગણાય છે. તો ભારતના નાગમાંથી બનેલી દવાઓ પણ હાઈપરટ્રોફીસ અને હૃદયના વાલ્વના રોગો, રૂમેટિક કાલ્સિટીસ એસોકેજાઈટિસ જેવા રોગોમાં લેવાય છે.

શિવ તુજ આપા વહું.....

કોઈ દિવસ ફલાના પણ ન કરી હોય તેવી જુગુપ્સાજનક હકીકતો વાંચી તેની વિચારાનીયતા વિશે શંકા કરવાની કોઈ જરૂર નથી. આ બધી હકીકતો હોમિયોપથીના જ એક જાણીતા તબીબ કુરુમ અગવાલે ૨૮-૧-૮૦ના 'જન્મભૂમિ પ્રવાસી'માં ટાંકી છે. મોટાભાગનાને માટે તો આટલી હકીકતો જ સૂઝ -ચીતરી અને ઉબકામાં પરિણમશે પરંતુ હજી આગળ વોચવાની-જાણવાની ધીરજ ટકી હોય તો જાણી લો કે હિસ્ટીરિયા, કોરીઆ અને પક્ષાઘાત માટે કરોળિયામાંથી બનતી 'તારેન્ડીટા' તથા વર્ટિગો અને અવાજ પ્રત્યે વધુ સંવેદનશીલતા જેવી જ્ઞાનતંતુ સંબંધી ફરિયાદો દૂર કરવા વેસ્ટ ઈન્ડિયાના કરોળિયાની ભલામણ થાય છે. હતાશા તથા મારિક પૂર્વે કબજિયાત જેવી ફરિયાદોને દૂર કરવા ડૉ. માર્ટી ભમરીમાંથી બનતી 'થેરેન્ડીઓન' વપરાય છે.

પરમાત્મા ઋષભદેવે સર્વસંગત્યાગ પૂર્વેની ગૃહસ્થાવસ્થામાં મંત્રિ, શ્રુત અને અવધિજ્ઞાનના નિર્મળ ઉજરામાં અલ્પતમ દોષ વડે સજા થવાનું શાસ્ત્ર આયુર્વેદના રૂપમાં બતાવી આરોગ્યરક્ષાના વિષયમાં આપણને સર્વથા ચિંતામુક્ત કરેલ હોવા છતાં, જ્ઞાનના અગાધ મહાસાગરના કિનારે છબછબિયાં માત્ર કરતા જર્મન ડૉક્ટરોએ કેટલાક સૈકા પહેલાં શોધેલી હોમિયોપથી ચિકિત્સા દ્વારા આરોગ્યપ્રાપ્તિના હક્ષાતિયાં મારવામાં કયું ડહાપણ છે તે વિચારવા જેવું છે. આયુર્વેદ એ માત્ર રોગની દવા કરનારી ચિકિત્સા પદ્ધતિ જ નથી પરંતુ આહાર-વિહાર અને મનોવ્યાપારના ક્ષેત્રમાં તદ્દ-તદ્દ કક્ષાનુરૂપ મોક્ષમાર્ગને સાનુકૂળ જીવનપદ્ધતિની દિશામાં આંગળી-ચીંધણું કરતો આયર્વર્તનો એક અજોડ વારસો છે. હિંદુ અને અલ્પજ્ઞાનના પ્રધા પર ઊભી થયેલી એલોપથી કે હોમિયોપથી જેવી ચિકિત્સાપદ્ધતિઓના ખતરાભય અખતરા કરવાને બદલે આયુર્વેદે ઉપદેશેલ સંયમી જીવન જીવવા દ્વારા શક્ય હોય ત્યાં સુધી વ્યાધિ આવે જ નહિ તેવો અને આવે તો પણ સુયોગ્ય પથપાલન અને અલ્પતમ દોષયુક્ત આયુર્વેદિક ઔષધોથી જ દૂર કરવાનો આગ્રહ રાખીએ તો કેમ ? હિંસાથી જેનું ચિત્ત થોડું પણ દુભાતું હોય તેણે એલોપથીની ગંજાવર હોસ્પિટલો કે હોમિયોપથીના ધર્માદા દવાખાનામાં દાનની સતી પાઈ પણ ન આપતાં દાનનો તે પ્રવાહ આયુર્વેદની અલ્પદોષવાળી ચિકિત્સાપદ્ધતિના પ્રોત્સાહન માટે વાળવો જોઈએ.

હોમિયોપથીની દવાઓની આવી ઘોર હિંસામયતા અંગે જેની જેની સાથે વાત કરવાનું થાય છે તેમાંના મોટા ભાગનાનો તે બાબત ખબર જ ન હોવાનો એક સારખો ઉત્તર હોય છે. જાણકારીના અભાવે અત્યાર સુધી આવી હિંસક દવાઓ લીધી હોવાની અને આ જાણ્યા પછી આવી દવાઓનો જીવનમાં સ્પર્શ પણ ન કરવાનો સંકલ્પ કરનાર લોકોની વાત સાંભળ્યા પછી એક પાયાનો પ્રશ્ન ખડો કરવાનું મન થાય છે. આધુનિક

શિર તુજ આણ વહું.....

જમાનામાં તો રોજ-બરોજ આવાં કાંઈક ને કાંઈક નવાં ગતકડાં ઊભાં કરાતાં હોય છે. તે દરેક બાબતોના ઊંડાણમાં ઊતરવાનું દરેકને માટે શક્ય હોતું નથી. ઊંડાણમાં ઉતર્યા શિવાય અમલી નવી નવી વસ્તુઓને અમંનાથી લેવાથી તેનાં અંતર્યોનાં ફળ તો ભોગવવાં જ પડે છે અને જ્યારે કોઈકના દ્વારા તે તે આધુનિક વસ્તુના અનિષ્ટોની જાણકારી મળે છે ત્યારે ઘણું મોડું થઈ ચૂક્યું હોય છે. વીસમી સદીની આધુનિક શોધો કરનાર વૈજ્ઞાનિકોના જ્ઞાનની સરખામણીમાં વિરાટ એવા ત્રણ નિર્મળ જ્ઞાનના અધિષ્ઠાતાં રાજા ત્રણે પોતાના જ્ઞાનનાં અજવાળાને આધારે પ્રજા એછામાં એછી હિંડોળથી જીવી શકે તેવી કલ્યાણમયી ભાવનાથી બતાવેલ પુરુષોની ૭૨ અને સ્ત્રીઓની ૬૪ કળા તથા ૯૯ પ્રકારના શિલ્પોને આધારે જ દુન્યવી જીવન જીવાય અને તેનાથી જુદી પડતી આધુનિક જીવનશૈલીનો શક્યાંશે ત્યાગ કરાય તો તે ડહાપણભર્યું નહિ ગણાય ? આપણી સામે બે જ પસંદગી છે, ઉજ્જવળ અવધિજ્ઞાનના રવામી રાજા ત્રણે જોવા લોકોનાં પુરુષોએ બતાવેલ માર્ગના આધારે જીવવું કે જેમની આજની શોધો આવતીકાલે હનિકારક સાબિત થાય છે તેવા વીસમી સદીના કહેવાતા વૈજ્ઞાનિકોની શોધોના આધારે

શિરઃતુજ આણ વહું.....

૧૬

કાયમી તિથિની યોજનાઓ : અનર્થ પરંપરાને ઉત્તેજન

આ

કાયમી તિથિઓ તથા કાયમી ફંડોની જે યોજનાઓ કરવામાં આવે છે તેની રકમોનું રોકાણ પણ મહારંગ, મચ્છીમારી, કતલખાનાં વિગેરેને પ્રોત્સાહન મળે તે રીતે બેંકો, શેરો વિગેરેમાં જ પ્રાયઃ કરવામાં આવે છે તેના દ્વારા વ્યાજ રેળવીને દેવદ્રવ્યની જે વૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે તેમાં હિંસક ધંધાઓને પ્રોત્સાહન મળતું હોવાથી 'દ્રવ્યસાપ્તતિકા' આદિ શાસ્ત્રાનુસારે દોષના ભાગીદાર થવાય છે. સૂરિપુરંદર આચાર્ય ભગવાન શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેવાએ પણ 'સંબોધ પ્રકરણ' નામના ગ્રંથમાં ત્યાં સુધી ફરમાવ્યું છે કે

“જિણવર આણારહિયં, વદ્ધારન્તા વિ કે વિ જિણદવ્વં ।

બુહ્હન્તિ ભવસમુદ્દે, મૂઢા મોહેણ અન્નાણી” ॥

“જે રાજાનીઓ જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી વિપરીત રીતે જિનદ્રવ્યને વધારે પણ છે તે મોહ વડે મૂઢ લીકો ભવસમુદ્રમાં ડૂબે છે.”

આમ, ધર્મદ્રવ્યનો નાશ કરનાર તો અનંતસંસારી થાય જ છે પરંતુ આજ્ઞાથી વિપરીતપણે ધર્મદ્રવ્યને વધારનાર પણ સંસારસાગરમાં ડૂબી જાય છે. તેથી કોઠાસૂઝવાળા શાણા લીલવટદારોએ ગીતાર્થ ગુરુભગવંતોં પાસે પરામર્શ કરીને કાયમી ફંડોનો કોઈ યોગ્ય વિકલ્પ ગોઠવવા દ્વારા અને કાયમી ફંડોની રકમોના રોકાણનો વિકલ્પ વિચારવા દ્વારા દોષમાંથી બચવા જાગરૂક રહેવું જોઈએ. આ દિશામાં અભ્યાસ લાગના બે-ત્રણ શક્ય વિકલ્પોનો અંગૂઠિનિર્દેશ કરી પૂર્ણ કરું છું.

ધારો કે કોઈ એક દેરાસરમાં કેસર, સુખડ, મૂજારી વગેરેનો દરરોજનો ૧૦૦ રૂપિયાનો ખર્ચ આવે છે. તે ખર્ચને પહોંચી લખવા માટે ૧૦૦૦ રૂપિયાની કાયમી તિથિ કરીને તેના વ્યાજમાંથી ૧૦૦ રૂપિયાના ખર્ચને પહોંચી લખવાનું પ્રયત્ન કરવાને બદલે ૧૦૦ રૂપિયાની વાર્ષિક તિથિની જ યોજના કરીને દરેક ઘરદીઠ મથાશક્તિ ૧,૨,૫,૧૦ જેવી તિથિઓ લખાવવાથીને ૩૬૦ તિથિઓ પૂરી કરવાનું વધુ યોગ્ય છે. એક વર્ષ આ રીતે ૩૬૦ તિથિઓ લખીને પ્રતિ દર વર્ષે તે જ વ્યક્તિઓને તેટલી તિથિઓ માટે પૂછી લેવાથી (Re-confirmation) મોટે ભાગે તે જ તિથિઓ ચાલુ રહેશે. જૂના લખાવનારમાંથી નવા વર્ષે પાંચ-પચીશ ઓછા થાય તો બીજા નવા પાંચ-પચીશ મળી

ધાર લુજ આણ વહું.....

૧૭

પણ રહે. આમ વર્ષોવર્ષ ચાલ્યા કરે. આજે પણ ગુંબઈ જેવા શહેરોમાં પણ કેટલાક સંઘોમાં આ રીતે વર્ષોવર્ષનો ખર્ચ નીકળતો હોવાની જાતમાહિતીને આધારે આ લખાય છે, તેથી તેનું વ્યવહારુપણું પણ સિદ્ધ થાય છે, દેરાસર-ઉપાશ્રય-જેત્રી પરંપરાગત ધર્મસંસ્થાઓ કે જેને કોઈ પણ ભોગે ટકાવવી અનિવાર્ય છે, તે સિવાયના ખાતાઓ જેવાં કે ભાતાખાતું, આયંદિલ ખાતું, ભોજનશાળા, આંગી ખાતું, ઉકાળેલું પાણીનું ખાતું, પુસ્તક પ્રકાશન ખાતું જેવાં અનેકવિધ ખાતાઓમાં (તેમાંના નવાનવા ઊભા થયેલા ખાતા દૂર ન કરી શકાય ત્યાં સુધી કમ-સે-કમ) કાયમી યોજના કરવાને બદલે જે સમયે જે આવક થાય ત્યારે તે પ્રમાણે ખર્ચ કરીને તેનો વહીવટ ચલાવવો વધુ ઉચિત જણાય છે.

આ ઉપરાંત, દેવદ્રવ્યાદિની અનામત રકમો બેંકો-શેરો વગેરેમાં રોકવાને બદલે કાયદાકીય છૂટછાટોનો લાભ લઈ ચાંદી વગેરેમાં રોકવાથી પણ ભાવવધારા વગેરે દ્વારા સરેરાશ વ્યાજ જેતું વળતર મળી રહે છે. જ્યારે તે તે દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપયોગ કરવો હોય ત્યારે તે તે ચાંદી વગેરેને વેચી તેનો ઉપયોગ થઈ શકે. કાયમી નિધિની રકમોનું રોકાણ પણ બેંકો વગેરેમાં કરવાને બદલે ચાંદી વગેરેમાં કરવા દ્વારા એ દર વર્ષે થતા ભાવ વધારાનો લાભ લઈને વ્યાજ જેટલી રકમની ચાંદીનું વેચાણ કરીને લગભગ મૂળ રકમ જેટલી ચાંદીને અનામત રાખી શકાય.

પ્રત્યેક દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવને સમ્યક્ પ્રકારે અનુસરીને આવા આવા બીજા માગ નિકલ્લો વિચારી શકાય. પરંતુ, તે પહેલાં સૌ પ્રથમ તો જિનાજ્ઞાવિપરીતપણે ધર્મદ્રવ્યનું આરંભાદિ મહાહિસાને પ્રોત્સાહન મળે તે રીતે રોકાણ નથી કરવું તેવો દઢ નિશ્ચય થવો જોઈએ. તે થયેથી બીજા રસ્તાઓ શોધવાનો પ્રયત્ન શરૂ થાય અને તે પછી અચૂક યોગ્ય વિકલ્પો મળી જ રહે. તેમાં કાયદાની અડચણો આવતી હોય તો તે દૂર કરવાં તરફ પણ લક્ષ્ય ખેંચાય.

કાયમી નિધિ કરીને તે રકમ બેંકમાં રોકી તેનું વ્યાજ વાપરવાની સરળતાની સરખામણીએ ઉપરોક્ત રીતો કડાકૂટવાળી તો જણાશે જ, પરંતુ જિનાશાસનની શૈલી અનુસાર ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ થાય તેમ ઈચ્છતા પ્રત્યેક સુશ્રાવકે તે કષ્ટ વહોરીને પણ તે રીતે જ ચાલવાની તૈયારી બતાવવી જોઈએ. મોક્ષમાર્ગની પ્રત્યેક સાધના ઉપલક દષ્ટિએ કષ્ટકારી દેખાતી હોવા છતાં, તે કષ્ટકારી જણાતી પ્રવૃત્તિ જ અંતે સઘળાં એ કષ્ટોમાંથી મુક્તિ આપનાર છે, તે ન વિસારી જગતના સર્વ જીવો જિનવચનને વિશે આદરને ધરનારા થાઓ એ જ શુભામિલાષ સહ.

શિર તુજ આણ વહું.....

દાગદા મૂડીનું રોકાણ વિકલ્પોની વિચારણા

૨૧ જુલાઈ '૮૮ના "ફાઈનાન્શિયલ એક્સપ્રેસ"નું એક જૂનું કટિંગ હાથમાં આવી ગયું ત્યારે બેંકો દ્વારા કેટલી ઘોર હિંસા ફેલાવાઈ રહી છે તેની પ્રતીતિ દઢતર થઈ. એક્સપોર્ટ હાઉસ માટેના એક સેમિનારમાં બોલતાં સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના ચીફ જનરલ મેનેજર શ્રી એસ. સોલોમન રાજે જણાવ્યું હતું કે માંસ અને માંસની પેદાશોની હાલ દર વર્ષે થતી ૭૫ કરોડ રૂપિયાની નિકાસ વધારીને દર વર્ષે ૧૦૦૦ કરોડ રૂપિયા સુધી પહોંચાડવામાં શાં પગલાં લેવાં તે અંગે સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિચારણા કરી રહી છે. આ માટે ઓછા વ્યાજે ધિરાણ આપવા ઉપરાંત બેંકની વિદેશી શાખાઓ દ્વારા ગ્રાહકો શોધી આપવા સુધીનાં સંખ્યાબંધ પગલાં લેવામાં આવશે.

આ તો માત્ર એક નાજકડો દાખલો જ થયો. પરંતુ માંસની નિકાસથી માંડીને મરછીમારી અને મરઘાં- કતલ સુધીની અનેક પ્રકારની હિંસાના પ્રચાર માટે બેંકોથી લઈને યુનિટ ટ્રસ્ટ સુધીની અનેક સરકારી નાણાં સંસ્થાઓ જે ભરપૂર પ્રયત્નો કરી રહી છે, તે જોતાં દરેક અહિંસાપ્રેમી વ્યક્તિએ પોતાના વ્યક્તિગત કે ધાર્મિક નાણાં બેંકો-યુનિટો વગેરેમાં રોકવાં કે કેમ તે ખૂબ ગંભીરતાથી વિચારવા યોગ્ય બાબત બની જાય છે.

હકીકતમાં તો બેંકો દ્વારા ઘોર હિંસાના ધંધાઓને મળતા પ્રોત્સાહન કરતાં પણ વધુ ગંભીર બાબત તો બીજી છે. સમગ્ર હિંદુસ્તાનમાં જૈનો અલ્પ સંખ્યક હોવા છતાં પણ સમગ્ર દેશનું વાસ્તવિક નેતૃત્વ 'મહાજન'ના હાથમાં રહેતું. તેનું અંગત્યનું કારણ એ હતું કે શરાફી ધીરધાર નાણાંપ્રકરણવિષયક ધંધાઓ ઉપર જૈનોની મોટી પકડ હતી. આના કારણે નાના ગામમાં જૈનનું એક જ ઘર હોય તો પણ તે ગામનો શેઠ ગણાતો, અને ગામમાં ઊભા થતા કોઈ પણ અનિષ્ટને તે રોકી શકતો. ગામેગામ બેંકો ચાલુ થવાને કારણે શરાફી ધીરધારનો આ ધંધો જૈનોના હાથમાંથી ગાળ્યો ગયો. પ્રમાણમાં ઘણો નિર્દોષ એવો આ વ્યવસાય છૂટી જવાથી. કારખાના વગેરેના કર્મદાનના ધંધાઓમાં જૈનો જોડાતા ગયા. તે માટે તેમને ગામડાં છોડી શહેરો ભણી હિજરત શરૂ કરવી પડી. જેના પરિણામે ગામડાંમાં જૈનોનાં ઘર ન રહેવાથી ત્યાંના જિનમંદિરો વગેરે ધર્મસ્થાનોની

શિર તુજ આણ વહું.....

સાદરસંભાળના, વિહાર-માર્ગમાં સાધુ-સાધ્વીજીની ભક્તિના વગેરે વિહારાળ પ્રશ્નો ઊભા થયા. તે એટલે સુધી કે અમદાવાદ-મુંબઈ જેવા શહેરોની ઝૂંપડપટ્ટીઓમાં પણ જૈનોને વસાવા મજબૂર થવું પડ્યું. અપૂજ રહેતા જિનામંદિરોના, વસતિવિહીન થતા જતા વિહાર-માર્ગોના કે ઝૂંપડપટ્ટીઓમાં વસતા સાધર્મિકોના પ્રશ્નોથી ખૂબ ચિંતિત ભાઈઓ કોઈ વાર આ રીતે આ પ્રશ્નના મૂળમાં ગયા હશે ખરા ?

અને જો ખરેખરે ગયા હોત, તો ગામેગામ ખૂલતા કતલખાનાના કે મરઘા મારણ (પોલ્ટ્રી) કેન્દ્રો તેમને જેટલી ચિંતા ઉપજાવે છે, તેટલી ચિંતા ગામેગામ ખૂલતી બેંકોની શાખાઓ ઉપજાવતી હશે ખરી ? અધર્મી સરકારના પાશવી બળ સામે આપણું કાંઈ જાહે નહિ, અને બેંકોના કે બીજી કોઈ પણ હિંસક યોજનાના જુલાળને આપણે કદાચ ખાળી ન શકીએ તે જુદી વાત છે. (એમ તો આપણે કતલખાનાઓને પણ ક્યાં રોકી શકીએ છીએ ? પણ કતલખાનાં ખૂલતાં રોકવા શક્ય પ્રયાસ તો કરી છૂટીએ ને ? તથા તેને પ્રગતિ-વિકાસ તો ન માનીએ ને ?) પણ તેમાં આપણો સહકાર ન ભળે, અને કદાચ સહયોગ આપવો પણ પડે તો ય તે ખોટું છે તેમ તો માનીએ ને ?

હકીકતમાં તો કારખાનાઓ અને યંત્ર ઉદ્યોગોના કર્મદાનનો જે ધોર આરંભ-સમારંભ આટલા મોટા પાયા ઉપર પ્રસાર્યો છે, તેના મૂળમાં બેંકો, યુનિટ ટ્રસ્ટ જેવી નાણાં સંસ્થાઓની મોટી ફાળો છે અને એ બેંકો વગેરેની સંદરતામાં જૈનોની મોટી મૂડી ઉપરાંત કર્મદાના રોકાયેલા અબજો રૂપિયાનો પણ ફાળો છે.

લાખો કરોડોની સંખ્યામાં દાઉદી વહોરા ભાઈઓ કે બેંક મુસલમાનો આજે પણ બેંકો સાથે વ્યવહાર કર્યા સિવાય પોતાનું જીવન મજેથી ગુજારતા હોય છે. અર્થાત્ બેંક-વિહીન જીવનવ્યવહાર સાવ શક્ય જ નથી એવું તો નથી. પરંતુ માની લો કે કદાચ સર્વથા તેવું જીવન શક્ય ન હોય તો પણ એકવાર બેંક-યુનિટ-શેરો-બોન્ડ્ઝ વિગેરેમાં પૈસા રોકવાનું અનિષ્ટત્વ સમજાઈ જાય, તો તેમાંથી શક્ય અંશે બચવાના માર્ગો અતશ્ય મળી રહેશે.

એ પછી પોતાના કુટુંબીની પુણ્યતિથિ નિમિત્તે રૂ. ૧૦૦૦/-ની આંગીની કાયમી તિથિ નક્કી કરી, એટલી રકમ બેંકમાં મૂકી દર વર્ષે તેના વ્યાજમાં રૂ. ૧૦૦ની આંગી કરાવવાને બદલે, એ હજારે ય રૂપિયા એકવાર ખર્ચી પ્રભુજીની ભવ્ય અંગરચના કરાવવાનું મન થશે. કાયમી તિથિની યોજના કરીને આયંબિલ ખાતું કે ઉકાળેલા પાણીનું ખાતું ચલાવવાને બદલે, ઘેર ઘેર આયંબિલ કરવાનો કે ઉકાળેલા પાણીની વ્યવસ્થા કરવાનો મહેમા પ્રસારશે. પુસ્તકો છાપવાથી માંડીને ચોપાનિયાં ચલાવવાં સુધીની

શિર તુજ આણ વહું.....

જાતજાતની પ્રવૃત્તિઓ માટે કાચગી તિથિ કરવાનો 'શેર્ટ-કટ' લેવાનું મન તો નહીં જ થાય, પરંતુ મંદિરો-તીર્થો આદિના અનિવાર્ય ખર્ચને મહોંચી વળવા માટે પણ થોડી તકલીફ લેકીને, વર્ષો-વર્ષની તિથિઓથી માંડીને ઘર દીઠ લાગાઓ જેવી અસલાની પરંપરાઓને પુનઃજીવિત કરવા પુરુષાર્થ કરવાનું બળ મળશે.

કર્મદાનના ધંધાઓમાં દ્રવ્ય રોકીને વ્યાજ મેળવવા કરતાં તો ધર્મદ્રવ્યને નિષિરૂપે સ્થાપન કરીને રોજ દર્શન કરવાનો શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખ છે. તેથી ધર્મદ્રવ્યને બેંકો-ગુનેટો-બોન્ડ્સ-શેરોમાં રોકીને શાસ્ત્રવાક્યનું ઉલ્લંઘન કરવાનો ઈરાદો, જાણ્યા પછી તો કોઈ ન રાખે !

जिणवर आणारहियं वद्धारन्ता वि के वि जिणदव्वं ।

बुडुन्ति भवसमुद्रे, मूढा मोहेण अन्नाणी ॥

અર્થાત્ જિનેશ્વર દેવની આજ્ઞાથી દ્વિપરીતપણે જિનદ્રવ્યને વધારનારા એવા પણ મોહ વડે, મૂઢ અજ્ઞાની ભવસામુદ્રમાં ડૂબે છે. ● (સૂરિ-પુરંદર આચાર્યદેવ શ્રી હરિભદ્રસૂરિશ્વરજી મહારાજ વિરચિત 'સંબોધ પ્રકરણ') એટલુંજ હોય, પોતાનું અંગત દ્રવ્ય પણ તેમાં રોકી હિંસામાં ભાગીદાર થતાં વિચાર કરે.

વાસ્તવમાં આર્થવિત્તમાં તો પરિગ્રહને જ પાપ માનવામાં આવ્યું છે. છતાં તે પાપનો સર્વથા ત્યાગ ન કરી શકનાર વ્યક્તિ પોતાનો પરિગ્રહ શેરો કે બેંકોના એકાઉન્ટમાં ન રાખતાં, ધન-ધાન્ય-ક્ષેત્ર-વાસ્તુ-રુપ્ય-સુવર્ણ-કુખ્ય-દ્વિપદ-ચતુષ્પદ એ નવવિધ પ્રકારે રાખે. આ નવવિધ સ્વરૂપમાં જ પરિગ્રહ રાખવા પાછળ રહેલા વ્યાવહારિક લાભો વગરેનું વિતેયની કરવા બેસીએ તો પણ એક સ્વતંત્ર લેખ થાય.

ગૃહસ્થનો કેટલોક પરિગ્રહ તે તે સંખે જે સોના ચાંદીનું નાણું ચાલતું તેમાં રહેતો, તો કેટલોક પરિગ્રહ એક બે વર્ષની ખાંતાખોરાકીની સમગ્ર જરૂરિયાતો ભરી રાખનાર રાખતો. સ્ત્રીમંત્રોને ત્યાં તો માન્યતા કોઠારો રહેતા, જે દુષ્કાળાદિ સમયે કામમાં આવનાર દર અઠવાડિયે થેલી લાઈને બજારમાં અનાજ લેવા નીકળવું પડે તેવી પારિસ્થિતિ ન રહેતી.

પોતપોતાની શક્તિ અનુસાર ઘરની આજુબાજુ કે ખેતરો વગેરે સ્વરૂપે "ક્ષેત્ર"માં પણ મૂકી રોકાતી. આઠમો માળો વસતા પચાસ લાખના ફ્લેટના માલિક પાસે પોતાની કહી શકાય તેવી તસુભાર જમીન પણ ન હોય તેવું ન બનતું. સામાન્યમાં સામાન્ય માણસને પણ પોતાનું ઘર-વાસ્તુ રહેતું. આજે કરોડપતિ શ્રીમંતને પણ ચાર બેડરૂમના ફ્લેટમાં સ્ટેવરફીટનો હિસાબ ગણીને રહેવું પડે છે. તેને બદલે પૂર્વના સમયમાં પદ-પદ ઓરડાની સાત-સાત માળની વિશાળ હવેલીઓમાં તેઓ વસતા.

શ્રીમંતોને પણ આજે અમેરિકન ડાયમંડના ખોટા દાગીના પહેરીને સંતોષ માનતો

શિર તુજ આણ વહું.....

પડે તો તેની સામે ત્યારે સમગ્ર ય મોંઘાસોને ધરે પણ સોનાનાં ચાંદીનાં (સુવર્ણ-રુપા) અલંકારો રહેતા.

‘કુખ’માં વાસણો-સચરચીલા-ઘરવખરીનો સમાવેશ થાય છે. રટીલનાં વાસણો, પ્લાયવુડ ને ફોરમાઈકાનું સચરચીલું તથા પ્લાસ્ટિકની ઘરવખરી નહોતી આવતી. ત્યારે ચાંદીનાં-કાંસાનાં વાસણો, સાગ-સીસમનું ફર્નિચર તથા ત્રાંબા-પિત્તળની ઘરવખરીના સ્તરૂપમાં પણ એટલી મૂડી સચવાઈ રહેતી કે વિપત્તિના સમયે વિધવા હોસીઓ ઘરવખરી વેચીને પણ સમગ્ર જીવન આસાનીથી પસાર કરી દેતી.

યંત્રવાદનું પાપ નહોતું પેઠું ત્યારે ઘરનાં નાનાં મોટાં કામો માટે નોકર-ચાકરો (દ્વિપદ)ની બહોળી સંખ્યા રહેતી. તથા ડેરીના અભક્ષ્ય દૂધ અને યાંત્રિક વાહનવ્યવહારના આરંભના વિકલ્પમાં ઘેર-ઘેર ગાયો, ઘોડા, બળદ વિગેરે પશુઓ (ચતુષ્પદ) પણ સચવાતા.

આજના કહેવાતા ‘ઈન્વેસ્ટમેન્ટ’ના પાપોથી બચવા આધુનિક રોકોણોની સરખામણીમાં ઘણા ઓછા દોષવાળી ઉપરોક્ત નવ પ્રકારની મૂડીમાં વ્યક્તિગત/ધર્મદાની સંપત્તિનું રોકાણ થાય તો તે સાચી દિશા ભણીનું પહેલું કદમ બની રહેશે. છેલ્લે આધુનિક જમાનાનાં આ પાપોને પ્રગતિની નિશાની માનવાના ભાગમાંથી તો નોખાવવા પડે જાશે.

શિર તુજ આણ વહું.....

ઈંડાના ત્યાગવાળા માટે આઈસ્ક્રીમ-હિસ્કીટ પણ

અખાધ છે.

સૂક્ષ્મતા જીવદયાનું જેનો પાલન કરે છે, તદનુસાર તો આઈસ્ક્રીમ-હિસ્કીટ જેવા બજાર પદાર્થોમાં કોઈ પણ પ્રકારના પ્રાણીજ પદાર્થ ન આવતા હોય તો પણ, તેમના માટે તે વસ્તુઓ અભક્ષ્ય છે. પરંતુ જેઓ તેટલા સૂક્ષ્મ ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક નથી જાળવતા, તેમના માટે પણ જો તેઓ માંસાહારથી દૂર રહેવા માંગતા હોય, તો આઈસ્ક્રીમ તથા હિસ્કીટ જેવી વસ્તુઓ પણ અખાધ બની જાય છે તેની ઘણાને ખબર નહીં હોય.

ખાદ્યપદાર્થોમાંની ભેજરોળ અને ગ્રાહક સુરક્ષા અંગેના મુંઝવેના ટોચના તજજ્ઞ એડવોકેટ શ્રી વેલજીભાઈ ગણાત્રા તથા શ્રીમતી લાજવંતીબેન ગણાત્રાએ એક જગ્યાએ લખેલ કે ખાદ્યપદાર્થ ભેજરોળ પ્રતિબંધક નિયમ અ. ૧૧.૦૨.૦૬ની રૂએ આઈસ્ક્રીમ, ફુલફી અને ચોકલેટ આઈસ્ક્રીમનું ધોરણ નિયત કરવામાં આવ્યું છે. તદનુસાર આઈસ્ક્રીમમાં ઈંડાં ઉમેરવાની કાનૂને છૂટ આપી છે. પરંતુ ઈંડાં ઉમેરવામાં આવ્યા હોય તો તેની જાહેરાત કરવાની કાનૂને જોગવાઈ કરી નથી. તેથી ઉત્પાદકે આઈસ્ક્રીમમાં ઈંડાં ઉમેરેલ હોય તો જનતા-ઉપભોગકર્તાઓ અંધારામાં રહેવાના.

ઈંડાની ઉમેરણની જાહેરાત ફરજિયાત ગંનોવવામાં આવે તો પણ અર્થ સરસ નહીં. કારણ કે એવી જાહેરાત કોણ વાંચવાનું ? કોનું તેના પ્રત્યે ધ્યાન જવાનું ? જો કે ઈંડાં વગરના આઈસ્ક્રીમમાં પણ માણો દોષ રહેલો છે, પરંતુ અનામતદારીઓના મેટમાં ઈંડાં જતાં અટકાવવા મૂરતું પણ કોઈએ આઈસ્ક્રીમમાં ઈંડાંના ઉમેરણની છૂટ ત્યારેત રદ કરાવવા માટે કાયદાકીય તથા સરકારી રહે પગલાં લેવાં જોઈએ. જિલેટીન પણ બેશક માંસાહારી પદાર્થ છે. નિયમ અ-૨૨ની રૂએ જિલેટીન પ્રાણીઓના હાડકા અને ટિસ્યુમાંથી બને છે. કેટલાક ઉત્પાદકો આઈસ્ક્રીમમાં જિલેટીન પણ ઉમેરતા હોવાનું સાંભળ્યું છે.

ઈંડાંને અભક્ષ્ય માનનાર વ્યક્તિઓ પોતાના અંગત વપરાશમાં તથા લગ્ન, પાર્ટી જેવા પ્રસંગોએ આઈસ્ક્રીમ ખાવા-ખવડાવવાનો સદંતર બહિષ્કાર કરે તો જ બચી શકે તેમ છે. તેના માદલે કેરાર-બદામ-ગિસ્તાનાળું કઢેલું દૂધ, ફળો મંગાલીને જાત દેખરેખ નીચે કઢાવેલો તેનો રસ, સમારેલાં તાજાં ફળો, સાકર-લીંબુના તથા બીજા તેના જેવાં જ ઘરે બનાવેલાં શરબતો ખાદ્ય મસાલાઓ ભરીને તૈયાર કરેલી ખારેક, સૂકી મેવો વગેરે

શિર તુજ આપ વહું.....

યથાયોગ્ય રીતે પીરસી શકાય. અભાક્ષ્ય ઈંડાં ન ખવડાવવાં પડે તે માટે આઈસ્ક્રીમની ઉપયોગ ટાળનારની સમાજમાં ટીકા નહીં, પરંતુ પ્રશંસા થશે.

જો કે ઈંડાં વગરનો આઈસ્ક્રીમ પણ માત્ર ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ જ નહીં, બીજા પણ અનેક દૃષ્ટિકોણથી વાપરવો યોગ્ય નથી. આયુર્વેદમાં અતિ-ઉષ્ણ એને અતિ-ઠંડી વસ્તુઓના ખોજનારો રોગકારક-અગ્નિ મંદ કરનાર કહ્યો છે. જેનો જઠરાગ્નિ મંદ થાય તેને બીજો કોઈ ખોરાક નહીં પચવાનો, અને પરિણામે રોગોનું આક્રમણ આવવાનું.

આઈસ્ક્રીમ શક્તિપ્રદ છે તેમ માની તેનું સેવન કરનારા પણ આ વાત સમજી લે. આઈસ્ક્રીમને હવાથી ફુલાવવામાં આવે છે તે પણ હકીકત છે. આ પ્રક્રિયાને "Overrun" કહેવામાં આવે છે. જેનું પ્રમાણ ૧૩૦ ટકા સુધી પણ હોઈ શકે. જેટલા પ્રમાણમાં હવા વધારે તેટલા પ્રમાણમાં આઈસ્ક્રીમની ગુણવત્તા નીચી. કાનૂનમાં "Overrun"ની ટોચમર્યાદા નિયત કરવામાં આવેલ નથી. એટલે આઈસ્ક્રીમના નિર્માતાઓ આઈસ્ક્રીમના ઓછા જથ્થામાં હવા ફુલાવીને તેને વેચે છે. એનો અર્થ એ કે આઈસ્ક્રીમ નિર્માતા પચાસ ટકા હવાના પૈસા પણ વસૂલ કરે છે, અને મોડર્ન દેખાવાના મોહમાં આપણે હોંશેહોંશે તે ચૂકવીએ છીએ. આઈસ્ક્રીમના કપ કે પેક પર કેટલા ગ્રામ આઈસ્ક્રીમ છે તે છાપેલું ન હોવાનું આ જ કારણ છે.

આઈસ્ક્રીમના પેક કે કપ ઉપર 'expiry date' જાહેર કરવાની જોગવાઈ તો નથી જ, પરંતુ ઉત્પાદનનાં મહિના અને વર્ષની જાહેરાત કરવાની પણ જોગવાઈ સથી. પરિણામે ગમે તેટલો વાસી આઈસ્ક્રીમ હોય, તેમાં બરફના કણ જામી ગયા હોય તો પણ જનતાને તે ફટકારવામાં આવે છે. ૩૦ બામાં સાચવી રાખેલાં વર્ષ-ત્રણ જૂનાં ફળો, બનાવટી ફલેવર્સ, બનાવટી કેમિકલ્સમાંથી બનાવેલા રંગો, સ્ટેબિલાઈઝર, ઈમલ્સિફાઈંગ એજન્ટ તથા સેકરિન જેવા આઈસ્ક્રીમમાં વપરાતા બીજા અનેક દ્રવ્યો સ્વાસ્થ્યને બગાડી કેન્સર સુધીના અનેક રોગો પેદા કરે તે નફામાં.

જેમ આઈસ્ક્રીમમાં ઈંડાં વાપરવાની છૂટ છે, તેમ બરફીટામાં પણ ઈંડાં વાપરવાની છૂટ છે. (નિયમ અ. ૧૮.૦૭) બિસ્કીટમાં ઈંડાં ઉમેરવામાં આવ્યા હોય તો તેની જાહેરાત પણ ફરજિયોત નથી. એટલે શુદ્ધ અન્નાહારી ઈંડાયુક્ત બિસ્કીટ હોંશેહોંશે આરોગે તો તે અંધારામાં જ રહેવાનો. નાના બાળકોને મેંદાના બનેલા પેટમાં ચોંટી જઈ કબજિયાતથી લઈને અનેક રોગો પેદા કરતા અને નાની ઉંમરે જ દાંત બગાડી દેતા બિસ્કીટ-ચોકલેટને બદલે ગોળાપાંડી, તલસાંકળી, ઘાણી-ચણા જેવી સંખ્યાબંધ સ્વાદિષ્ટ, પૌષ્ટિક-નિર્દોષ વાનગીઓ ખવડાવીએ તો ? ચાર રૂપિયે કિલોના ભાવનો ઘઉંના મોહમાંથી બનતા બિસ્કીટનો કિલોનો ભાવ ગણ્યાં પછી પણ તેને આરોગનારનો હિસાબ કેવી ગણીશું ? દહેરાસારમાં પણ નૈવેદ્યને બદલે ચોકલેટ, ટીકડા મૂકનાર અજાની લોકોનું અજ્ઞાન દૂર થાય તો સારું.

શિર તુજ આણ વહું.....

પાત્રા રંગવા વપરાતા ઝેરી-રંગોનો નિર્દોષ વિકલ્પ અપનાવીએ !

રોલેક રંગથી રંગાતા પાત્રાના નમૂના લઈને મુંબઈની એરિલન પેઈન્ટની ઓફીસના પ્રોડક્શન મેનેજરને હું મળ્યો અને બધી વાત કરી. ત્યારે તેમણે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કર્યું કે, અમારા રંગો તો દીવાલ વગેરે રંગવા જ બનાવાય છે. તેનો આવો ઉપયોગ થાય છે, એની તો અમને ખબર જ નથી ! આ રંગોની બનાવટમાં રીસો જેવા પદાર્થો વપરાતા હોવાથી ગરમ કે ઠંડા ખાદ્ય-પદાર્થો આ રંગોના સંપર્કમાં આવે, તો તેની અવળી અસર આરોગ્ય ઉપર થઈ શકે છે.”

આજે યુવાન વયના સાધુ-સાધ્વીજીઓમાં પણ સંધાના દુઝાવા જેવી જે બિમારીઓ ફેલાઈ રહેલી જોવા મળે છે. એમાં પાત્રા રંગવા આજે વપરાતા કેમિકલ્સવાળા ઝેરી રંગો પણ કારણભૂત છે. સંપાદક - ‘કલ્યાણમાસિક.’

આધુનિક કાયદાશાસ્ત્રીઓમાં લબ્ધપ્રતિષ્ઠિત ગણાતા ધારાશાસ્ત્રી શ્રીનાની પાંલખીવાળાએ પોતાના પુસ્તક ‘ધ ગ્રાઈસલેરા હેરિટેજ ઓફ ઈન્ડિયા’માં એક જગ્યાએ લખ્યું છે કે, આપણે ભારતીયો ગવેડા જેવા છીએ, એવા ગધેડા જેવા કે એમની પીઠ પર કરતુરીની ગુણો લદાયેલ છે, પરંતુ તે ગધેડાઓને તે વાતની ખબર નથી ! આધુનિક જમાનાના અદ્યતન પ્રવાહોથી વાકેફ રહેનાર આવા પુરંધરો પણ આચાર્યવર્તના ગૌરવવંતા વારસાંડું આટલું બધું ઊંચું મૂલ્ય આંકતા હોય, તો આપણે તો તેનું કેટલું બધું મૂલ્ય આંકવું જોઈએ ?

આપણા મતે આ અવસર્પિણી કાળ હોવાથી અને અવસર્પિણી કાળમાં દરેક શુભ તત્ત્વોનો ધારા ધંતો હોવાથી આપણે તો પૂર્વકાળની સંઘળી ઉદાત્ત પરંપરાઓ સામે મસ્તક ઝૂકાવી દઈ તેમાં તરુભાર પણ ફેરફાર ન કરવો જોઈએ. તેના બદલે ખુદ ભગવાન શ્રી ચંપભદ્રેવ જેવા વિનિષ્ઠ જ્ઞાનીએ પોતાના ગૃહસ્થકાળ દરમિયાન બતાવેલ અનેક કળાઓ વગેરેને આધુનિકતાના રંગમાં રંગાઈ સહજતાપૂર્વક ફેંકી દઈએ છીએ, તે ગંભીર ગ્લાનિ ઉપજાવનાર બ્રહ્મત છે.

આવી અનેક પરંપરાઓમાંની એક પરંપરા હતી : સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોના

શિર પુજ આપ વહું.....

આહાર માટે વાપરવામાં આવતા કાષ્ઠપાત્રોને કુદરતી-દેશી રંગોથી રંગવાની ! આપણા પૂર્વ પુરુષો તદ્દન ઓછા આંરંભ-રામારંભ પૂર્વક બનતા તથા આરોગ્યને જરા પણ નુકશાન ન પહોંચાડનાર દેશી-કુદરતી રંગો વડે જ પાત્રા રંગતા. દરેક લાભદાયી વસ્તુ થોડી કંઈદાયી પણ હોય છે, આ ન્યાયે એ રીતે પાત્રા રંગવામાં થોડી મહેનત વધુ પડતી. તેથી સુખશીલીયાપણાને કારણે કે પછી ક્યાંક-ક્યાંક અજ્ઞાનને કારણે એ કંઈને કડાકૂટ સમજી ટાળી દેવામાં આવ્યું. ઝાને ‘ઓશિયન પેઈન્ટ’ જેવી કંપનીઓ દ્વારા ઘોરાતિઘોર આંરંભ-રામારંભ વડે બનેલ તથા શરીર/સ્વાસ્થ્યને પારવાર નુકશાન પહોંચાડતા ‘નેરોલેક’ જેવા રંગો વાપરવાનું ચાલુ કરવામાં આવ્યું. જેના પરિણામે આજે તો લગભગ સાંવત્રિક રીતે આ નુકશાનકારક કેમિકલ રંગો જ વપરાતા થઈ ગયા છે.

દીવાલો વગેરે રંગવામાં વપરાતા કેમિકલ રંગોની હાનિકારક અસરોથી ચિંતિત તજજ્ઞોએ હવે તો દેશ-વિદેશમાં તેની સામે પણ ઊંડાંપોંડ ચાલુ કરી દીધો હોવાથી જે પાત્રોમાં આહાર વાપરવાનો હોય, તે પાત્રોને તો આવા હાનિકારક રંગોથી રંગાય જ કેમ ? આ બાબત અત્યંત સુરખેડે હોવા છતાં કેટલાકોને આધુનિકોના અભિપ્રાયોથી જ સંતોષ થતો હોવાથી તેવો અભિપ્રાય મેળવવા હું પાત્રાના નમૂના લઈ મુંબઈ ખાતે આવેલી ઓશિયન પેઈન્ટની ઓફિસમાં તેના પ્રોડકશન મેનેજરને મળ્યો અને વાત કરી, ત્યારે તેમણે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતાં કહ્યું કે, “અમારા રંગો તો દીવાલ વગેરે રંગવા બને છે. તેનો આવો પણ ઉપયોગ થાય છે, તેની અમને ખબર જ નથી”. જ્યારે તેમને પૂછવામાં આવ્યું કે આવા રંગોથી રંગાયેલ પાત્રોમાં જ્યારે ગરમ ખાદ્ય-પેય પદાર્થો આવે, ત્યારે તે રંગોની ખરાબ અસર ખાદ્ય-પદાર્થોમાં આવે ખરી કે નહિ ? ત્યારે લેખિત જવાબ આપતાં તેમણે જણાવ્યું કે ‘અમારા રંગોની બનાવટમાં સીસા જેવા પદાર્થો વપરાતા હોવાથી માત્ર ગરમ જ નહિ, પરંતુ ઠંડા પણ ખાદ્ય પદાર્થો આ રંગોના સંપર્કમાં આવે તો પણ તેની આરોગ્ય પર અવળી અસર થઈ શકે છે.’

આમ, નેરોલેક જેવા તૈયાર-બજારુ બનાવટી રંગો પાત્રા રંગવામાં જ ન વપરાય, તેમ નકકી થઈ જતાં તેના વિકલ્પની શોધ શરૂ કરી. જો કે આ વિકલ્પ શોધવાની જરૂર જ નહોતી, કારખાનાના બનાવટી રંગો વપરાતા શરૂ થયા તે પહેલાં સૈંકડો વર્ષોથી એ વિકલ્પ વપરાંશમાં જ હતો.

પરંતુ એકવાર આવી પરંપરાગત આમ્નાયો લુપ્ત થઈ ગયા પછી તેને યથાસ્થિતપણે શોધીને પુનર્જીવિત કરતાં પારાવાર મુશ્કેલીઓ પડે છે. તેમ છતાં પણ પ્રયત્ન કરી સંશોધન કરતા મને નીચેની વિગત જાણવા મળી, જે અમાણે પ્રયોગ કરી

‘શિર તુજ આણ વાંટું.....’

૨૬

યાત્રા રંગવા હિતકર જણાય છે. કોઈ વૃદ્ધ-દીર્ઘપ્રયત્ની-અનુભવી પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંત કે તેવા અનુભવી અન્ય કોઈ આમાં સુધારો સૂચવવા કૃપા કરશે, તો તે પ્રમાણે સુધારો પ્રકાશિત કરીશું.

પાના રંગના મુખ્યત્વે ચાર મુખ્ય દ્રવ્યોની જરૂર પડે :

(૧) રોગાન કે જેને વાર્નિશ (ક્યાંક ક્યાંક બેલતેલ)ના નામે ઓળખવામાં આવે છે. (૨) રાફેદો (રાફેદ, રાફેદ) (૩) લાલ રંગ અને (૪) કાળો રંગ.

ઉપરોક્ત ચારેય વસ્તુના કુદરતી દેશી વિકલ્પો શું છે, તે આપણે ક્રમશઃ જોઈએ.

(૧) રોગાન : રોગાન તરીકે અત્યારે કારખાનાના તૈયાર વાર્નિશ કે 'બેલતેલ' વગેરે વપરાતા હોય છે. તેના બદલે પહેલાં જુદી જુદી રીતે રોગાન બનાવવામાં આવતો, તેમાંની એક રીત નીચે મુજબ છે. આને માટે શુદ્ધ કેમિકલ-પ્રોસેસ વગરનું ઔષધ તરીકે પીવામાં વાપરી શકાય તેવું અળસીનું તેલ (લીનસીડ ઓઈલ) ગાંધીને ત્યાંથી અથવા ગાંધીની પાસેથી મેળવી શકાય, તથા ચંદ્રસૂ (જે ગાંધીને ત્યાં મળતો ઔષધીય ગુણધર્મો ધરાવતો એક વૃક્ષનો ગુંદ છે.) પણ તૈયાર રાખવો. એક નવા ઝીને તદ્દન સ્વચ્છ માટીના વાસણમાં એક ભાગ ચંદ્રસૂનો અધકચરો ભૂકો નાખી તે વાસણને બરાબર ઢાંકી તે બધો ચંદ્રસૂ ઓગળી જાય ત્યાં સુધી અગ્નિની મંદ આંચ લગાડવી. પછી આશરે બે ભાગ ઉકળતું ઊનું અળસીનું તેલ ઉમેરી લાકડાના ચાટવાથી (ચમચા જેવા સાધનથી) ખૂબ હલાવી મિશ્રણ કરવું. આના પરિણામે તૈયાર થયેલ રાજ, તે જાડી થયેલી જણાય તો તેમાં બીજું તેલ ઉમેરીને તેને ખાતળી કરી શકાય છે. જો જાડી રાખવી હોય, તો પ્રથમ તેલ ઓછું લેવું. આ પદ્ધતિમાં સારી રાજ બનાવવા માટે (૧) વાસણને બરાબર ઢાંકવાની (૨) રાંજને (ચંદ્રસૂનો) સંપૂર્ણ રીતે મંદ આંચ પર પીગાળવાની અને ઊનું અળસીનું તેલ વાપરવાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે. આ રીત જૂના ગ્રંથોમાંથી તથા અનુભવીઓને પૂછીને શોધેલી હોવાથી અને જાતે એકેય વાર પ્રયોગ ન કર્યો હોવાથી ચકાસી જોયા પછી પાકી ખબર પડે.

(૨) રાફેદો : રાફેદા તરીકે ૨૫-૫૦ વર્ષ પહેલાં ઝીંક ઓક્સાઈડ (જે આજે પણ મેડિકલ સ્ટોર્સમાં તૈયાર પેકેટમાં મળે છે.) વપરાતો હોવાનું સાંભળેલ છે. તે કેટલીક જગ્યાએ ઔષધ રૂપે વપરાતો હોવાથી સ્વાસ્થ્ય માટે હાનિકારક નહિ જ હોય તેમ લાગે છે. તેની પણ પહેલાં શું વપરાતું હતું, તે તો કોઈ જાણકાર જ કહી શકે.

(૩) લાલ રંગ : ગાંધીને ત્યાંથી મળતો હિંગળોક લાલ રંગ તરીકે વપરાતો હતો, તેમ જાણવા મળેલ છે.

શિર તુજ આપ વહું.....

(૪) કાળો રંગ : ઘી, તલનું, સરસીયાનું, એરડિયાનું કે કોપરાનું તેલ (કેરોસીન-ધાસલેટ જેવા હાનિકારક પ્રદાથોનહિ) દીવો કરવા માટે વપરાય, તેની ઉપર તાંબાનું કે માટીનું કોડિયું ઢાંકી તે દીવાની મેશ તેની ઉપર લાગે તે ઝીલી લેવાય, તે કાજળનો કાળા રંગ તરીકે વપરાશ થતો.

ઉપરોક્ત સફેદો (ઝીંક ઓક્સાઈડ) લાલ રંગ (હિંગળોક) તથા કાળો રંગ (કાજળ) ઉપર જણાવ્યા મુજબ બનાવેલ રોગાનમાં યથાયોગ્ય રીતે મિશ્ર કરીને તેને આંગળીથી પાત્ર પર લઈને રંગી શકાય. જે રીત આજે પણ ઘણા વૃદ્ધ-સાધ્વીજી ભગવંતો જાણે છે. આજે પાત્રા રંગતાં પહેલાં તેને ઘસવા માટે કારખાનામાં બંતો જે 'કાયપેપર' (સેન્ડ પેપર) વપરાય છે, તેના બદલે પહેલાં (ગાંધીને ત્યાં મળતો) સમુદ્રફીણ નામનો પદાર્થ વપરાતો હોવાનું સાંભળેલ છે.

આજે યુવાન સાધુ-સાધ્વીજીઓમાં પણ જે રીતે સાંધાના રોગોથી માંડીને અનેક પ્રકારની શારીરિક બિમારીઓ જોવામાં આવે છે, તેમાં આહાર-વિહાર વિષયક ચતુર્વિધ સંઘની અનેક પ્રકારની અવ્યવસ્થાઓ ઉપરાંત પાત્રા રંગવા વપરાતાં એરી કેમિકલ્સવાળા રંગો પણ કારણભૂત હોવાનું અનુમાન ચોક્કસપણે કરી શકાય. જૂની પદ્ધતિથી પાત્રા રંગવામાં રહેલી થોડીક દેખીતી કડાકૂટથી બચવા આવા એરી રંગો વાપરી આરોગ્ય બગાડી પાત્રીની બગડેલા આરોગ્યને કારણે નિત્ય એકાશન, નિર્મિત સાહેત કિયા જેવા સંયમી-યોગી મૂકી એલોપથી-હોમિયોપથીની અભ્યાસ તથા વાપરતાં થતાં કરતાં થોડીક કડાકૂટભરી લાગતી રીત અપનાવવી વધુ હિતાવહ નથી લાગતી શું? સુજ શ્રાવકો પણ ઉદ્યાપના (ઉજમણા) આદિમાં એશિયન પેઈન્ટના નેરોલેકના તૈયાર ડબ્બાઓ લાવીને મૂકી દઈ દોષ મુંહોરી લેવા કરતા ચંદ્રસૂ, અંબરીનું તેલ, આ બંનેમાંથી બનાવેલ રોગાન, ઝીંક ઓક્સાઈડ, હિંગળોક, દીવાનું કાજળ તથા તે વડે રંગેલા પાત્રા મૂકે તો તેમને કેટલો મોટો લાભ આપનાર બની રહે ! નવા જમાનાની સુખ-સગવડનાં સાધનોની અકઠમાળમાં સુખશીલીયા બનાવી દેનાર વિનાશક આંધીમાંથી બચી લાંબો ગાળે લાભદાયી પૂર્વસૂરિઓની પરંપરાઓને ટકાવી શકશે તે જ બચી શકશે તે નિશ્ચિત છે. તા. ક. નજીકમાં જ આવી રહેલ શરદઋતુમાં (ભાદરવા/આસોમાં) પાત્રા રંગવામાં આવતા હોય છે. સૌ જો એટલો સંકલ્પ કરે કે, આ વર્ષથી કેમિકલ રંગોનો સંદંતર ત્યાગ કરી જૂની રીતે જ પાત્રા રંગવા છે, તો એકી સાથે આ અનિષ્ટ દૂર થઈ જાય. વિનમ્ર મંતવ્ય અને વિનંતિ છે કે તે તે પૂ. સાધ્વી સંઘના નડા પ્રવર્તિનીજી તથા તે તે સમુદાય જેના અલજામાં હોય, તે પૂજનીય આચાર્ય ભગવંતો પણ આ બાબતમાં યથાયોગ્ય માર્ગદર્શન અને યોગ્ય આદેશ બહાર પાડે, તો આ કામ બહુ સરળ થઈ જાય. નવેસરથી

શિર તુજ આપા વહું.....

શરૂઆત કરવાની હોવાથી પહેલા વર્ષે કદાચ થોડી તકલીફ પાડે, પરંતુ પછીથી તો ટેવાઈ જવાથી આ રીત પણ તદ્દન સરળ બની રહેશે.

ઝેરી સંસાયણિક રંગો અનેક જાતના રોગોનાં કારણ બની શકે છે; તે જખાવતાં એશિયાના પેઈન્ટના પ્રોડક્ટ મેનેજર શ્રી એસ. મોહનદાસના મૂળ અંગ્રેજી પત્રનો સંબંધિત ભાગ ભાષાંતર કરીને નીચે ઉતારું છું.

ભાષાંતર : “જો કાષ્ઠપાત્રના અંદરના ભાગમાં આ રંગ લગાડવામાં આવે અને તે ભાગ ખાદ્ય પદાર્થો સાથે સંપર્કમાં આવે (ભાલે પછી તે ખાદ્ય પદાર્થો ગરમ હોય કે ઠંડો હોય) તો તે ખાદ્ય પદાર્થો દૂષિત થવાનું જોખમ રહેલું છે. ઈનેમલ પેઈન્ટ થોડા પ્રમાણમાં સીસું ધરાવતો હોવાથી તે વપરાય ત્યારે હાનિકારક બની શકે છે.”

પાત્ર રંગવાની પ્રાચીન પદ્ધતિના સમર્થક પત્રો :

ધર્મપ્રેમી સુશ્રાવક અતુલભાઈ, ધર્મલાભ પૂર્વક જણાવવાનું કે, કલ્યાણ મારિક દ્વારા પાત્ર રંગવાના વિષયવાળો લેખ વાંચ્યો. ખૂબ આનંદ થયો. પૂર્વ પરંપરાથી ચાલી આવતી પાત્ર રંગવાની પદ્ધતિમાં તો ઘણા ઘણા ફાયદાઓ રહેલા છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ તો અનેક ફાયદા છે જ, પરંતુ આત્મ પરિણામોની દૃષ્ટિએ વિચારીએ, તો પણ ઘણા લાભો જોવા મળે છે. સૌ પ્રથમ તો, સગવડતાભર્યા આ રંગો તૈયાર થયા એથી ઘણી માથાકૂટ ઓછી થઈ ગઈ ! આ વિચારથી રંગોને બનાવતી ફેક્ટરીઓ વગેરેની અનુમોદનાનું પાપ અટકી જાય.

બીજા નંબરે આ રંગો વાપરતાં પાત્રમાં ચળકાટ વધુ પ્રમાણમાં આવે છે. ચળકતા અને લીસા પાત્ર રૂપાદિની આસક્તિ પેદા કરે છે. જ્યારે પ્રાચીન પદ્ધતિથી રંગેલા પાત્ર આંતરિક ભાગને પેદા થતા દેતા નથી, આ મોટો લાભ આ પદ્ધતિ અપનાવવાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી વડીલો જ આ પદ્ધતિથી પાત્ર રંગતા હતા, માટે પણ તે રીતે રંગવા જોઈએ, તેવા વિચારથી પ્રાચીન પદ્ધતિ વડે પાત્ર રંગવાના શુભ અનુષ્ઠાનની અનુમોદનાનો પણ લાભ મળે છે. સૂક્ષ્મ રીતે વિચારીએ તો આ પદ્ધતિ અપનાવતાં ઘણા નુકશાનથી બચી જવાય. અમે આ ઉપરાંત પણ ઘણા ફાયદા થાય છે. પરંતુ આજે સાધુ-સાધ્વીજી વર્ગમાં પણ સગવડતાભર્યા કાર્યોની પસંદગી જાણે વ્યાપક બની હોય તેવું લાગે છે. તેથી તમારા આ લેખને કેટલો આવકાર મળે અને કેટલા આ પદ્ધતિને અપનાવે તે એક મોટો સવાલ છે. પરંતુ આ લેખવાંચ્યા બાદ આ વાતને વધુ વેગ કઈ રીતે મળે, તેનો વિચાર કરતા મારા મગજમાં જે એક વિચાર સ્ફૂર્યો છે, તે માત્ર તમને જ જણાવું છું. જે પદ્ધતિથી રંગ તૈયાર કરવા માટે લખ્યું, તે જો કોઈ એકાદ શ્રાવક તૈયાર કરી શકતા હોય તો તે તૈયાર કરી મહાત્માઓને તહોરાવે, તો કદાચ પ્રાચીન પદ્ધતિ પુનઃ ચાલુ થા... બાકી તો, આ

શિષ્ય હુજ આણ વહું.....

૨૯

પદ્ધતિને કોણ અપનાવશે, તે એક સવાલ જ છે ! છતાં આ પ્રચાર તો અનુમોદનીય જ છે. સૌ કોઈ આ રીતે પ્રાચીન પરંપરાના પક્ષપાતી બની શીઘ્ર શ્રેય સાધે, એ જ એક શુભેચ્છા.

- એક સાધ્વીજી ભગવંત

નોંધ : જૂના કાળની બીજી પરંપરાઓની સાથે એ પણ એક પરંપરા હતી કે, આવા પ્રકારના કોઈ કામો એક જ સ્થાને કેન્દ્રિત હોય છે ન કરતાં જ્યાં જ્યાં આવશ્યકતા પડે, ત્યાં વિકેન્દ્રિત સ્તરે તે તે વસ્તુઓ બનાવી લેવાથી તેની જાણકારીનો પાયો (બીએસઈ) પણ વિસ્તૃત થાય તથા અનેક જગ્યાએ આ કળા ટકેલી રહેવાથી કોઈ જગ્યાએ નષ્ટ થાય તો પણ બીજે ટકી રહે ! તેમ છતાં પણ હાલના સંયોગોમાં વ્યક્તિગત રીતે બધા આ રંગ તૈયાર ન કરે અને તેને કારણે તે રંગોથી પાત્રા રંગવાની કળા જ નષ્ટ થઈ જતી હોય, તેવા સંયોગોમાં આવી રીતે કેટલીક વ્યક્તિઓ દેશી રંગ-રોગાન તૈયાર કરીને પૂજ્ય સાધુ સાધ્વીજી ભગવંતોને વહોરાવે તો ચોક્કસ એક સુંદર કાર્ય થઈ શકે. હકીકતમાં ઉદ્યાપનનું જે અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રમાં બતાવેલ છે, તે ઉદ્યાપનમાં સુશ્રાવકો જે સંગીતનો સદ્વ્યય કરતા હોય છે, તેઓ મહેનતામાં આવી તૈયાર કરાવીને પણ આવા રંગો જ ઉજાણામાં મૂકે અને તૈયાર રંગોના ડબ્બા મૂકવાનું ટાળે, તો આ વાત ખૂબ સરળ બની જાય. પૂજનીય સાધુ સાધ્વીજી ભગવંતો પણ જ્યારે જ્યારે ઉજાણા અંગે શાસ્ત્રીય, માર્ગદર્શન-પ્રેરણા આપે, ત્યારે ત્યારે ઉજાણામાં સાધુ સાધ્વીજી ભગવંતોના આરોગ્યને હાનિ પહોંચાડનાર રંગો ન મૂકી શકાય, તેવું ભારપૂર્વક જણાવે, તો સુશ્રાવકોને પણ દેશી રંગો તૈયાર કરાવીને તેવા રંગો જ ઉજાણામાં મૂકવાની પ્રેરણા મળે ! શ્રાવકો જે પાત્રા દર્શનાદિ માટે ઘરે રાખે છે, તેને પણ આવા જ રંગોથી રંગાવીને તૈયાર કરાવે, તો તેવા પાત્રા યથાવસરે પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને વહોરાવીને પણ તેમની અપૂર્વ વૈયાવચ્ચનો (કેમેકલવાળા રંગોથી રંગેલા પાત્રાથી રોગ થાય પછી તેના નિવારણ માટે વૈદ્યાદિને હાજર કરવા કરતાં, તેવા રોગ ન જ થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવા સ્વરૂપનો લાભ પણ મળી શકે.) લાભ મળે.

- અતુલ શાહ

સુશ્રાવક અતુલભાઈ... ધર્મલાભ સાથે જણાવવાનું કે, 'કલ્પસક્ષા માં પાત્રાના રંગ અંગેનો લેખ વાંચ્યો. થોડાક વર્ષો પૂર્વે તમે જે રીત જણાવી છે, એ રીત મુજબ જ લગભગ પાત્રા રંગતા હતા. તો તમને ખાસ પૂછાવવાનું કે, તમારા લખવા મુજબ હાલ પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણેનાં રંગ રોગાન મળે છે ખરા ? ખાસ પ્રશ્ન તો રોગાનનો જ રહે છે. રંગ

શિર તુજ આણ વહું.....

તો હજી મળી જાય. તમારા લખવા મુજબ રોગાન બજારમાં ઉપલબ્ધ છે, ખરો ? હોય તો ક્યાં મળે ? અગરન મળતો હોય તો તમે આ અંગે કંઈ વિચાર્યું છે ખરું ? જણાવવા, જવાબ આપવા ખારા ભલામણ. —એક સાધ્વીજી ભગવંત.

નોંધ : આગળના લેખમાં બતાવેલી પ્રાચીન પદ્ધતિ મુજબનો રોગાન હાલ બજારમાં મળતો હોય એવું જાણમાં નથી. રોગાન બનાવવાના પ્રયોગો ચાલુ છે. બીજા ભાઈ-બહેનો પણ પ્રયત્ન કરે તો યોગ્ય સફળતા મળે. —અનુલ શાહ

શિર દુખ આણ વહું.....

હિંસાને રાજ્યાશ્રય : એક કમનસીબ ઘટના

શ્રી

સુજ મહાશય,

વિ.સં. ૨૦૪૫ વૈશાખસુદ.....

શ્રીહસ્તગિરિતીર્થની પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે પધારી તીર્થના દર્શનાદિનો જે અનુપમ લાભ આપે લીધો તેની ભૂરિભૂરિ અનુમોદના કરીએ છીએ. પ્રતિષ્ઠાની આ પાવન પળે અમારા દિલમાં ઊઠેલી કેટલીક ભાવનાઓ આપની સમક્ષ રજૂ કરીએ છીએ. ગુજરાત સરકારમાં આપના માનભર્યા સ્થાનનો ઉપયોગ કરી તે બાબતમાં યથાશક્ય પ્રયત્ન કરવા આપશ્રીને ભારપૂર્વક નિવેદન કરીએ છીએ.

આપ જાણો છો તેમ હજારો વર્ષના ભારત-વર્ષના ઇતિહાસમાં ક્યારેય રાજ્ય તરફથી મૂંગા પ્રાણીઓની કતલ કરવામાં આવી નથી. હા, કરાઈઓ વ્યક્તિગત રીતે કેટલેક ઠેકાણે જીવહિંસા જરૂર કરતા પરંતુ અહિંસાપ્રેમી બહુજન-રાજાજ તે રોકવા માટે પાપ જન્ય પ્રયત્ન જરૂર કરતો, છતાં પણ તે વૈયક્તિક ભોરોને થતી કતલ હોવાથી અહિંસા પ્રેમીજન સમાજનો તેમાં સહકાર કે અનુમોદન ન હોવાથી તેના દોષના ભાગીદાર તેઓ ન બનતા. જીવહિંસામાં ન માનતા મુસ્લિમ રાજાઓએ પણ રાજ્ય દ્વારા કતલખાના ખોલવાનો વિચાર-સુદ્ધાં પણ નથી કર્યો. ઉલ્ટું, અકબર જેવા રાજાઓએ તો વૈયક્તિક ધોરણે કરાઈઓ વગેરે દ્વારા થતી જીવહિંસા પર પણ પોતાના રાજ્યમાં પ્રતિબંધ મૂકેલો. અંગ્રોજોએ પરંપરા ફગાવીને મ્યુનિ. કાર્પો. કે મ્યુનિસિપાલિટી જેવી સરકારી-અર્ધસરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા કતલખાના ચલાવવાનું શરૂ કર્યું. જે કમનસીબે ૧૯૪૭ પછી પણ ચાલુ રખાયું. જીવદયામાં માનતી વિરાટ બહુમતી પણ સરકારને કરવેરા ભરતી હોવાથી અને આ કરવેરાઓમાંથી બીજાં કાર્યોની સાથે સાથે કતલખાનાં ચાલતાં હોવાથી જીવદયા પ્રેમી જનસમાજે પણ તેમાં કમને સહકાર-અનુમોદન આપવું પડે છે, જેનું તેઓ ઊંડું દુઃખ અનુભવી રહ્યા છે. આ સહકાર કે અનુમોદન ન મળે તેના બે જ રસ્તા છે. એક તો જીવદયા પ્રેમી જનતા કરવેરા ભરવાનું બંધ કરે તો તેનાં નાણાં આ હિંસામાં ન વપરાય અને બીજો રસ્તો, સરકારી-અર્ધસરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા ચાલતા કતલખાના બંધ થાય તો વૈયક્તિક કરાઈઓ દ્વારા થતી હિંસામાં તેમનું અનુમોદન ન ગણાય!

આપણે સૌ કબૂલ કરીશું કે બીજો રસ્તો જ વધુ ઈષ્ટ છે. પરંતુ પશ્ચિમી વિચારધારા પ્રમાણે ચાલતા સચિવાદિઓને આ વાત સમજાવવી તે સરળ નથી છતાં પણ આપ જેવા સમજુ વ્યક્તિવિશેષો અવારનવાર યોગ્ય સ્થાને આ વાત રજૂ કરતા રહે તો વહેલુંગોડું

શિર તુંજ આણ વંદું.....

૩૨

પણ તેનું પરિણામ અચૂક મળે. ગુજરાતનું એકાદ મ્યુનિ. કોર્પો. કે મ્યુનિસિપાલિટી પણ તેમના દ્વારા ચાલતું કતલખાનું બંધ કરીને દાખલો બેસાડે તો તે આપના જીવનમાં શકલગી સમાન ગણાશે.

આ ઉપરાંત આ સાથે બીડેલા દેવનાર પરના લેખોથી આપશ્રી જાણી શકશો કે મહારાષ્ટ્રમાં કેટલા મોટા પાયા પર સદાગ પશુઓની કતલ થાય છે. આ કતલનો પુરવઠો ગુજરાત, રાજસ્થાન અને મધ્યપ્રદેશમાંથી જ પૂરો પડાય છે. ગુજરાત રાંજયની બહાર પશુઓની નિકાસ પર જે પ્રતિબંધ હતો, તેનાથી આ ગેરકાયદે કતલને મોટો ધક્કો લાગેલ. સાંભળવા પ્રમાણે તે પ્રતિબંધ ઉઠાવી લેવાયો હોવાથી કાંકરેજ-ગીરની શ્રેષ્ઠ ઓલાદ પણ મહારાષ્ટ્રમાં કપાઈ રહી છે અને દુધ્ધાળનાં કપરાં વર્ષોમાં ગુજરાતે મહામુશ્કેલીએ સાચવેલાં પશુઓ આ પ્રતિબંધ ઊઠી જતાં ગુજરાત બહાર ધકેલાઈ જઈ ગેરકાયદેસર રીતે કપાઈ રહ્યાં છે. જાણે કે આ ગેરકાયદેસર કતલનો પુરવઠો જાંબવી રાખવા માટે જ ગુજરાતે ત્રણ વર્ષ આ પશુઓને જીવાડ્યા હોય તેવી કરુણ હકીકત ખડી થઈ છે. વહેલામાં વહેલી તકે ગુજરાત સરકાર પશુઓની નિકાસાબંધી દાખલ કરી ગુજરાતના પશુધનને રક્ષે તેવી હાર્દિક અભિલાષા સહ,

અમારે યોગ્ય કામકાજ જણાવી ઉપકૃત કરશેજી.

આભાર સહ.

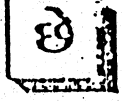
ભવદીય,

(શ્રી હરનાગિરિતીર્થના પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે પાપારેલા ગુજરાત સરકારના તત્કાલીન નામ્નામાંથી શ્રી અરવિંદ સંઘવીને આપવા તૈયાર કરેલું નિવેદન)

શિર ધુર આણ વહું.....

‘નર્મદા-બોન્ડ’માં ધર્મદ્રવ્યનું રોકાણ એટલે

ઘોર હિંસામાં સીધી ભાગીદારી

હાલમાં બસો-ત્રણરો તરફથી અનાયોગી ભોગ લેખલોગની સંસ્કૃતિને મમમ આર્થિકવર્તનો જે રીતે ખાતમો બોલાવ્યો છે અને તેમાંથી ખાસ કરીને કહેવાતી આઝાદી મળ્યા પછી દેશી અંગ્રેજોએ ‘વિકાસ’ અને ‘પ્રગતિ’ના આમંક ખ્યાલોમાં યંત્રોદ્યોગીકરણ અને પશ્ચિમીકરણ ભણી જે આંધળી દોટ લંગાવી છે, તેણે આર્થિકવર્તની મોક્ષલક્ષી ચાર પુરુષાર્થની અજોડ સંસ્કૃતિને હતપ્રહત કરવા દ્વારા ધર્મનો નાશ કરી અંતે પ્રજાને ગરીબી, બેકારી, બીમારી અને મોંઘવારીના ખખરમાં હોમી દીધી છે, તે વાત તો હવે સર્વવિદિત છે. છેલ્લા કેટલાક સમયથી દુનિયાભરના બૌદ્ધકોમાં આવેલી જાગૃતિને પરિણામે અત્યાધુનિક શિક્ષિતો પણ પશ્ચિમચક્ષુ નેહુ જેને ‘ભારતના આધુનિક મંદિરો’ તરીકે ઓળખાવતા, તે મસમોટા કારખાનાંઓ, વિશાળકાય બંધો વગેરેને ‘અધુનિક ભારતના કબરતાનો’ તરીકે (જુઓ ડેરિલ ડિ’ મોન્ટે કૃત ‘Temples or Tombs?’) ઓળખી ગયા છે. પશ્ચિમના આંધળા અનુકરણ રૂપ કહેવાતી ‘વિકાસનો દર’ જેમ જેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ ‘વિનાશનો ડર’ પણ વધતો જતો હોવા છતાં સત્તાલોલુપ સરકારના ભાષ પ્રમાણે પ્રજાનાશની નિતનવી યોજનાઓ રજૂ કરતા જાય છે, તેનો નાદર નમૂનો ગુજરાતની કહેવાતી જીવાદોરી ‘નર્મદા યોજના’ છે. અગણિત લોકોને ઘરબારવિહીણ કરનારી, ગીચ જંગલોનો ખાતમો બોલાવનારી આ યોજનામાં હિંદુસ્તાન-કે ગુજરાતનું ભૌતિક હિલ પણ શા માટે નથી, તેનું વિવેચન કરતાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો તથા લેખો અનેકભિન્ન ભાષાઓમાં લખાયેલ હોવાથી તે બાબતમાં અહીં વિશેષ વિવેચન ન કરતાં આ લેખમાં તો ગામેગામના જેવા સંઘોના આગેવાન મહાજનો તથા શ્રમણ ભગવંતોનું જાન ‘નર્મદા બોન્ડ’ વગેરે દ્વારા ધર્મદ્રવ્યનું રોકાણ ‘નર્મદા યોજના’માં કરવામાં રહેલા અનેક દોષો તરફ દોરી ધર્મદા કે ધાર્મિક દ્રવ્યોનું રોકાણ તેમાં ન થાય, તેમ સૂચવવું છે. અનેક પ્રકારનાં દબાણો અને પૂર્વગ્રહોથી યુક્ત ગુજરાતી છાપાંઓ વગેરેમાં સત્ત નર્મદા યોજનાનાં ગુણગાન ગવાતાં હોવાથી અને તેનો વિરોધ કરનારને ગુજરાતના હિતશત્રુઓ તરીકે ચિતરાતા હોવાથી મોટા ભાગના રાજજન પુરુષો પણ જાણકારીને અભાવે નર્મદા યોજનામાં પ્રજાનું હિત જોતા થઈ ગયા છે. તેથી ક્યાંક ક્યાંક ખૂણે-ખાંચરે ધર્મદ્રવ્યોનું ‘નર્મદા-બોન્ડ’માં રોકાણ

શિર તુજ અપાઈ વહું.....

અને તેને માટેની પ્રેરણાઓ પણ શરૂ થઈ જતાં, અને તે માટે સરકારી અધિકારીઓ દ્વારા વહીવટદારો પર દબાણ લાવવા જેવા સંકેત પ્રયત્નો શરૂ થઈ જતાં, કેવળ ધાર્મિક દષ્ટિને લક્ષ્યમાં રાખીને જ 'નર્મદા/બોન્ડમાં' નાણાં રોકવામાં રહેલી અનુચિતતા-દોષ બતાવવાનો અહીં પ્રયત્ન કરેલ છે. હકીકતમાં તો ધાર્મિક દોષ ઉપરાંત પણ આ યોજના આર્થિક, સામાજિક વગેરે દષ્ટિએ પણ પ્રજાની પાયામાલી કરનારી હોવાથી પ્રતાપી પૂર્વજોના વારસદાર મહાજનના પરંપરાગત આગેવાનોએ તો પોતાની સઘળી શક્તિઓને કામે લગાડીને પ્રજારક્ષણની/પોતાની ફરજ અદા કરવાની આ વેળાએ નર્મદા બંધની આ વિનાશક યોજનાને અટકાવવા બનતું બધું જ કરી છૂટું જોઈએ, જેઓ તેમ કરી શકવાને શક્તિમાન ન હોય તેમણે છેવટે પોતાના કે પોતાના હસ્તકનાં ધાર્મિક કે બીજા વહીવટોનાં નાણાં તેમાં રોકીને તેને અનુમોદન ત્રી ન જ આપવું જોઈએ.

મોટા મોટા બંધોનું સ્વરૂપ અને તેના હેતુઓથી પરિચિત સૌ કોઈ સમજી શકશે કે, મોટા બંધો સ્વયં મહારંગા સ્વરૂપ અને મહાઆરંગના કારણરૂપ છે. આ બંધોમાંથી પેદા થનારી વીજળી વડે વિરાટ કારખાનાંઓ ચલાવવામાં આવશે. જ્યાં જ્યાં ખેતી માટે પાણી પૂરું પાડવામાં આવશે, ત્યાં છાણિયા ખાતર વગેરે દેશી પદ્ધતિ દ્વારા અંત્યારે થતી અલ્પ દોષવાળી ખેતીનું સ્થાન રોકડિયા પાક, ફર્ટિલાઈઝર, હાઈબ્રીડ બ્રિડિંગ અને જંતુનાશક દવાઓ તથા ટ્રેક્ટરોવાળી ખેતી લેશે. આ કારખાનાંઓ અને આધુનિક ખેતીમાં ધનારા ધૈર્ય આરંગ સમારંગનો દોષ તેમાં નાણાં રોકવા દ્વારા તેને અનુમોદન આપનારને લાગે.

આ સમગ્ર નર્મદા યોજનામાં નોંધામોટા થઈને બંધાનારા ૩૪૩૦ જેટલા બંધોમાંનો સૌથી મોટો જે બંધ કેવડિયા નજીક બંધાવાનો છે, તેને કારણે જે વિશાળ સરોવર ખડું થશે, તેની કેવળ લંબાઈ જ મુંબઈથી નવસારીના અંતર કરતાં પણ વધુ હશે. આના વિરાટ જળાશયોમાં નર્મદા સરકાર મોટા પાટા પર મચળીમારીને પ્રોત્સાહન આપશે. સરદાર સરોવર નિગમ દ્વારા બાંધેલા પાડવામાં આવેલી અંગ્રેજી પુરતકામાં આપેલા સત્તાધાર આંકડા મુજબ સરકાર સૌથી મોટા બે સરોવરોમાં જ દર વર્ષે રૂ. ૦૦,૦૦૦ કિલો (૨૪ લાખ કિલો) માછલાઓ મારવાનો લક્ષ્યાંક ધરાવે છે. આપણા પૂર્વજોએ મહાજનની સત્તા જે રીતે ટકાવી રાખી હતી, તે રીતે ટકાવવામાં આપણે કાચા પડ્યા હોવાથી મત્સ્યોદ્યોગના સુંવાળા નામ નીચે માછલા મારતી આં માછીમાર સરકારને આપણે કદાચ અટકાવી ન શકીએ પરંતુ તેને તેમ કરવાના પૈસા આપણા જ ધર્મસ્થાનોમાંથી આપીને જો સહાય કરીએ તો પછી તેને વિધિની વકત્તા જ ગણવી પડશે ? કે પછી પૈસા કાળનાં ધર્મસ્થાનોનો વહીવટ પણ મોટા ભાગને દુર્ગતિગામી

શિર તુજ આપા વહું.....

૩૫

બનાવી જ મળતો હશે તે... સમજવું રહ્યું ?

આ સમગ્ર યોજનામાં હજારો બહે લાખો હેક્ટર જમીન અને તેમાં રહેલાં જંગલો ખાણીમાં ફૂલી જવાનાં છે. આ ગ્રીય જંગલોમાંનાં અગણિત વૃક્ષો અને નાનામોટાં પ્રાણીઓની સૃષ્ટિની કેવી દયાનીય હાલત થશે, એ સૌ કલ્પી શકે તેમ છે ! આયાતના સમગ્ર ઇતિહાસમાં પ્રજાનો અમુક મુઠ્ઠીભર વર્ગ કુદરતી સાધનોનો બેરોકટોક ઉપભોગ કરી શકે, તે માટે વિશાળ જીવસૃષ્ટિની આવી બૂરી તલે કરવામાં આવે, તેવો દાખલો શોધો જડશે નહિ.

હકીકતમાં તો જૈન જ નહિ, પરંતુ કોઈ પણ જૈનેતર ધર્મસ્થાનોના વહીવટદાર પણ આવાં ધોર પાંપકાર્યોને અનુમોદન મળે તેવી રીતે ધર્મદાની એક પાઈ પણ રોકે નહિ, પરંતુ છાપાંઓમાં ચાલતા નાદિ યોજનાના એકતરફી પ્રચારથી ભોળવાઈને અનભિજ્ઞ એવા સરળ હૃદયી વહીવટદારો સરકારી અધિકારીઓના દબાણને વશ થઈને તેમાં ગૈસા રોકવા લલચાય નહિ, તે માટે જ આટલી નુકસાનોની કરવાની જરૂર ઊભી થઈ છે.

વાસ્તવમાં, ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારો ધર્મદ્રવ્યોનું રોકાણ વગેરે ગુરુભગવંતોના માર્ગદર્શન વગર કરે જ નહિ અને જો તેમ કરવામાં આવે તો ગીતાર્થ ગુરુભગવંતો દ્વારા આવા મહારંભનાં કાર્યોમાં તેનાં રોકાણનો નિષેધ થઈ જ જાય. પરંતુ આજે વહીવટદારો તાલ ગુરુભગવંતોની સલાહ લઈને જ ધર્મકાર્યોમાં આગળ વધવાની આ વિધિ દરેક જગ્યાએ જળવાતી ન હોવાથી વહીવટદારોની જાણ માટે આ લખવાનું કર્તવ્ય અદા કર્યું છે.

સૂરિપુરંદર આચાર્યદિવ શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા જેવાએ પણ ‘સંબોધ પ્રકરણ’ નામના ગ્રંથરત્નમાં ત્યાં સુધી ફરમાવેલ છે કે

‘જિણવર આળારહિયં વદ્ધારંતા તિ કે વિ જિણદવ્વં,

‘બુઢ્ઠાન્તિ ભવસમુદ્દે મૂઢા મોહેણ અનાણી ॥’

‘જે અજ્ઞાનીઓ જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી વિપરીતપણે જિનદ્રવ્યને વધારે પણ છે. તે મોહ વડે મૂઢ લોકો (જિનદ્રવ્યને વધારતા હોવા છતાં પણ) ભવસમુદ્રમાં ડૂબે છે.’

ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ, તેનું રોકાણ વગેરે વહીવટદારો સંસ્પર્શસાગરથી તરના માટે કરતા હોય છે, નહિ કે ડૂબવા માટે ! તેથી પૂજ્ય હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા જેવા મહાગીતાર્થ શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓના તથા ‘દ્રવ્ય સપ્તતિકા’ જેવા ગ્રંથોના પણ આવા

શિર તુજ આણ વહું.....

પાઠો જોયા પછી કયા શાસ્ત્ર વહીવટદારો નર્મદા યોજના જેવી મહારંગાયુક્ત યોજનાઓમાં જિનેદારની આજ્ઞાથી વિપરીતપણે નાણાં રોકી ભવસમુદ્રમાં ડૂબવાનું પરાંદ કરશે ?

હકીકતમાં સામાયિકો કે ચોપાનિયાંઓ દ્વારા આવી બાબતો તરફ શ્રાવકે ધ્યાન ખેંચવું તે અનધિકૃત ચેષ્ટા ગણાય, તેથી જિનશાસનના રાજાધિરાજની જગ્યાએ બિરાજમાન અગ્રણી પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંતોને વિનંતિ છે કે, ઉપરોક્ત બાબત અંગે શાસ્ત્રીય માર્ગદર્શન આપવાની કૃપા કરી પોતાપોતાના અવગ્રહક્ષેત્રમાં આવતાં ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારોને આ બાબતનો ખ્યાલ આપી દોષમાંથી બચાવી લે. તે જ રીતે ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારો પણ આ તથા આવી જ દિ' ઊગ્યે ખડી થતી જુદી જુદી બાબતો અંગે પૂજનીય ગીતાર્થ ભગવંતોનું માર્ગદર્શન મેળવ્યા વિના એક ડગલું પણ આગળ ન વધે, એ જ શુભેચ્છા.

શિર તુજ આણ વહું.....

વીરામી સદીના અમેરિકામાં પણ 'આવું' જીવી શકાય છે.

ધુનિક ભૌતિકવાદી વિજ્ઞાનના પરિપાકરૂપ ધોર આરંભ-સમારંભયુક્ત આધુનિક જીવનશૈલી અપનાવવાનું વલણ મેકોલેની કેળવણી પામેલા આપણા ભાઈઓમાં પણ વધતું જાય છે ત્યારે માર્ગનુસારીપણાની તદ્દન સામાન્ય ભૂમિકાએ રહેલા ખ્રિસ્તી ધર્મના એક પેટા સંપ્રદાયરૂપ 'આમિષ' નામના જૂથના લગભગ ૯૦,૦૦૦ જેટલા અમેરિકનો આ કહેવાતી વીરામી સદીમાં પણ કેવું જીવન જીવી રહ્યા છે તેની આપણા શ્રી ચતુર્વિધ સંઘને જાણ થાય તે હેતુથી તેમના જીવનની કેટલીક વાતો રજૂ કરું છું. આજના જાનનામાં જૂનવાણી જીવન જીવવાની વાતો રજૂ કરનારની હારી ઉડાવનાર અને વાતવાતમાં યુરોપ-અમેરિકાના દાખલા ટાંકનાર ભાઈઓના સંતોષ ખાતર જ, આવા દાખલા ટાંકવાની જરૂર પડે છે બાકી પ્રભુના શાસનમાં તો 'ઓછામાં ઓછા આરંભથી જીવન જીવવાની' વાત રજૂ કરવા દારા સૂત્રાત્મક રીતે આ બધી વાત કહેવાઈ જ ગઈ છે.

અમેરિકાના જુદા જુદા વીરા સજયોમાં થઈને લગભગ ૯૦ હજારની વસ્તી ધરાવતા આ 'આમિષ' લોકોની જીવનશૈલીનો પાયાનો નિયમ છે કે બહારના જગત સાથે બિનજરૂરી સંપર્ક ન રાખવો. એટલે ટેલિફોન, વીજળી, પાણી કે ગેસ કશાનાની પાછળે કે તાર આમિષ રહેઠાણમાં જોવા ન મળે. (સરખાવો : શ્રાવકનું છઠ્ઠું દિક્ષપરિમાણ વ્રતઃ તથા દશમું દેશવગ્ગસિક વ્રત) રસોઈ માટે પણ એ લોકો ચૂલોઅથવા સગડી વાપરે. આમિષ લોકોને કૂલેથી પાણી લઈ આવવાનું ખૂબ ગમે. ધર્મચુસ્ત માણસો તો પોતાના કુટુંબીજનોના પણ ફોટા ન રાખે.

શિક્ષણ અંગે તેમનું માનવું છે કે શિક્ષણનો ઉપયોગ સારો ખેડૂત, સારી માતા કે સારી ગૃહિણી થવા માટે છે એટલે આધુનિક શિક્ષણપદ્ધતિ તેમને માન્ય નથી તેથી તેઓ બાઈબલ ઉપરાંત ગણિત, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ભાષા અને કળા ભણે છે. આમિષ બાળકોનો આઈક્યુ-બુદ્ધિઆંક બીજા બાળકો કરતાં ઊંચેરતો જોવા નથી મળતો. એમની પાસે વિસ્તૃત માહિતી કદાચ ઓછી પડે પણ પાયાની વાતોમાં જરાય પાછા ન પડે. શિષ્ય તથા ગુરુ માટે આદર જોવા મળે.

આમિષ બાળકોનાં કપડાં એક જ તાકામાંથી સીવાય. ઘડિયાળ ઉપરોગી હોવા છતાં ન પહેરી શકાય. તેમની ખેતી ઘોડા કે ખચ્ચરના આધારે ચાલે છે. ટ્રેક્ટરોને બદલે

શિર તુજ અપાવ વહું ;.....

હુળ વપરાય. રબરના ટાયરને બદલે-લોઢાનાં પૈડાં જ ઉપયોગમાં લેવાય છે. બાળકોને નાનપણથી જ ખેતરમાં કામ કરવાની ટેવ પાડવામાં આવે. અહીંના ખેડૂત બહારના આધુનિક ખેડૂતોથી લેશમાત્ર પાછાં પડતા નથી. વાહન તરીકે કે માલ લાવવા લઈ જવા માટે માત્ર બગી. જેવી ઘોડાગાડીઓ જ વપરાય. બે માણસ બેરી શકે-તેવી બગીઓ ઠેર ઠેર જોવા મળે. પાછળ જોડેલી ગાડીમાં માલ ભરાય. (પાલીતાણા જેવા રથળોમાં ચાલતી ઓછા આરંભવાળી ઘોડાગાડીના વાહનવ્યવહારની જગ્યાએ મહારંભાયુક્ત રિક્ષા જેવા વાહનો શરૂ થાય તેમ ઈચ્છતા ભાઈઓ તોંધ લે !) દિવસ અને રાત પેટ્રોલના ધૂમાડા ઓકતા. અમેરિકામાં ઘોડાગાડી સિવાય બીજા કોઈપણ વાહનનો આશરો ન લેતા આ લોકોનું જીવન એટલે અંશે અનુકરણીય ખરું કે નહિ ?

આગિષ લોકો માટે 'પવિત્ર બાઈબલ' એ આખરી શબ્દ છે (ધર્મગ્રંથો Out of Date થઈ ગયાનું કહેતા જૈનો (!) ક્યાં અને આ લોકો ક્યાં ?) સરકારનો કોઈ એવો નિર્ણય થાય જે આગિષ લોકો માટે સમરપા ઊભી કરે તો ધર્મગુરુઓ ભેગા મળીને એ અંગે નિર્ણય કરે. આમ ધર્મશક્તિને રાજશક્તિની પણ ઉપરની સાત્તા માને માંહ્યોમાંહ્ય કોઈને અન્યાય થાય તો એ ઝઘડો અદાલતોમાં ક્યારેય ન લઈ જાય.

આધુનિકતાનું પણ 'બોરનું બીટ' ન જાણનારા અને જૂનતાણીપણાને ભાંડતા રહીને અંગત જીવનમાં તો ઠીક પરંતુ ધર્મક્ષેત્રોમાં અને ધર્માનુષ્ઠાનોમાં પણ હોંશભેર આધુનિકતાને ઘુસાડવા મથતા ભાઈઓ આ જાણી છેવટે દેરાસરોમાંથી વીજળી-લાઈટો કે ધર્માનુષ્ઠાનોમાંથી ક્રેટા-ગૂલી દૂર કરશે તો પણ અલ્પારંભીય જીવનભણાનું એ મારેતું પગાયેયું બની રહેશે.

ઓઈલ-મિલોને બાદલે બળદઘાણીનું તેલ લાપરી મહારાજના અનુમોદન જેવા અનેક દોષોમાંથી બચીએ

ચા

પરિવર્તમાં દિન-બ-દિન વધતી જતી હિંસા અંગે સમગ્ર શ્રી સંઘ ચિંતિત હોવા છતાં તેને રોકવા શું કરવું તે અંગે લગભગ સૌ મૂંઝવણમાં જણાય છે. દેવનારના કતલખાના સામે થયેલા વિરોધ-આવેદનપત્રો સહીઓ આદિનાં ઇતિહાસથી સુપરિચિત સૌને ખ્યાલ હશે કે આટલા પ્રચંડ વિરોધ છતાં ઇચ્છિત પરિણામ મેળવી શકાયેલ નહિ. મહાહિંસક લોકશાહી સરકારોની સામે પડી, હિંસાને રોકવા, આંપણા પૂર્વજ મહાજનોની દીર્ઘજિને પરત આણી હિંસાના મૂળમાં ઘા મારવાની, કતલખાના-મરઘામારણ-મચ્છીમારી વગેરેનો પુરવઠો જ તોડી પાડવાની વ્યૂહરચના ગોઠવવી પડશે. અન્યથા દિવાલ સામે મુકેલા મારવાથી તો આપણી જ હથેળી ભાંગવા જેવું થશે. આ મૂળભૂત દિશામાં કેમ આગળ વધી શકાય તે અંગે એક નાનાકડી પણ નંકર નિચારણા રજૂ કરું છું.

જે. સી. કુમારખા નામના એક અર્થશાસ્ત્રી ('ઈકોનોમી એન્ડ પરમેનન્સ' પુસ્તકના જાણીતા લેખક)ના અંદાજ મુજબ ખ્રિસ્તી વર્ષ ૧૯૨૧માં સંગ્રહ ભારતમાં અંદાજે પાંચ લાખ જેટલી બળદઘાણીઓ તેલ-સરસવ વગેરે તેલિબીયાં પીલીને પ્રજાને તેલ પૂરું પાડવાનું કામ કરતી. આમ, માત્ર તેલ-ઘાણીના એક જ વ્યવસાયમાં એક પણ પેશાના ફંડ કે કાર્યકર્તાઓના સમગ્ર શક્તિના વ્યય વગર પાંચ લાખ બળદો પોસાતા તેમ જ પાંચ લાખ ઘાંચી કુટુંબોની રોજી-રોટી-આજીવિકા પણ ચાલતી. ૧૯૨૧ પછી શરૂ થયેલ યાંત્રિક ઓઈલ મિલોના કારણે ૧૯૫૧ સુધીના ત્રીસ જ વર્ષમાં બળદઘાણીઓની સંખ્યા ઘટીને બે લાખ થઈ ગઈ અને કહેવાતી લોકશાહી સરકારોના ૪૦ વર્ષના અત્યાચારોને અંતે આજે રડી-ખડી પણ બળદઘાણી રહી હશે કે કેમ તે શંકાનો વિષય છે. બળદઘાણીઓ બંધ થતાં નવરાં પડેલાં બળદોને બેસાડી રાખી કોઈ ખવરાવે તેવું તો બંનતું નથી. તેથી તે બધો પુરવઠો કતલખાનાઓને મળ્યો.

પાલનપુર જેવાં નાનાકડા શહેરમાં કમાલપુરા વિસ્તારના એક ઘાંચી સાથે મારે જાતે થયેલી વાત અનુસાર ઈ.સ. ૧૯૪૨ના અરસામાં માત્ર પાલનપુરમાં જ સો જેટલી બળદઘાણી ચાલતી. તે બાળામાં એક બાણેલાબાણેલા ઘાંચીએ ઓઈલ મિલ શરૂ કરવાની

શિર તુજ આપ વહું.....

૪૦

પોતાના નાનાકડા બાળકને સ્કૂલના શિક્ષણનાં ઝેર પાવાને બદલે ઘાણી પર જ બેસાડી દેશે. આમ; આજના ધર્મવિરોધી શિક્ષણને પણ ધંકકો લાગશે. બેકાર થયેલા આ ધાર્મી કુટુંબો આજીવનકાંઈ શોધમાં ગામ છોડી મોટા શહેરોની પાસાની જેવી જૂંડાપટ્ટીઓમાં ઠલાયા અનો તેમાંથી જે બેકારી, ગરીબી, બિમારી, ગુનાખોરી, ગંદકીના પ્રશ્નો સર્જાય તેને મૂળમાંથી જ ડાબી દેવા તેમનો નંશ પરંપરાગત માંથી ઝૂંટવાઈ ન જાય તેનું જ કસીએ તો !

વળી ઓઈલ મિલોનાં સોલ્વન્ટ તરીકે વપરાતાં હેકસેન નામના પેટ્રોલ જેવા રસાયણો તથા તેલ રિફાઈન કરવાની પ્રક્રિયામાં તેલમાં ઉમેરાતા ફોસ્ફરિક એસિડ, કૉસ્ટિક સોડા, બ્લીચિંગ પાઉડર જેવા કેમિકલ્સ આરોગ્યને પણ પાર વગસ્તું નુકશાન પહોંચાડે છે. મિલોના ડબલ ફિલ્ટર્ડ અને ડબલ રિફાઈન્ડ તેલની મોટી મોટી જાહેરાતોમાં અંજાઈ જતાં ગ્રાહકોને એ વાતનો ખ્યાલ પણ નહિ હોય કે રિફાઈનીંગની પ્રક્રિયા દરમ્યાન તેલમાં રહેલી કુદરતી એન્ટી-ઓક્સિડાન્ટ્સ નાશ પામે છે, જે બળદઘાણીના નોન-રિફાઈન્ડ કુદરતી તેલમાં જળવાઈ રહે છે. આયુર્વેદના અપ્રતિમ ગ્રંથ સરસંગિતામાં “તિલસ્તૈલાનામ્” કહી સઘળા તેલોમાં આરોગ્યની દૃષ્ટિથી તલના તેલને શ્રેષ્ઠ ગણ્યું છે. માટે જ આપણા દેશમાં હજી ૫૦ વર્ષ પહેલાં સુધી તલનું કે સરસિયાનું તેલ જ વપરાતું. એફલાટોકસીન નામનું ઝેરી તત્ત્વ ધરાવતી મગફળીનું તેલ તથા હવે તો તેમાં પણ ભેળસેળ કરવામાં આવતાં પામોલિન, કપાસિયાનું તેલ, સૂર્યમુખીનું તેલ વગેરે અનેક તેલો આરોગ્યની દૃષ્ટિથી તલ અને સરસિયાના તેલ કરતાં ઘણાં ઉતરતાં હોવાથી અનેક રોગોના ભોગ બનવા ઉપરાંત એલોપથી-હોમિયોપથીની અભક્ષ્ય દવાઓનો પણ આશ્રય લેવો પડે છે. તામસી, ખોટી ગરમી, પેદા કરનાર તથા આંખો વગેરેને નુકશાન પહોંચાડનાર રીંગતેલ જેવા જાત જાતના તેલોની આસે મગાવતાની ખોટી જાહેરાતોમાં ભરમાઈ જવાને બદલે બધા જાણકાર વૈદ્યો જેની એકો અવાજે ભલામણ કરશે તેનું બળદઘાણીનું તલનું કે સરસવનું તેલ વાપરવાથી આરોગ્ય નિર્માણ રહે તો એલોપથીના ભયંકર પાપમાંથી પણ બચાય.

આજે પશુઓ ભૂખે મરે છે તેનું એક મહત્ત્વનું કારણ તેલિબિયાના ખોળ જેવા તેમના ખરેખરની મોટા પાયા પર થતી નિકાસ પણ છે. મોટી ઓઈલ મિલો તેલિબિયાનું ટીપે ટીપું નીચોવી લઈ ખોળ નિકાસ કરી દે છે જ્યારે ગામડે ગામડે ચાલતી બળદઘાણીઓમાં નાના પાયા પર નીકળતો ખોળ નિકાસ કરવાનું શક્ય ન હોવાથી તે ગામના જ પશુઓના પેટમાં જશે.

શિર તુજ આણ વહું.....

મશીનથી ત્યાં લાવતાં-ગેતાની રોજી ઝૂંટવાઈ જવાના ભયે ત્યાંના ધાંચી પંચે તે વખતના પાલનપુરના નવાબ તાલેમહમ્મદખાન સાહેબને ફરિયાદ કરતાં તેમણે ૨૪ કલાકમાં જ તે મશીનરી ઊઠાવી લેવાનો આદેશ આપેલ, કહેવાતી આઝાદી આવ્યા પછી તથા નવાબનું રાજ ગયા પછી તે જ પાલનપુરમાં શરૂ થઈ ગયેલ ઓઈલ મિલોને કારણે આજે ત્યાં એક પણ બળદઘાણી નથી.

આપણા શાસ્ત્રીના આદેશાનુસાર ગૃહસ્થોએ શક્ય તેટલા ઓછા આરંભ-સમારંભ દ્વારા જીવન જીવવું જોઈએ. કોઈ પણ મોટી મિલો કારખાના કે કંટેરીઓના ધોર આરંભ-સમારંભથી પરિચિત વ્યક્તિને અંદાજ આવી શકશે કે ઓઈલ મિલોમાં કેટલો આરંભ-સમારંભ થાય છે ! ઈલેક્ટ્રિસિટી, અણગળ કાચા પાણીના જંગી વપરાશ વગેરે છકાયાના જીવોની ધોર વિરાધના ઉપરાંત રોજના વીસ-વીસ હજાર મણ તેલિબિયાં પીલતી એ મિલોમાં તેલિબિયાંની સાથે સાથે ઈયળો વગેરે શું નહિ પીલાતું હોય તેની કલ્પના જ કરવી રહી ! શાસ્ત્રીમાં મહાઆરંભ અને મહાપૂરિગ્રહને નરકનાં કારણ બતાવ્યાં હોવાથી જ આપણે મિલોના શેર લેવામાં પણ પાપ માનીએ છીએ. જેમ મિલોના શેર ખરીદવાથી તેની અનુમોદનાનું પાપ લાગે છે તેવી જ રીતે મિલોમાં બનેલી ચીજ વસ્તુઓ વાપરવાથી પણ તેના ધોર આરંભ -સમારંભની અનુમોદનાનું પાપ લાગે છે. ઓઈલ મિલોના આવા ધોર આરંભ -સમારંભની અનુમોદનાથી બચવા પ્રત્યેક જૈન ઓઈલ મિલની સરખામણીમાં ઘણા ઓછા આરંભથી તૈયાર થતું બળદઘાણીનું જ તેલ વાપરવાનો સંકલ્પ કરે તો કેટલાં મોટા પાપમાંથી બચી જાય !

આમ ધવાથી જેટલી બળદઘાણીઓ તૂટતી અટકે તેટલા બળદ કતલખાને જતાં અટકે તે નફામાં આમ જીવદયાનું એક મહત્ત્વનું કાર્ય સહજ રીતે જ થઈ જાય. દેવનારનું કતલખાનું બંધ કરાવવાની કોરી વાતો જ માત્ર કરવા કરતાં આત્મ નાનકડું માર્ગ નકર મગલું રો ભરે તો તે કતલખાનાનો પુરવઠો તોડવાની દિશામાં મહેલું મગલું ન બની રહે ?

માત્ર આટલું જ નહિ પણ ઓઈલ મિલોને પરિણામે ધાંચીઓનો ધંધો ઝૂંટનાઈ જતાં તેઓ (ધમદિની સરકારી આકર્ષક યોજનાઓમાં જોડાઈ નહીં) મચ્છીમારી-મરમામારણ-કતલ માટેના ઢોરોનો વેપાર વગેરે હિંસક ધંધાઓમાં જોડાઈ જાય છે તે પણ અટકે અને તેમની રોજી-રોટી જળવાઈ જતાં માનવદયાનું અનુકંપાનું કામ પણ સહજ રીતે જ થઈ જાય. ભવિષ્યમાં પોતાનો ધાંચીનો ધંધો ચાલવાનો નથી એ ભયે અનેક ધાંચીઓ પોતાનાં સંતાનોને નોકરી મળે તે માટે મેકોલેનાં શિક્ષણનાં ઝેર પાઈ નાસ્તિકોની રોનામાં ભરતી કરે છે. જો તેમનો વંશ પરંપરાગત ધંધો સચવાઈ રહેતો હોય તો તેઓ

શિર તુજ આણ વહું.....

ગામડાઓના સાધર્મિકોનાં અલ્પ દોષવાળા ધંધાઓ ભાંગતા જતા હોવાથી તેઓએ ગામડાં નાનાં શહેરો છોડી મોટા શહેરોના પાપગરા જીવનમાં આવવું પડે છે. તેના બદલે આવાં નાનાં ગામડાં શહેરોમાં રહેલા સાધર્મિક કુટુંબોને બળદઘાણીનું તેલ વાજળી નફે મોટા શહેરોના શ્રાવકોને પહોંચાડવાનાં કામે લગાડી દેવાય તો તેમને આજીવિકા મળી રહેતાં વતન છોડવું ન પડે. આમ, સાધર્મિકની સાગી ભક્તિ પણ થાય. વળી, સાધર્મિક ગામમાં ટકી રહે તો જિનમંદિરની પૂજા-પૂજારીઓ વગેરેના આજે ઊભા થયેલા પ્રશ્નો પણ હળવા થાય. અને નાના ગામોમાં ટકેલા આ સાધર્મિકો પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોની આહાર-પાણી આદિની ભક્તિનો લાભ લે જ તેથી આજે ઊભા થયેલા વિહારમાર્ગના પ્રશ્નો પણ હલ થઈ જાય. આમ, અલ્પ આરંભ-સમારંભથી જીવવાની અને મહારંભને અનુમોદન ન મળી જાય તે જોવાની પ્રભુની નાનકડી આજ્ઞાના પાલનથી ચારે બાજુના કેટકેટલા લાભ થાય તે વિચારકો રહેજે સમજી શકશે.

ખાદી ગામોઘોગ ભંડોરોમાં મળતું તેલ બળદઘાણીનું નહિ પંજા ઈલે ના આરંભથી ચાલતી પાવર ઘાણીનું હોવાથી દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાના ગામની આજુબાજુ તપાસ કરી હજુ પણ ક્યાંક ક્યાંક બળદઘાણી ટકી રહી છે ત્યાંથી આવું તેલ મંગાવી શકે. આમ કરવા છતાં આવું તેલ ન મેળવી શકે તેવા શ્રાવકો ઓઈલ મિલનું તેલ વાપરવાના દોષમાંથી બચી શકે તે હેતુથી તપાસ કરતાં જણવા મળેલ છે કે સધનપુર જેવા ધર્મી નગરમાં આજે પણ બળદઘાણી ચાલુ છે અને ત્યાં જ ઘી-તેલનો વેપાર કરતા આપણા સાધર્મિક ભાઈ પારોશી નીચેના સરનામે પત્ર લખવાથી બળદઘાણીનું તલનું કે સરસિયાનું તેલ મેળવી શકાશે. તેઓ આસાધક સાધર્મિક હોવાથી તલ વગેરે બરાબર સાફ હોય, જીવાત વગેરે ન હોય તેની પણ કાળજી રાખે છે. જે કાળજી હજારો માણ તેલિબિયા પીલતી તેલ મિલોમાં કોણ રાખવાનું ? તેમનું સરનામું નીચે મુજબ છે.

✱ (શ્રી વિદ્યાભાઈ ગભડુચંદ કોઠારી, ઘીના વેપારી, સધનપુર - ૩૮૫૩૪૦, જિ. બનારાસંકા, ઉત્તર ગુજરાત) ✱

જો તેલ મિલોનું તેલ ન વાપરવાનો રી સંકલ્પ કરે તો માત્ર સધનપુરમાં જ હાલ ઈલે. ઘાણી ચલાવનારા એવા કેટલાક ધંધેશીઓ છે જેમને માલ ખાપે તો ઈલે. ઘાણીનું પાપ છોડાવી બળદઘાણીના અલ્પ દોષવાળા ધંધામાં લાવી શકાય તેમ છે. તલના તેલમાં તજાવાથી તેલમાં ખૂબ ફીણ થઈ ઊભરાઈ જવાની ફરિયાદ કરનાર ભાઈઓની જાણ માટે એટલું જણાવવું જરૂરી સમજું છું કે આ વિષયની જાણકાર શ્રાવિકા બહેનના અનુભવ મુજબ તેલને સૌ પ્રથમ કઢાઈ કે કોઈ પણ વારાણમાં વરાળ નીકળે ત્યાં સુધી ઉકળવા

ફિર તુજ આણ વહું.....

દઈ પછી જ તેમાં તેળવાની વસ્તુ નાખવાથી અથવા કોકમ, લીંબુ જેવી ઘોડી ખટાશ તેલમાં ઉમેરી મછી તબવાથી ઊભારો આવતો નથી.

મિલોના હિસક તેમાં આંરોગ્યપ્રદ તેલને બદલે બળદઘાણીનું અભ્યારંભથી બનેલ આરોગ્યદાઈ તલ તેલ વાપરવાનું આમણી બુની ભોજનશાળાઓ પાકી કરે તથા તેમાં ધાર્મિક (નવકારશી આદિ) પ્રસંગોમાં આવું જ તેલ વાપરવાનું નક્કી થાય તો આનો વ્યાપ કેટલો બધો વધે ! શ્રાવકોના ઘર વગેરેમાં સહજ રીતે જ આવું તેલ વપરાતું થાય તો ખૂબ્ય શ્રમણ-શ્રમણી ભગવંતોની ગેઅરીમાં પણ નિર્દોષ રીતે આના જ પદાર્થો જવાથી તેમના આંરોગ્યને પણ હાનિ ન પહોંચે. આમ વૈયાવચ્ચનો પણ ઉત્કૃષ્ટ લાભ થાય.

ચાલો, આપણે સૌ સંકલ્પ કરીએ કે હવેથી

- (૧) આપણા સૌનાં તથા સગાંસંબંધી-સ્નેહીઓના ઘરવપરંશમાં,
- (૨) તીર્થ વગેરેની ભોજનશાળાઓ-ભાતા ખાતાં વગેરેમાં તથા
- (૩) નવકારશી, સાધાર્મિક વાત્સલ્ય, સંઘ, ઉપધાન, નવ્યાણુ વગેરેના ધાર્મિક જમણવાંરોમાં

તેલ મિલોના હિસક-રોગકારક તેલને બદલે બળદઘાણીનું તલનું (કે સરસિયાનું) તેલ જ વાપરીશું. તથા સરકારી અવળી નીતિઓના પરિણામે મિલના તેલ કરતાં તે થોડું મોંઘુ પડે તો પણ તેના અનેકવિધ ફાયદાઓ જોતાં સરવાળે તો તે સારતું જ હોવાથી તેના ભાવને ગણતીમાં નહિ લઈએ. ભીંડાનું શાક દરા રૂપિયે કિલો હોય અને બટાકાનું શાક માત્ર પાંચ રૂપિયે કિલો હોય તો પણ આપણે સારતું એવું બટાકાનું શાક વાપરવાને બદલે મોંઘું એવું બીજું જ શાક વાપરીશું કારણ કે બટાકાનું શાક વાપરવામાં અનેક પ્રકારના દોષ હોવાનું આપણા ખ્યાલમાં છે. તે જ રીતે બળદઘાણીનું તેલ મોંઘુંક મોંઘું હોય તો પણ શ્રાવકથી ઓઈલ મિલનું તેલ તેનો મહાદોષ જોતાં વપરાય જ નહિ માટે બંનેની સરખામણી થઈ શકે તેમ જ ન હોવાથી થોડાક રૂપિયા બચાવવા મહાઆરંભના અનુમોદનનો દોષ સેવીશું નહિ.

શિર ટુજ આણ વહું.....

૪૪

ધાર્મિક ઉત્સાહો : ઘનનો ધૂમાડો ?

શ્રી

મંત્ર વ્યક્તિ પૂરા ઠાઠ-માઠ સાથે દીક્ષા અંગીકાર કરે એવી પરંપરા પાછળ મહત્ત્વનું એક એવું કારણ રહેલું છે કે પૈસા પાછળ પાગલ બની પૈસો કમાવવા માટે ગમે તેવું ખોટું કામ કરતાં નં. અચકાતી વ્યક્તિઓના દિલમાં એવો ઔચકો લાગે છે કે એક બાજુ આપણે બીજાના હક્કનું પણ અન્યાયથી ઝુંટવી લેવા માટે કોશિષ કરીએ છીએ જ્યારે આ વ્યક્તિ સહજપ્રાપ્ત એવી સંપત્તિને લાત મારીને ચાલી નીકળે છે. આમ ઠાઠ-માઠ સાથે લેવાતી દીક્ષામાં પૈસાની નહિ પણ હકીકતે તો પૈસાના ત્યાગની પ્રતિષ્ઠા થાય છે.

જો વધુ ને વધુ લોકો શ્રીમંત વ્યક્તિના વૈરાગ્યની વાત જાણે તો તેટલી વધુ વ્યક્તિઓના જીવનમાં કંઈક પણ વિધાયક પરિવર્તન આવવાની શક્યતા ઊભી થાય છે. અને આવી જાણ વધુમાં વધુ વ્યક્તિઓને કરવાના પૂર્વની જીવનશૈલીના “એન્ચાયરમેન્ટલી સાઉન્ડ” અનેક રસ્તાઓમાંનો એક રસ્તો વરઘોડાનો હતો. આધુનિક જમાનામાં કાર્યક્રમોની જાણ છાપામાં જાહેરાત આપીને કરાતી હોય છે. જેમાં ન્યુઝ પ્રિન્ટના વપરાશ દ્વારા જંગલોના નાશ સુધ્ધાને આડકતરું પ્રોત્સાહન મળે છે. જ્યારે પ્રાચીન સમયમાં આપણા દેશમાં આવા અનેકવિધ કાર્યક્રમોની જાણ લોકોને વરઘોડાઓ દ્વારા થતી હતી. વરઘોડો નીકળ્યો હોય તે જોઈને કોઈને પણ સહજપ્રાપ્ત જિજ્ઞાસા થાય કે આ શાનો વરઘોડો છે. અને જ્યારે જાણ થાય કે કોઈ શ્રીમંત વ્યક્તિ પોતાને મળેલા ભોગના સાધનોનો સ્વેચ્છાએ ત્યાગ કરી રહી છે, ત્યારે તેના દિલમાં તે ત્યાગ તરફ થોડો પણ અહોભાવ પેદા થયા સિવાય રહેતો નથી. આધુનિક જમાનાની રીત આવા ત્યાગને બિરદાવવા ભારે માર્ગ કરીને તે વ્યક્તિનાં ત્યાગનો તથા તેના જીવનનો માહિમા ગાતી પુસ્તિકા છાપવાની છે. આવી પુસ્તિકા છપાય તો આપણે તેને વખાણીએ છીએ. જેમાં હકીકતમાં તો કાગળોના બેકામ વપરાશ દ્વારા જંગલોના નાશ સુધ્ધાનું નુકશાન થતું હોય છે. જ્યારે જૂના જમાનાની રીત આવા ત્યાગને બિરદાવવા વરઘોડો કાઢવાની હતી કે, જેને આજે આપણે કોઈવાર પૈસાના પ્રદર્શન અને ધુમાડાના નામે વખોડી કાઢીએ છીએ. પણ હકીકતમાં જો યોગ્ય રીતે આવા વરઘોડા કાઢ્યા હોય તો તેમાં બોલાવેલા લોક-કલાકારો દ્વારા લોક-કલાને પ્રોત્સાહન મળવા ઉપરાંત હાથીઘોડા બળદોના સામાન્ય સ્થિતિના માલિકોને પોતાની રોજ-રોટી પણ મળી રહે છે.

ફિર લુજ આણ વહું.....

જો કોઈ વ્યક્તિ લોક-કલાકારોને પ્રોત્સાહન આપવાની સંસ્થા ખોલવા માટે લાખ રૂપિયાનું દાન કરે અથવા મોટા શહેરમાં ઉછરેલા બાળકો હાથી વગેરે પ્રાણીઓને જોઈ જાણી શકે તે માટે પ્રાણીબાગમાં લાખ રૂપિયાનું દાન કરે તો આપણે તેને વખાણીએ છીએ. જ્યારે તેટલા જ રૂપિયા દારા વરઘોડામાં લોક કલાકારોને બોલાવવામાં આવે તેના દારા આખો આપ જ લોકકલાને પ્રોત્સાહન મળી જતું હોય કે વરઘોડામાં ફેરવવામાં આવતા હાથી જેવા પ્રાણીઓ દારા વરઘોડાને નીરખનારા હજારો બાળકો હાથી જેવા પ્રાણીઓના પરિચયમાં આવતા હોય તો, આપણે તેની ટીકા કરીએ. છીએ? આ હકીકત પશ્ચિમની વિચારધારાનું આપણ મનોજગત પર કેટલું બધું આધિપત્ય છે. તેનું સૂચક છે.

લોક-કલાને પ્રોત્સાહન આપનારી પ્રાણીબાગ જેવી પશ્ચિમમાંથી આવેલી ઔપચારીક સંસ્થા છેલ્લા બસો વર્ષથી મોટા ભાગના જાહેર માધ્યમો દારા પશ્ચિમની સંસ્કૃતિના પ્રત્યેક પારાંને વખાણવા આલતા પ્રચારને કારણે આપણને પણ વખાણવા જેવી લાગી જાય છે, જ્યારે લોકકલાને પ્રોત્સાહન પ્રાણીઓનો પરિચય કે ટુયાગની પ્રતિષ્ઠા જેવા એ જ હેતુઓ પૂર્વની જીવનશૈલીના એક અંગ એવા વરઘોડાઓ દારા બર આવતા હોય તો પણ ખાસ કરીને મેકોલે શિક્ષણ પામી બ્રેઈન વોશીંગ કરનારા જાહેર માધ્યમોના સંપર્કમાં આવનારા શિક્ષિતો તેની ટીકા કરતા હોય છે.

ઘણીવાર એવી ટીકા કરનારાઓના મનમાં કોઈ દુર્ભાવ કે દ્વેષભાવ નથી પણ હોતો પરંતુ તેમના અજાગૃત મન પર પશ્ચિમની વિચારધારાની પડેલી અસરને કારણે તેમમાંથી આ ટીકા થઈ જતી હોય છે. કોઈ શ્રીમંત વ્યક્તિ કરોડોની સંપત્તિને છોડીને સંન્યાસ લઈ રહેલ છે તેમ કહેવાથી તેની અને સામાન્ય સ્થિતિમાં સંન્યાસ લેનારની વચ્ચે અજુગતો તફાવત ઊભો થઈ પૈસાની પ્રતિષ્ઠા થાય છે એમ કહીએ અને બીજી બાજુ મોતીલાલ નહેરુ તથા જવાહરલાલ નહેરુ જેવા લોકો કરોડોની સંપત્તિ છોડી આઝાદી કાજે આંદોલનમાં જોડાઈ ગયા તેમ કહી નહેરુ તથા બીજા સામાન્ય સ્થિતિમાં આઝાદી આંદોલનમાં જોડાનાર વ્યક્તિઓ વચ્ચે તફાવત ઊભો કરીએ, ત્યારે વાત તર્કશુદ્ધ ભૂમિકાઓથી નથી થઈ રહી, એ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. ૧૫મી ઓગષ્ટ કે ૨૬મી જાન્યુઆરી કે “અખન્ધ ઉત્સવ” જેવી ઉજવણીઓમાં દેશભરમાંથી લોકકલાકારોને બોલાવવામાં આવે છે, તો વખાણવા જેવી વાત લાગે. જ્યારે ધર્મ પ્રસંગોએ આવ્યા જ લોક કલાકારોને બોલાવીને વરઘોડા કઢાય ત્યારે તો વખોડવા જેવું લાગે તો ‘ધર્મ પ્રત્યે જ સૂંગ હોવાથી આમ નથી બનતું ને’ તે વિચારવું રહ્યું. ઘણું કહી શકાય આ વિષયમાં, પણ બીજરૂપે મૂકેલા આ થોડાક વિચારો વિચારશીલોને વણખેડાયેલી દિશામાં વિચારવા પ્રેરશે તો પણ કાફી છે.

શિર તુજ આણ વહું.....

૪૬

પાપ પ્રણાશક પ્રાચીન પદ્ધતિ

શ્રી

જિનમંદિર અંગે દિશાસૂચન

(૧) શ્રી જિનમંદિરમાં ઈલેક્ટ્રીક ફિટીંગ કરાવવું નહિ (૨) નળનું (સંખારો કાઢી ન શકાય તેવું) પાણી વાપરવું નહિ. તેને બદલે કૂવાનું પાણી મંગાવવું અથવા દેરાસરમાં વરસાદનું પાણી સંગ્રહી શકાય તેવું પાણીનું ટાંકું કરાવવું. (૩) અભિષેક તથા દીવા માટે ડેરીનાં દૂધ કે ઘી વાપરવાં નહિ (૪) દેરાસરની આસપાસ પારિજાત, બકુલ (બોરસલ્લી) ચંપો, બૂચ (કુન્દ) દેશી ગુલાબ (વિદેશી ગુલાબ નહિ) શિરિષ (સરસડો), જાસુદ, ડમરો, જાઈ, જૂઈ, મોગરો વગેરે પુષ્પોનો બંગીચો કરવો. (૫) દેરાસરમાં કોઈપણ જગ્યાએ જર્મન સિલ્વર, સ્ટીલ, પ્લાસ્ટિક, સંનગાઈકા વગેરે વાપરવું નહિ. એલ્યુમિનિયમ પણ ન વાપરવું. લાકડાના સાદા પાટ, પાટલા, ભંડાર, બારી-બારણાં કરી તેના ઉપર પિત્તળ, તાંબાં વગેરેનું જડતર કરી શકાય. તાંબાના કળશ તથા પિત્તળનાં થાળી વાટકી વગેરે વાપરી શકાય. (૬) દેરાસરમાં કોઈ પણ પ્રકારના ફોટા, કેલેન્ડર, પંચાંગ લટકાવવાં નહિ. (૭) પ્લાસ્ટિકની નવકારવાળી રાખવી નહિ, હોય તો ઉચિત સ્થાને પરઠવી દેવી. (૮) દેરાસરના બાંધકામમાં બળદ દ્વારા પીરોલો ચૂનો વાપરવો, સિમેન્ટ નહિ. (૯) જેમ પ્રાચીનકાળથી પાણી ગાળીને વાપરવામાં કે ઈંટોને પૂંજી-પ્રમાણને મૂકવામાં જયણા ગણાય છે, તેમ મંદિરના બાંધકામની સામગ્રી લાવવામાં યાંત્રિક વાહન વ્યવહારનો ઉપયોગ ટાળવાની જયણા પણ પ્રાંતવી. બળદગાદી કે ઊંટગાડી વગેરે દ્વારા દૂરદૂરથી આરસ વગેરે લાવવાની શક્તિ-ભાવના ન હોય, તો નજીકમાં મળતા પથ્થરો-ઈંટો વગેરેથી પણ કામ કરી શકાય. (૧૦) દેરાસરજી ઉપર ધ્વજ ચડાવવા માટે ચારે બાજુ બંધાતા લાકડાં, એલ્યુ. વગેરેના કોઈપણ પ્રકારના માંચડા-સીડી વગેરે તદ્દન અનુચિત અને શિલ્પશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પણ દોષરૂપ હોવાથી ટાળવાં. (૧૧) પ્રતિમાજીની ઉપર-નીચે ક્યાંય કેમિકલ્સના રંગોથી પ્રભુજીનું નામ ન લખવું. લંછન એ જ પરમાત્માને ઓળખવાની યોગ્ય નિશાની છે. (૧૨) પ્રભુજીના ઓષ્ઠ, ચક્ષુ વગેરે પણ કેમિકલ્સના રંગોથી રંગવા નહિ. હિંગળોક-કાજળ વગેરે દેશી પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરવો. (૧૩) મંદિરના કોઈપણ પ્રસંગમાં ફોટા-કેમેરા-વીડીયો-મૂવી-માઈક વગેરે વાપરવાં નહિ. (૧૪) પ્રભુજીના મુગટ વગેરે કોઈપણ અલંકારો બનાવટી, તુચ્છ, સિન્થેટિક નંગોમાં બનાવી સારું દેખાડવાનો મોહ ટાળવો. તેને બદલે થોડા પણ શક્તિ અનુસાર રાગ નંગ જ વાપરવા. શક્તિ-ભાવના ન હોય તો નંગ વગરના કેવળ રોના-ચાંદીના અલંકારો પણ બનાવી શકાય. (૧૫) અંગલૂછણાં

શિરે તુજ આણ વહું.....

પાટલૂંછણાં સુંવાળાં સ્વચ્છ અને ફાટયાં વિનાનાં વાપરવાં. અંગલૂંછણાં પાટલૂંછણાંને રાખવાં માટે જુદી જુદી યાળી વગેરે રાખવાં તથા જુદાં જુદાં ધોઈને જુદાં જુદાં સૂકવવાં. હાથ ધોવા વિના અંગલૂંછણાંને અડકવું પણ નહિ. અંગલૂંછણાં આપણા પૂજાનાં કપડાં કે ચોખ્ખા શરીરને પણ અડકવાં જોઈએ નહિ. અંગલૂંછણાં જ્યાં સૂકવ્યાં હોય ત્યાં કોઈ મસ્તક વગેરે અડકે નહિ કે પંવનથી નીચે પડી ન જાય તેમજ પાટલૂંછણિયાં સાથે ભેગાં ન થાય તેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. (૧૬) દેરાસરજીનાં અંગલૂંછણાં વગેરે ધોવા-સૂકવવાની અલાયદી-જગ્યા રાખવી જોઈએ. ગમે ત્યાં સૂકવવાથી મંદિરજીની શોભા બગડે છે. (૧૭) કંકોનીઓ વગેરે દેરાસરમાં ટીંગાડી. દેરાસરજીના શિલ્પોને કાચુ બનાવવાને બદલે તેને વ્યાખ્યાન કે પ્રતિકમણાદિમાં વાંચવાની અસલ પ્રથાને પુનઃજીવિત કરવી. (૧૮) દેરાસરમાં આરતિના સમયે ઘંટ વગાડાય છે, તે ઉપરાંત નગારાં-શંખ, ઝાલર જેવાનો પણ ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ક્યાંક ક્યાંક શરૂ થયેલા ઓટોમેટિક ઈલેક્ટ્રિક વાજીંત્રો તદ્દન અયોગ્ય છે. (૧૯) રાજપ્રસાદની જેમ જિનમંદિર પાસે પ્રતિદિન ચોઘડિયાં વાગવાં જોઈએ. (૨૦) દેરાસરના પૂજારી ધોતીયાની ઉપર ખેરાને બદલે ગંજ કે બંડીનો ઉપયોગ કરે છે. તેનો નિષેધ કરી ખેરા જ વપરાવવો. (૨૧) આર્ટ સિલ્ક (બનાવટી સિલ્ક)ની પૂજાનાં કપડાંની જોડ (હાલમાં જે વ્યાપકપણે વપરાય છે) તે યોગ્ય નથી. તેને બદલે ખાદી ભંડારોમાં મળતી મુલકટા (મટકા) સિલ્કની અભિરૂપ પૂજા જોડ વાપરવી. શાકતાના અભાવે સુતરાઉ પણ આવે, પરંતુ સિનેથેટિક વાનાની તો નહીં જ વાપરવી.

શ્રી જિનગિંબ ભંડારવાં અંગે

શિલ્પીને શુદ્ધ વસ્ત્રો મહેરાવી, ધૂપદીપ આદિ પ્રગટાવી વિધિપૂર્વક પ્રતિમાજી ભરાવવાં જોઈએ. મોતી-શાહ શેઠે શિલ્પીઓનું અલગ રસોડું કરી તેમને ભિષ્મનાદિ જ જમાડવા અને વાયડા પદાર્થો ન જમવા પરે તેવી વ્યવસ્થા કરી હતી. (જેથી અપાનવાયું આદિથી થતી આશાતનાથી બચી શકાય અને પ્રતિમાજી ઘડતી વખતે મુખમાંથી દુર્ગંધી ઉચ્છ્વાસ પણ ન નીકળે તે માટે સુગંધી શ્રેષ્ઠતંબોલ દ્રવ્યોની વ્યવસ્થા કરી હતી. સધનપુરના એક શ્રીષ્ઠિએ દેરાસરમાં ચિત્રકામ કરનાર કલાકારોને પ્રથમથી જ કહી દીધેલ કે કામ કરવા નિશ્ચિત સમયનો બોજો ન રાખવો. પરંતુ તમારા ચિત્તની પ્રસન્નતા હોય ત્યારે જ કામ કરવું. પગાર પૂરો લઈ જવો. ઉનાળામાં તેમને ગરમી ન લાગે તે માટે કારીગર દીઠ એકેક મજૂર વીંઝણો નાખવા રાખેલ. મોતીશાહ શેઠે પણ ભાયખલા (મુંબઈ)નું દેરાસર બાંધનાર સ્થપતિને દાગીનાઓ ભેટ આપેલા હતા. તે દાગીના પોતાનું દેવું ચૂકવવા તે ઠેસી દેવાનો છે, તેમ સાંભળતાં, તેને દાગીના વેચવા ન દીધા અને વધારામાં તેનું દેવું પણ ચૂકવી આપેલ. કારીગરોની અપ્રસન્નતાના પરમાણુ પ્રતિમાજીમાં ન ભળે તે માટે આવી કાળજી રાખવા યોગ્ય છે.

શિર લુજ આણ વહું.....

પ્રતિમાજી માટે પાષાણ ખાણમાંથી કાઢવા માટે ધોર આરંભ-સાગરંભવાળા ઈલેક્ટ્રિકથી ચાલતા તોતિંગ મશીનોનો ઉપયોગ શક્ય હોય તો ટાળવો. તે મશીનોના બદલે મજૂરી દ્વારા ખાણમાંથી પાષાણ કાઢાવવો. તે કદાચ શક્ય ન બને તો પણ તે પાષાણને ખાણના સ્થાનથી ખોતાના ગામ સુધી લાવવા માટે યાંત્રિક વાહનોનો ઉપયોગ ટાળવો તે તો વિધિરસિક જીવો માટે શક્ય છે. એકાદ વ્યક્તિએ પખવાડિયા કે મહિનાના સમયનો ભોગ આપીને ઊંટગાડી, બળદગાડી કે ઘોડાગાડી વગેરે દ્વારા જ પાષાણ લાવવો. જૂના કાળમાં આ પ્રમાણે થતું. શ્રી શત્રુંજય તીર્થ ઉપર મૂળનાયક સ્થાને બિરાજમાન કરવા માટે શ્રી આદીત્યરદાદાની પ્રતિમા ભરાવવા માટે પાષાણ એ રીતે લવાયેલ. અને ગામે ગામ તે પાષાણનું પણ સામૈયું વધામણું થયેલું. આમ વિધિપૂર્વક કરાયેલ અલ્પ પણ કાર્ય અવિધિથી થતાં અનેક કામો કરતાં પણ વિશેષ લાભદાયક થાય છે. માટે 'આજના જમાનામાં આવું બધું ન થઈ શકે' એવા વિચારોનું ભૂત નીકળી જાય તો અલ્પ આરંભ અને જમણાંથી અત્યારે પણ આ શક્ય બની શકે તેમ છે. જેમ મંદિર બંધાવવામાં પાણી ગાળીને જ વાપરવું જોઈએ. અન્યથા તે સ્વરૂપહિંસા ને બદલે હેતુ-હિંસા બની જાય તેમ આવા અજયણાયુક્ત યાંત્રિક વાહનોના ઉપયોગથી પણ હેતુહિંસા (અને આ કાળમાં બધું ચાલે, એવો ભાવ આવી જાય તો અનુબંધહિંસા પણ) લાગે તેમ સમજાય છે. માટે બહુ સાવધ રહેવાની જરૂર છે. પ્રતિમાજી ભરાવીને અંજન કરાવ્યા વિના ઘરમાં રાખવા તે ઠીક ગણાય નહીં. તેને બદલે મુખ્ય દ્વારની બાર-શાખમાં દર્શનાર્થે દોર મૂર્તિ (કોંઝાદિની) રાખવાનું વિધાન હોવાનું ખ્યાલમાં છે. તદ્દુપરાંત દેશી રંગો દ્વારા પ્રભુજીનાં ચિત્રો ચિતરાતીને પણ રાખી શકાય. દેવ કે ગુરુના કોટા રાખવા તે જરા પણ ઉચિત જણાતું નથી.

રાક્ષુ માટે સાચા સ્ફટિકનો પત્થર વધુ યોગ્ય જણાય છે. રાજકોટના મીનાકારી સંસ્થામાં જે મીનાકારી વપરાય છે તેમાં પણ કેમિકલ્સનાં રંગો વપરાતા હોવાની સંભાવના છે. રાક્ષુ, ભમર કે ઓઝાદિ માટે તુચ્છ કેમિકલ્સની વસ્તુઓ ન વાપરવી. ટીકા તો સોના-ચાંદીના જ બનાવવા યોગ્ય જણાય છે.

પ્રભુ પૂજામાં વપરાતું બરારા પણ હાલ મોટે ભાગે કેમિકલ્સમાંથી બનાવેલ હોય છે અને તેથી તે પ્રતિમાને ગરમ પડતું હોય છે. અરાલમાં શુદ્ધ ભીંગરોની બરારા આવતું તેનાથી તથા ચંદનથી પ્રતિમાજીને વિલેપન કરવાથી શીતળતા થાય છે અને તે શીતલ પડતી ઉપર ઉજા ગુણવાહક કેસારાદિથી પૂજા થાય તો પણ પ્રતિમાજીને સીધો ઉષ્ણદવાનો સંસર્ગ થતો ન હોવાથી ઘસારો થવાની શક્યતા જણાતી નથી.

ઉપાશ્રય અંગે :

૧ ઉપાશ્રયનું બાંધકામ જૂના ઉપાશ્રયોની જેમ એવી રીતે કરાવવું કે ચારે બાજુ શિર તુજ આપા વાહું.....

૪૯

ઓછામાં ઓછાં બારી બારણાં રહે, તથા વચ્ચેવચ્ચે ખુલ્લો ચોક રહે. તેથી સંધ્યામ રક્ષા થાય; લાઈટોની ઉજ્જાથી બચાય, આરોગ્ય દ્રષ્ટિએ નિર્વાત સ્થાનનો લાભ થાય, અવાંજ તથા હવાના પ્રદૂષણથી બચાય.

૨ ઉપાશ્રયનું ભોંયતળિયું આસર વિગેરેને બદલે અનુક્રમે ગારમાટીના લીપણનું, ગૂનાની છોનું, ઈંટોનું, લાકડાનું કે કદરતી પત્થરોનું કરાવવું પણ તર્કસ્પદ નથી.

૩ ઉપાશ્રયોમાં લાઈટો નખાવવી નહીં. જૂના ઉપાશ્રયોમાં દેરાસરની જેમ હાંડીઓ હોય છે તેવી હાંડીઓ વાપરવાનું રાડ કરવું.

૪ બાંધકામમાં સર્વન્ન સિમેન્ટની જગાએ ચૂનો જ વાપરવો. ચૂનો પાણીની કુંડીઓમાં પલાળીને તથા બળદ ઘાણીમાં પીસાવીને વાપરવાથી મજબૂત થશે. તેને વધુ મજબૂત કરવા માટે ગૂણ, અડદની દાળ, મેથી, ગોળ, ખાંડ, કાથાનો અર્ક વગેરે પદાર્થો તેમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં ભેળવવામાં આવતા. (સિમેન્ટની જગાએ ચૂનો વાપરવાનો અમરદાન)

૫ આર.સી.સી.નું બાંધકામ કરવાને બદલે લોડ બેરિંગ (Load Bearing) સિસ્ટમથી કામ કરાવવું. તેમાં ઈંટની દીવાલો જાડી થશે તેથી બહારની ઠંડી-ગરમી મકાનમાં ઓછી પ્રવેશશે. નવ ઈંચની બાલ્ક (Opener) દિવાલ કરીને વચ્ચે છ ઈંચ જેટલું પોલાણ રાખીને બીજી નવ ઈંચની દીવાલ કરવાથી (Insulation ને કારણે) ગરમી ઠંડી એકદમ ઓછી થઈ જશે.

૬ ધાબું આર.સી.સી.નું કરાવવાને બદલે જૂના ઉપાશ્રયોની જેમ પત્થરની પાટો (જોધપુરી રોણ) લાકડાની પાટો, વારાની વળીઓ, દેથી નળીયાં વગેરેનું યથાયોગ્ય રીતે કરાવવું.

પ્રકીર્ણક :

૧ જેનોનું બેન્ડ રાખવું, તે જરા પણ યોગ્ય નથી કેમકે ઢોલ વગેરે વગાડવા તે સવળ, તૂરી, ભંગી વગેરે હલકી વર્ણ (દેવોમાં પણ કિલ્બિચિકો)નું કામ છે. જેનો તો વરઘોડામાં બહુમૂલ્યવાન વસ્ત્રાભરણોથી સજ્જ થઈ મહાલે. તેનાથી શાસનશોભા વધે.

૨ વરઘોડામાં સૂત્રો પોકારવા તે પણ ગાંધીવાદની અસર જણાય છે. વરઘોડામાં શ્રમણ-શ્રમણી ભર્ગવંતો તો જયણપૂર્વક, મૌનપણે ચાલે. શ્રાવકો શાસન-સંઘ ધર્મ વગેરે સંબંધી ગોષ્ઠિ પણ કરે, તથા શ્રાવિકાઓ મંગલ ગીતો ગાય.

૩ મહિલા ગંડળના બહેનો તથા પાઠશાળાના બાળકોને યુનિકોર્ન પહેરાવીને વરઘોડામાં કતારબંધ ફેરવવા પણ યોગ્ય નથી. બહેનો તથા બાળકોએ સુંદર વસ્ત્રાભરણો પહેરી સાજન માજન તરીકે શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

(૪) બેન્ડ વગેરે વાજિંત્રોને બદલે ગામના ઢોલી-શરણાઈઓવાળા વગેરે અનેક પ્રકારના વાજિંત્રો વગાડવાવાળાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

શિર લુજ આણ વહું.....

(૫) કદાચ બેન્ડ રાખું હોય તો તેની સામે ફરતી ગાઈકની લારી તો ન જ રાખવી.
 (૬) વરઘોડામાં કોઈપણ જાતના યાંત્રિક વાહનોના સાંભેલાની જગાએ હાથી-ઘોડા-
 ત્રિંત-બળદગાડી વગેરેના સાંભેલા રાખવા.
 (૭) ગૃહસ્થોએ કાંસાના વાસણોમાં ભોજન કરવું જોઈએ. લોખંડ (સ્ટીલ),
 એલ્યુમિનિયમ, જાન શિલ્વરના વાસણ, પ્લાસ્ટિક ડીશ, પેપર ડીશ જેવા સાધનોનો
 ઉપયોગ સંધવા કે જમવામાં ન જ કરવો જોઈએ.
 (૮) અંનાજ દળવા, કઠોળ વગેરે ભરડવામાં ઈલેક્ટ્રિક ઘંટી કરતાં હાથ ઘંટીમાં ઘણો
 અલ્પ આરંભ છે. ચોખા બાબતમાં પણ મિલમાં છડેલા ચોખાને બદલે હાથ છડના ચોખા
 વાપરવા. તેલ મિલને બદલે બળદ ઘાણીનું અને ઘી ડેરીને બદલે વલોણાનું વાપરવું.
 સાધાર્નિક-વાત્સલ્ય અંગે (૧) સાચી ચાંદીના વરખ પણ આરોગ્ય ઉપર ઝેરી અસર
 કરતા (આરોગ્ય શાસ્ત્રમાં કાંચી ચાંદીને ઝેર કહ્યું છે. અને કાચા સોનાને રસાયણ કહેલ
 છે.) હોવાથી વાપરવા યોગ્ય નથી. સોનાના વરખ વાપરી શકાય. (૨) (દૂધ સાથે ગોળ
 કે ગોળની બનાવટો, તમામ પ્રકારના કઠોળ, તેમ જ ફળ આયુર્વેદના મંતે વિરુદ્ધ આહાર
 છે અને નુકશાનકારક છે માટે) ફુટસલાડ વગેરે વિરુદ્ધ આહાર સ્વરૂપ વસ્તુઓ બનાવવી
 નહિ. (૩) કોઈપણ ગિષ્ઠાન્ન કે ફરસાણમાં કોઈપણ જાતના ખાવાના રંગોને નામે
 ઓળખતા બનાવટી કેમિકલ કલર્સ (રંગો) વાપરવા નહિ. તેનાથી કેન્સર સુધીના અનેક
 રોગો થાય. જરૂર પડે કેન્સર-હળદર-પીરતા વગેરે વાપરી શકાય. (૪) બુકે તો નહિ
 જ પણ ટેબલ ખુરશી ઉપર પણ બેસાડીને જમાડવા નહિ. (૫) નવકારરમાં ભોજનના
 વાસણ આપણા પોતાના અલગ લઈ જવા. રસોઈ કરવા કે પીરસવાના સાધનોમાં સ્ટીલ,
 એલ્યુ. વગેરેનાં ન વાપરતાં તાંબા-પિત્તળનાં કલાઈવાળાં વાસણો વાપરી શકાય. (૬)
 ઉકાળેલું પાણી પણ તાંબા-પિત્તળની કચરોટમાં ઠારી માટીની કોઠી કે ઘડા વગેરેમાં ભરવું.
 (૭) ડેરીના દૂધ કે ઘી કોઈપણ સંજોગોમાં ન વાપરવા. (૮) સીંગતેલ-કપારીયાના તેલને
 બદલે બળદઘાણીનું તલનું તેલ કે સરસીયું વાપરવું. (૯) સાધાર્નિક ભક્તિ તો જાતે
 કરવાની હોય માટે અન્ય હલકી કોમના પીરસાણીયા પારો પીરસાવવું નહિ. (૧૦) રસોઈ
 બનાવતા બળતણ તરીકે છાણાં-લાકડાં-કોલરા વગેરે અદ્ભ આરંભવાળી વસ્તુ વાપરવી.
 ડીઝલ કેરોસીન-ગેસનાં ચૂલા વગેરે ન વાપરવા. (૧૧) શ્રીનાથજી જેવા ધર્મસ્થાનોમાં
 પણ સામુદાયિક રસોઈના લોટ (અંદા) માટે બળદથી ચાલતી ઘંટીની વ્યવસ્થા હતી.
 ઈલેક્ટ્રિક ઘંટી વાપરતા નહોતા તો શું આમણે અલ્પારંભવાળી વ્યવસ્થા ન કરી
 શકીએ ?

પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને યોગ્ય :

(૧) ફોટા પાડવા દેવા નહિ, પ્રભુજી કે ગુર્વાદિની મૂર્તિ કે ફોટા રાખવા નહિ.

શિર તુજ આણ વહું.....

(૨) પ્લાસ્ટિકના ઘાટ કે તેના ઉપર ઢાંકવાના ટોક્સા-ટોક્સી વગેરે કોઈપણ વસ્તુ પ્લાસ્ટિકની ન રાખવી. પાતરાં વગેરે કેવળ લાકડાનાં કે તુંબડાનાં બિંદીયર વગેરેનાં જ વાપરવાં. (૩) ઓઘા તથા દંડારાનની દશીઓ માટે કેશિમલોન જેવી ચીજો બનાવવી ચીજો કે મિલોની ઉન પણ (તેમાં ઊન સિવાયના યાનની ભેજરોળની સંભાવના રહે છે) વાપરવી નહિ પણ દેશી-વાસ્તવિક ઉન વાપરવી. (૪) કંદોરો નાચલોન વગેરેનો ન વાપરતાં સાદા સૂતરનો વાપરવો, જે સરળતાથી નિર્દોષ મળી શકશે. (૫) એક જ ભોજનમાં દૂધ સાથે સર્વપ્રકારનાં કઠોળ-ગોળ કે ગોળની કોઈપણ બનાવટ તથા દરેક જાતનાં ફળો તે વિરુદ્ધ આહાર છે. તે એક જ ટંકમાં સાથે ન લેવાં જોઈએ. (૬) સાધુ જીવનમાં સત્ત્વની અત્યંત આવશ્યકતા હોવાથી અને ચા-કોફી વગેરે માદક પીણા સત્ત્વનાશક હોવાથી અવશ્ય ટાળવાં. (૭) ઘડિયાળનો ઉપયોગ ટાળવો. સ્વતંત્ર ટૂકડીમાં એકથી વધુ તો ન જ રાખવી.

ઉજમણા અંગે :

દર્શનનાં ઉપકરણો : (૩) જિનમંદિર (૨) જિનપ્રતિમા (૩) સુખડ-સાગ-સીસમ-ચાંદી-પિત્તળના ભંડાર, ત્રિગુંડ, સિંહાસન અને પાટલા. (૪) તાંબાના-ચાંદી-ગોનાના કળશ. (૫) ચાંદી-પિત્તળ-સોનાની માળી-વાટકી (૬) ખાદી મવામલનાં અંગલૂછણાં-પાટલૂછણાં (૭) ભીમસોની (સિન્ધેટીક નહિ) બસસ-કપૂર (૮) કેસર (૯) રાશાંગ (ગૂંગળ-અગરુ-લોબાનાદિ) પૂપ (૧૦) તાંબા-પિત્તળનાં ફાગસ-દીનીઓ (૧૧) કાંચની હાંડીઓ (૧૨) સુખડ (૧૩) સુગંધીવાળાની વાળાકૂચી (૧૪) અહિંસક રેશમની પૂજા જોડ (૧૫) ખાદી-સુતરાઉ પૂજા-જોડ (૧૬) ચાંદી-પિત્તળનું ધૂપિયું (૧૭) કાંસાની થાળી (૧૮) નગારું (૧૯) ઝાલર (૨૦) શંખ (૨૧) અન્ય વાજિત્રો (૨૨) સાચી જરીના છોડ-ચંદરવો-તોરણ-રૂમાલ (૨૩) સાચી જરીના બટવા (૨૪) તાંબાકૂડી (૨૫) પિત્તળની બાલદી (૨૬) તાંબા-પિત્તળનાં હાંડા-લોટા (૨૭) સાચી જરીનું બાદલું (૨૮) વરખ (૨૯) હાથવણાટ-હાથકાંતણ (ખાદી)ની ધજા (૩૦) કેસર ઘસવાનો ઓરસીયો (૩૧) ચંદન-સુખડ (૩૨) કસ્તુરી-અંબર (૩૩) પિત્તળની કે લાકડાની કેમવાળાં દર્પણ (૩૪) પિત્તળ-ચાંદીની દાંડીવાળાં ચામર (૩૫) ફૂલુંદાની (૩૬) ચક્ષુટીકા.

ચારિત્રનાં ઉપકરણો : (૧) ખાદીનો ચોલપટ્ટો-પાંગરણી-સાડો-કપડો વિગેરે (૨) દેશી ઊનની કામળી-આસન-કટાસણું-દંડારાન-રજોહરણ-ચરવળો વિગેરે (૩) સુખડ-સાગ સીસમની ઓઘાની તથા ચરવળાંની (ગોળ તથા ચોરસ) હાંડીઓ અને દાંડા (૪) સામાયિક માટેના ખાદીના ઘોતી ખેસ (૫) ખાદીની મુહપત્તિ (૬) પાતરાં (૭) તુંબડું (૮) પાતસં રંગવા માટે ઝીંક ઓકસાઈડ, હિંગળોક, કાજળ, અબસીનું તેલ (૯) ઠવણીની શિર તુજ આણ વહું.....

દાંડીઓ, અક્ષ વગેરે (૧૦) લઘુનીતિ માટે માટીની નાની કુંડીઓ (૧૧) સાગ વિ.ની પાટો-પાટલા (૧૨) દેશી ઊન (૧૩) સામાયિક માટેની ઘડી (૧૪) દેશી ઊનના સંઘારિયા (૧૫) ખાદીનો ઉત્તરપટ્ટો (૧૬) પીઠ-ફલક (૧૭) સૂતરનો કંદોરો-દોરો (૧૮) તાળિયેરની કાચલી (૧૯) શુદ્ધ રેશમનો તંથા સૂતરનો દોરો (૨૦) દેશી ઊનના ગુચ્છા વગેરે.

જ્ઞાનનાં ઉપકરણો : (૧) હસ્તલિખિત પ્રતો (૨) સાગ-રીરામના કબાટો (લોખંડના નહિ) (૩) સાગ-રીસમ-સુંખડના દાઢાડા (પેટીઓ) (૪) સુંખડ-સાગ-રીસમ-સેવનના સાપડા (૫) હાથ બનાવટના કાગળ (૬) બરુની કલમો (૭) ઓળિયું-ફાંટિયું (૮) ખાદીનાં બંધન (૯) લાકડા-પૂંઠાની પાટીઓ (૧૦) કાજળ-બાવળનો ગુંદર-હીરાબોળ (શાહી માટે) (૧૧) હાથ બનાવટની શક્કી (૧૨) ઘોડાવજ (જીવાંતથી રક્ષા માટે) (૧૩) પિત્તળ-માટી વિગેરેના ખડિયા (૧૪) સાચી જરીની પાટીઓ (૧૫) કંવંળી (૧૬) સૂતર આદિની નવકારવાળી (૧૭) તાડપત્ર (૧૮) હાથે લખેલી પ્રત વગેરે.

વિશેષ સૂચનો : (૧) કોઈ પણ ઉપકરણ સ્ટીલ, એલ્યુમિનિયમ, જર્મન સિલ્વર, પ્લાસ્ટિકનાં વાપરવાં નહિ (૨) કપડું મિલનું ન વાપરતાં ખાદીનું વાપરવું (૩) છાપેલાં પુસ્તકો વિગેરે મૂકવાં નહિ (૪) સનમાઈકા-પ્લાયવુડ આદિ ન વાપરવાં (૫) છોડ વિગેરે ખોટી જરીના ન કરવા (૬) સિન્થેટીક કે મિલનું ઊન વાપરવું નહિ.

અલ્પતરદોષથી મહત્તમદોષ પ્રતિ :

(૧) છાણનો ચૂલો (અડાયા છાણ-થાપેલાં છાણ) લકાડાં-કોલસા-કેરોરીન-ગેરા, ઈલે. રાગડી, ડીઝલના ચૂલા, શેલર ફૂફર. (૨) ફૂલો-વરસાદના પાણીના ટાંકાં - નળ. (૩) હાથથી અનાજ દળવાની ઘંટી - ઈલેક્ટ્રિક ઘંટી. (૪) ખાંડણીયા-ડાંગર છડવાની સઈસ-ગિલોનાં તૈયાર પોલીશ્ડ ચોખા. (૫) દાળ ભરડવાની ઘંટી-મલ્સા મિલોમાં છડાવેલી તૈયાર દાળો. (૬) સૂંઠ-પીંપરામૂળ-હળદર-મીઠા-ગરચા આદિ મસાલા હાથે ખાંડવા તે. ખાંડવા, દળવા, પીસવા માટે ગ્રાઈન્ડર-મિક્સર આદિ ઈલેક્ટ્રિક મશીનનો ઉપયોગ કરવો તે. (૭) ફળોનો રસ હાથથી કે કપડામાં કાઢવો તે. ઈલેક્ટ્રીક જ્યુસરમાં કાઢવો તે. (૮) સ્નાન માટેનું પાણી ચૂલા ઉપર ગરમ કરવું. ઈલેક્ટ્રિક ગીઝર-રોલર હીટર. (૯) ચટણી વાટવા પત્થર નિસાહનો ઉપયોગ. ઈલે. ગ્રાઈન્ડર વગેરે. (૧૦) વાહન વ્યવહાર માટે પાલખી. બળદગાડી-ઘોડા-ઘોડાગાડી-ઊંટગાંડી-હાથી વગેરે વાહનોનો ઉપયોગ. સાઈકલ-સ્કૂટર-રીક્ષા-કાર-બસ-ટ્રેઈન-એઈન વગેરે. (૧૧) દીવત્ત માટે દીવેલ વગેરેનું કોહીયું ફાનસા, ઈલેક્ટ્રિક બલ્બ વગેરે. (૧૨) જીવરહિત ભૂમિમાં ખુલ્લામાં સ્નાન-બહેનોને પાણી ઓરડીમાં ચોકડી વગેરેમાં સ્નાન (જેનું પાણી નીક વાટે આંગણામાં નીકળી સૂકાઈ જાય. બાથરૂમમાં નળ દ્વારા સ્નાન. શાવર-કુવારા દ્વારા સ્નાન. (૧૩) બળદઘાણી

શિર તુજ આણે વહું

દારા તૈયાર થાનું તલનું કે સરસવનું તેલ. પાવરધાણી-ઓઈલ ગિલનું. રીંગતેલ,
 કપાસીયાનું તેલ, પામોલીન, સૂર્યમુખીનું તેલ વગેરે. (૧૪) ઘેર ઘેર ગાય-તેનું તાજું શુદ્ધ
 ઘાસી-દૂધ-ભરવાડ-રબારી-વેપારી પાસેથી વેચાતું, લેવાયેલું દૂધ. રેરી વગેરેનું દૂધ.
 (૧૫) વલોણાનું ઘી-વલોણા વિના રીધું મલાઈનું ઘી. રેરીનું અભક્ષ્ય ઘી. લેજીટેબલ વગેરે
 વનર-પતે તેલનાં બનાવટી ઘી. (૧૬) દંતમંજન માટે મીઠું. દંતમંજનનું દેશી ચૂર્ણ. લીમડા
 વગેરેનાં દાતણ દૂધપેષ્ટ. (૧૭) સ્નાન માટે ચણા-બાજરી વગેરેનો લોટ-છાસ-અરીઠા-
 જાત-જાતની માટી-આમળાં-શિકકાઈ-નળિયાના ટૂકડાં-ઘડાનાં ઠીકરાં વગેરેનો ઉપયોગ.
 ઘરે બનાવેલા કે ખાદી ભંડારોમાં મળતા સાબુ. કારખાનાના ચરબી વિનાના સાબુ.
 પ્રાણીજ ચરબીવાળા સાબુ. (૧૮) કેવળ સોયદોરાના ઉપયોગ વડે દરજી દારા સીવવામાં
 આવતાં કપડાં. સીલાઈ મશીન વડે સીવાતાં કપડાં. ફેકટરીમાં તૈયાર થતાં રેડીમેઈડ
 કપડાં. (૧૯) પાઘડી-ફાળીયું-ફેટાં-સાફા-રંગીન કાશ્મીરી વગેરે ટોપી-સફેદ ગાંધી ટોપી-
 ખુલ્લું-ઉઘાડું માથું. (૨૦) અંગરખું-ધોતીયું-કફની ચૂડીદાર ઝળભો-લેઘો-લૂંગી-શર્ટ-પેન્ટ.
 (૨૧) કાગળ, રેશમ-કાષ્ઠ વગેરે પર ચિતરેલાં ચિત્રો-ફોટા-મૂવી. (૨૨) ફૂલોમાંથી
 બનાવાયેલ અત્તર-આલ્કોહોલવાળાં સોન્ટ. (૨૩) ગરમી દૂર કરવા માટે હાથવીંઝણ-
 હાથ પંખા-ઈલે પંખા-એરકન્ડીશનર. (૨૪) પાણી માટે માટલા, તાંબા-પિત્તળના હાંડા-
 સ્ટીલની કોઠી-રેફ્રિજરેટર, વોટર કૂલર વગેરે. (૨૫) કેરીનો રસ કાઢ્યા પછી તેમાં રહેલા
 તાંત્રા કુચ વગેરે દૂર કરવા પહેલાના વખતમાં પિત્તળ વગેરેની માળખો કે કપડાના
 ગળણાનો ઉપયોગ થતો. હવે ઈલે. મિક્સર કે ઈલે. દાંડાનો ઉપયોગ. (૨૬) ભોંયતળીયા
 માટે છાંણનું લીમણ. ચુનાની છો. ઈંટના ચોરસ-બાજમાંથી નીકળતા પત્થરો-આરસ.
 કારખાનામાં બનતી ટાઈલ્સ. (૨૭) મકાન બાંધકામ માટે બળદ દારા પીસાવેલ ચૂનાનો
 ઉપયોગ-કારખાનાનો સિંગેન્ટ. (૨૮) રાચ-રસીલા માટે સાગ-સીરામ-આંબા વગેરેનાં
 લાકડાનો ઉપયોગ-ખાલુડ-રાંગાઈકા-ફોરમાઈકા વગેરે. (૨૯) છાપરાં માટે દેશી
 નળીયા અથવા લાકડા કે પત્થરની પાટ્ટે-વિલાયતી નળિયાં-પતરાં-આર. સી. સી. નું ધાબું.
 (૩૦) ચૂલો પેટાલવા ચક્રમકનો પત્થર, અરણીનું લાકડું અથવા ચૂલમાં જ રાખ નીચે
 એકાદ રાજગતું છાણું. ધરબાવી રાખવું. દીવાસળીની પેટી. (૩૧) પાણી ગાળવાના જાડા
 ખાદીનાં કપડાંનાં ગળણાં. કપડાની કોથળીઓ-નાયલોનાદીની કોથળીઓ. (૩૨)
 બેસવાનો તથા જમવાના બાજોદ-પાટલા-આસન-ડાઈનિંગ ટેબલ-ખુરશી-બુફે. (૩૩)
 નીચે બેસી રસોઈ કરવી તે-સ્ટેન્ડિંગ કીચન-ઊભા ઊભા રસોઈ કરવાનાં રસોડાં. (૩૪)
 સંકીર્ણ ભૂમિએ (બહારની નિર્દોષ-જીવજંતુ રહિત શૌચ-ઘેર ઘેર ગૃહસ્થોને માટે તાડા-
 ડબ્બા-જાજર-પાતાળ ફૂલાવાળાં સંડારાં-ઓગલો ઈન્ડિયન-યુરોપિયન-સંડારાં.

શિર તુજ આણ વહું.....

હાર્દિક અનુમોદન પત્ર

ગુ

હાવંતી ગુજરાતના ઉત્તર છેડે આવેલા જે. ધાણધાર પંથકના આપણે રીઝો અરાલ વતની છીએ તે ભોમકાનું નામ 'ધાણધાર' એટલે કે 'ધાન્યધારા' કેમ પડ્યું છે તે વાતથી તમે તો કદાચ અજાણ હશો. હજી તો પાંચપચીસ વર્ષ પહેલાં પણ એ ભૂમિ એટલી ફળદ્રુપ હતી કે શેરડી અને કમોદના મોંઘામૂલા પાક ત્યાં લહેરાતા હતા. ધાન્યની તો ત્યાં રેલમછેલ ઉછળતી. ધાનની ઉછળતી આ લહેરોને કારણે ધાણધારને નામે જાણીતી બનેલી એ જન્મ ભોમકાને તમે ત્યાં ધર્મની ધારાઓ વાગીને, ધર્મની છોળો ઉડાડીને ધર્મધારાનું નામ આપી એવા અમારા સૌના અંતરના અભિલાષ છે. સ્વ-પર શાસ્ત્રોના પારંગત થઈને તમે જ્યારે પરોપકારની પુનિતધારા વહાવશો ત્યારે ધાણધારની એ ધર્મભિલાષી ધરતી અને તમારા આ જ્ઞાતિજનો તમારા પાવન પગલાંની પ્રતીક્ષા કરશે.

ટી.વી., વીડીયો, ફાસ્ટફુડ અને ડીસ્કો ડાન્સના આ ભૌતિકવાદી યુગમાં હવે પછી તમારા સમગ્ર જીવન દરમ્યાન તમે ઈલેક્ટ્રિકની સ્વીચ સુદાને પણ સ્પર્શ નહિ કરો એ વિચાર આવે છે ને પ્રભુશાસનની બલિહારી સમક્ષ અમારું મસ્તક ઝૂકી જાય છે. અભક્ષ્ય ખાનપાનનો પણ ત્યાગ કરવા અસમર્થ અમે ક્યાં અને રાણાહારી પદની આરાધના કરવા આગળ ધપતા તમે ક્યાં ? પોતાના જ્ઞાતિજનો કે પોતાના કુટુંબીજનો સાથે પણ વાતચીતમાં વાંકું પાડતા અમે ક્યાં અને પૃથ્વી-પાણી-વાયુ કે લગભગ સર્વોપરનાં સાથે પણ આ ભૌતિકધર્મની ભાવના અનુભવવાનાં રાખનાં રેવતા તમે ક્યાં ? તમે જાણો છો તેમ, છેલ્લા કેટલાક દાયકાઓમાં ધનની તો છોળો ઊછળી રહી છે આપણી જ્ઞાતિમાં. પરંતુ ઘડીભર થોળીને અમારા આચાર વિચાર તરફ નજર નાંખીએ છીએ તો એમ થાય છે કે ધનની એ ભરતી અમારે માટે ધર્મની ઓટમાં તો નથી પરિણમીને ? સમગ્ર જીવનનો ઈતિહાસ એમ કહે છે કે જે કુટુંબ કે જે જ્ઞાતિમાંથી ચૈરાગી શ્રમણ-શ્રમણીઓનો પ્રવાહ વહે છે તે કુટુંબ કે જ્ઞાતિ પણ અંતે તો ધર્મના રંગે રંગાયા વિના રહેતાં નથી. ધન તો આજે છે અને કાલે ન પણ હોય. અમારા સૌનું ધાર્મિકચિત્ત કેડી ત્રણભાદેવની કુળદીપિકા મહારાત્રી બાળી અને સુંદરીથી શરૂ થયેલ એક આદર્શ પરંપરાના અનુગામી બની ત્યાગ વિરાગના પંથે સંચરનાર રાજકન્યા સંદનબાળાના શ્રમણી સંધની શોભારૂપ બની અમારા સૌના આદર્શરૂપ બની રહો. એ જ શુભાભિલાષ.

(શ્રી ધાણધાર વિશ્વ ઓરવાળ શ્રીમાળી જ્ઞાતિના ધનાણી નિવાસી ગુપ્ત ભાનેશ શ્રી અંજનાકુમારી કાનિયાલ શાહની દીક્ષા-પરાંગે તૈયાર કરાયેલ અનુમોદન પત્રમાંથી)

શિરઃ સુજ આણ વહું.....

પાને

દેશીય સાધારણના ખર્ચનો સુંદર વિકલ્પ

(પ્રાચીન ઉપકારી પ્રણાલીઓમાં 'ધી'ના ઉધરાણા અંગેની શ્રી તારંગા તીર્થની મૃતપ્રાયઃ થતી એક પ્રાચીન પ્રણાલીને આ પત્ર દ્વારા ઘબકતી કરવાનો પુનિત પ્રયાસ થયો છે. તેને પૂરતો પ્રતિસાદ પણ સાંપડ્યો છે. આજે રિવાજ પ્રમાણે આજુબાજુના રહીશ ગામોના સંઘો ધી મોકલી આપે છે. તેમના જવાબી પત્રો તીર્થની પેઢી તથા પત્રલેખક ઉપર ઉમળકાભરે આવેલા. જો બીજે પણ આ પદ્ધતિનું અનુસરણ થાય તો ફડકાળા અને બેકરોકાણ જેવા પાપથી બચી શકીએ. આવા રીવાજોને પુનર્જીવિત કરવા, ટકાવવા અને તેનું રક્ષણ કરવું એ પણ એક પ્રકારની શાસનસેવા જ છે.)

શાહ અતુલકુમાર દલપતલાલ (વડગામધ્યાના)
બીજે માળે, શીતલ ભુવન, 'શીતલ બાગ'
વાલકેશ્વર રોડ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૬
ટે. નં. ૮૧૨૩૬૭/૮૧૧૮૩૬૦

સ્વસ્તિ શ્રીતારંગાતીર્થપતિ શ્રીઅજિતનાથજિન પ્રણમ્ય તંત્ર શ્રી
શુભસ્થાને સમસ્ત શ્રી ચે. મૂ. જૈન સંઘ જોગ,

દેવગુરુકૃપ્યા અત્રે આનંદમંગલ વર્તે છે, તત્ર પણ તેમ જ હશે.

બીજું, હમણાં તારંગાજી તીર્થની યાત્રાએ જવાનું થયું ત્યારે આપણા શાણા પૂર્વજોએ શરૂ કરેલા એક સુંદર રિવાજ બાબત જાણવામાં આવ્યું. શ્રી તારંગાજી તીર્થમાં અખંડ દીવો તથા બીજા બધા દીવા મળીને જે ધી વંપરાય છે તેના ખર્ચ માટે આપણા પૂર્વજોએ એવી વ્યવસ્થા ગોઠવેલ કે શ્રી તારંગાજીના પૂજારી, દર વર્ષે પર્યુષણ આસપાસ ધાણધાર, ગઢવાડા અને પાટણવાડા પટ્ટાના કુલ મળીને સાઈઠેક ગામોમાં જાતે જઈને ઘરે-ઘરેથી ધી ઉધરાવી લાવે અને તે ધી શ્રી તારંગાજીમાં આખું વર્ષ વપરાય. કાળક્રમે ધીના બદલે પૈસા આપવાની શરૂઆત થઈ હશે અને તે વખતના ધીના ભાવ પ્રમાણે રકમ આપવાનું શરૂ થયું. જેમાં ધીના ભાવ વધતા રહ્યા પણ રકમ તેની તે જ રહી આને પરિણામે છેલ્લા વર્ષોમાં કુલ ઉધરાણું ૨૦૦૦ થી ૨૦૦૦૦ રૂ. જેટલું જ થાય છે અને સામે ૬૦૦-૭૦૦ રૂપિયાનો તો ઉધરાણીનો ખર્ચ જ થઈ જાય છે. હોવાથી પેઢીએ આ વર્ષથી આ રિવાજ બંધ કરવાની વિચારણા કરેલ છે.

શ્રી તારંગાજી તીર્થમાં ધીનો વપરાશ રોજનો અંદાજિત એક શેર જેટલો હોવાથી વર્ષે અંદાજ નવ મણ ધીનો વપરાશ ગણી શકાય. કુલ ૬૦ ગામો વચ્ચે નવ મણ ધી

શિર. તુજ આણ વહું.....

૫૬

વહેંચી દેવામાં આવે તો ગામ દીઠ માત્ર છ શેર ધી ભાગે આવે. આપણા ગામોના મોટાભાગના ભાઈઓ સુખી હોવાથી તારંગાજી જેવા આપણા જ વિસ્તારના તીર્થ માટે ગામદીઠ દર વર્ષે માત્ર છ શેર ધી (એટલે કે આખા ગામ દીઠ રોજનું એક તોલા કરતાં પણ ઓછું ધી) આપવાનો વાળા કોઈ ચૂકે નહિ. આખા માત્ર પૈસા કરતાં, દર વર્ષે આપણા ગામમાં પૂજારી ધી ઉઘરાવવા આવે ત્યારે 'આ આપણું તીર્થ છે, અને તેની ભક્તિ માટે આપણે દર વર્ષે કાંઈક આપીએ છીએનો ભક્તિનો તીર્થ સાચેનાં આપણા સંબંધનો જે ભાવ ટકી રહે તે અગત્યનું છે. આપણા જ વસવાઓએ શરૂ કરેલી આવી સુંદર પ્રણાલિકા ટકી રહે તે જોવાની આપણી ફરજ છે. આવી પરંપરા બંધ થાય તો તેના વિકલ્પ રૂપે કાંયમી ફંડ ફરી તે રકમ બેંકો વગેરેમાં રોકી તેના ળાજ દ્વારા ખર્ચ પૂરો કરાશે. જોમાં બેંકો વગેરેમાં રોકાયેલા આપણા પૈસા કતલખાનાઓ અને મચ્છીમારીથી માંડીને આરંભ સમારંભના અનેક પાપોમાં રોકાય તેનો દોષ પણ આપણને લાગે. આવું અનિષ્ટ શરૂ ન થવા દેવું હોય તો પણ આ રિવાજ ચાલુ રહે તેમ આપણે કરવું જોઈએ.

શિરે દુજ આણ વહું.....

૫૭

(મોલિક ને મુલગામી, પરંતુ આજના મરિપ્રેક્ષ્યમાં કંઈક નોખા-અનોખા
સંસ્પર્શને પામેલી, આદર્શ કહી શકાય એવી વાસ્તુ, વિવાહ અને લગ્ન પત્રિકાઓ)

॥ શ્રી ॥

॥ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

સ્નેહી સ્વજન,

વાગ્દાનથી માંડીને વળામણ સુધીની સુંદરતમ
રહસ્યોથી સભર આર્ય લગ્ન વિધિઓમાંની
એક મહત્વની વિધિ છે વેવિશાળની

ચિ.

અને

ચિ.

ના વેવિશાળ-ચાંસા વિજયા દશમીને શનિવાર તા. ૨૯-૯-૯૦ના

(વિક્રમ સંવત ૨૦૪૬ના આશ્વિન શુક્લ દશમી)

મંગળ પુર્ણિમા નિર્વારણ

સંગપર્શ વિધિ અને ત્રિભુવન-સંજન સમારંભમાં

સપરિવાર પધારવા અમારું ભાવણું નોતરું છે.

સિ.

શ્રી: તુજ આશ વહું.....

૫૮

સ્વરચના શ્રી ગામ..... મધ્યે જિરાજમાન રાજમાન રાજેશ્રી..... જોગ,
આજીવન બહુચર્યાના ઉજાના આદર્શને અમલમાં મૂકવા
અસાધ્ય બહુજનસામાજિક જીવનબાગ કમસે કમ સદાચારનાં ફૂલડાંની
સોડમયી મઘમઘી ઊઠે એ માટે રાજા ઋષભે ઘડી આપેલ
આશમોલ સગ્નવ્યવસ્થા ને અનુસરીને વીર વિક્રમની સંવત ૨૦૪૭ની
માઘ શુક્લ પંચમી ને સોમવારના તા. ૨૧-૧-૧૯૯૧ના રોજ
ના સુપુત્ર

ચિ.

ની સુપુત્રી

ચિ.

સાચે કંકુવરણા સાજનમાજનની સામે સગ્નગાંઠથી જોડાઈ
ગાર્હસ્થ્ય પ્રવેશ કરશે. આત્મા રૂડા અવસરીએ આપ સરીખા પ્રિયજનને
સાગમટે નોંતરૂં પહોંચાડતાં અમારાં હૈયાં હરખે હિલોળા લે છે.

આપના હેતુદેવાયા,

શિર તુજ આપા તહું.....

પેલ

સ્વસ્તિ શ્રી..... શુભ સ્થાને બિરાજમાન
રાજમાન રાજેશરી..... જોગ,

આ એવરોપિણીનાં પરચમ પહેરુમાં સગન સેવાયાં હતાં રાજા ઋષભનાં-સુનંદા
અને સુભંગલા સાથે, ઋષભકુમારનાં માતાપિતા બનીને મહાલ્યાં હતાં
સુદ ઈન્દ્ર અને ઈન્દ્રાણી. આજ દિન સગી વિદેશીઓના દિક્ષમાં પણ
અહોભાવ પેદા કરતી આર્ય સગન વ્યવસ્થાની એ ઉજળી પરંપરામાં

ચિ.

ના સુપુત્ર

ચિ.

ની સુપુત્રી

સાથે પરદુઃખભંજક વિક્રમની સંવત ૨૦૪૭ની જાગણ સુદ ચોથ ને
સોમવાર તા. ૧૮-૨-૯૧નાં રોજ સાપ્તમીના સાત ડગ ભરી
રેશમની ઝાંઠે ગુંચાશે.

અમ હૈયાનાં હેત નીતરતાં આ સગનિયાં તેડાંને વંધાવી સઈને
આ ઉજળા અવસરે કુટુંબ-ઝખીલા જોગ પંધારવા આપને
હરખાલીનું તેડું છે.

અભિલાષી આગમનના,

શિર તુજ આણ વહું.....

卐 શ્રી ચિન્તામણી પાર્થનાયાય નમઃ 卐

રાજગાન રાજેશરી,

ડોર-ખેલ અને ખેડૂમ, ટી. વી. અને કી-હોલ, સ્ટેન્ડિંગ-ક્રિયાન અને ડાર્બનીંગ ટેબલ, સોફા-રોટ અને ફીઝની સંગવડોના સમુદાયથી 'પથિંગ'નો ફ્લેટ ખની શકે.

પરંતુ ઓમાં ખાર-સાબની મંગલમૂર્તિ અને પૂજાઘર, હિંચજો અને ઘોડિયું, પાણિપાત્ર અને ખાજોઠ અને ઓયી યે વિશેષ તો કુટુંબ-વત્સલતાનો કિલખિલાટ ઉમેરત્ય ત્યારે રચાય છે અર્થ મહાજનના 'ઘર'નો માહોલ.

ઘરસપરસના ગમા-અણગમાને સહન કરીને પશ સાત પેઢી એક છાપરે રહે અને એક રસોડે જમે એ પરિવારનું ઘર કેવળ ગાર-માટીની મદૂલી હોય તો પશ મહેલ ખની જાય છે.

કાગણ વાદળી રોશે-ગર દેરાતરથી ઉજળા ખનેલા-અમારા નવા મરમાં રહેવા જઈએ છીએ ત્યારે આખી સપરિવાર ઉપરિચિતિ અને શુભાભિલાષાઓ "સરન કરીને પશ સાર્ય નિભાવવાની" એ ઉજવળ પરંપરને આગળ ધપાવવાનું બળ અમારામાં પૂરશે.

સાધુ પુરુષોના સત્કાર, સાધર્મિકોની ભક્તિ, અતિથિઓનો આદર, દીન-દુઃખિતોની યાચના-પૂર્તિ, વડીલોની સેવા અને ભૂલકાઓના સંસ્કરણના કેન્દ્ર સમા 'ઘર'માં પ્રવેશની મંગલ ઘડીને આપ સૌની સાથે ખંપોરે ખે ચી ચારમાં પૂજા ભણાવીને ઉજવવાના અગ્ને અભિલાષ છે.

લિ.

શિર ધુ આણ વહું.....

૬૧

શ્રી ચિંતામણિ પાઠ્યનાથાય નમઃ.

નિમન્ત્રણમ્

હે જી... તારું આંગણિયું પૂછીને કોઈ આવે તો આવકારો મીઠો આપજે...

‘અતિથિ દેવો રાવ’ના આ દેશમાં,
ઘર એ માત્ર ઈટ-ચૂનાનું બનેલું મકાન નથી કે,
નથી એ Beware of dog ની ચેતવણી આપતો ખંગલો
એ તો છે ‘સહનાવધતું, સહ નૌણુનઙ્કતુ અને સહવીર્ય કરવાવડે’
ના આદર્શોને ચરિતાર્ય કરવાનું એક સ્થ સ્થળ !

આવા એક ઘરમાં,
મહા વદિ એકાદશીના મંગળ દિવસે
જ્યારે પ્રવેશ કરી રહ્યા છીએ ત્યારે- સાધુજનોના પુનિત પગલાંઓથી એ
ઘરની ધટ્ટતી સદા પાવન થતી રહે...
અતિથિઓના આગમનથી તેનું વાયુમંડળ સદા ગુંજતું રહે...
અને વડીલોની આશિષ ત્યાં સદા વરસતી રહે...

- એવી શુભાભિલાષાઓ વાંછવા
અને એ શુભગ પંજોમાં સારિવાર સહભાગી બનવા વાસ્તુ પૂજામાં
પધારવા આપને નિમંત્રણ પાઠવતાં આનંદ અનુભવીએ છીએ.

વાસ્તુ પૂજા : બપોરે ૩-૦૦ કલાકે

શુભ સ્થળ :

‘સેતુ’ દિવાળી બાગ,

સુરત - ૩૯૫ ૦૦૧.

ફોન : ૪૫૯૮૫

શિર લુજ આણ વહુ...

સ્વાગતકાંક્ષી

૬૧-A

જૈન સંઘના બંધારણ અંગે કાંઈક...

જૈનના જીવોના ઉપકારને માટે તીર્થંકર મરણાત્માઓ શ્રી જિનશાસન નામની બંધારણીય-સંસ્થાની બંધારણીય વ્યવસ્થા તંત્રની સ્થાપના કરે છે. એ સંસ્થાનું સંચાલન કરવાનું કાર્ય શ્રી શ્રમણપ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘને સોંપવામાં આવે છે. અને શાસનસંસ્થાનું, શ્રી સંઘનું અને શાસનની સંપત્તિઓ આદિનું સંચાલન - (વહીવટ) કેમ કરવું તેનું માર્ગદર્શન આજ્ઞાઓ - અધિકારો વગેરે શાસ્ત્રો દ્વારા તેને બતાવવામાં આવે છે.

આથી શ્રી શાસનની સંપત્તિઓના વહીવટ માટે જૈનશાસ્ત્રમાં બતાવેલ બંધારણ કરતાં કોઈ જુદું અલગ બંધારણ ઘડવાનો કોઈને અધિકાર નથી. તેમજ તેની આવશ્યકતા પણ નથી.

ઈસુખ્રિસ્તના ૧૯૪૭ના વર્ષ આરંભિત ભારતની અંગ્રેજ સરકારે નિમેલા (આજની રીતે પણ નહીં ચૂંટાયેલ) માણસોએ એક થઈ ભારત દેશનું ધાર્મિકરણ જે નવું બંધારણ ઘડવું, તે બંધારણ આ દેશની પ્રજા ઉપર બળજબરીથી લાદવામાં આવ્યું છે. તે બંધારણની રૂએ રાજયસત્તાએ ધારિત્તા ઉપર પોતાની ગતિત માલિકી માની લીધી છે. એ ગતિત માલિકીને પ્રત્યક્ષ કરવા રાજયસત્તાએ પબ્લિક ટ્રસ્ટ આદિના કાયદાઓની રૂએ શ્રી જિનશાસનની સંપત્તિઓના વહીવટ કરવાની અગત્ય ફરજ પાડી છે. શ્રી જિનશાસનની સંપત્તિઓના કારણે અમારો વિરોધ ઉભો રાખીને અમારા મંદિર-ઉપાશ્રમાદિના સંચાલન માટે નીચે મુજબ ટ્રસ્ટ બનાવીને છીએ.

ભૂમિ કે અન્ય કોઈક સામગ્રીના આ અવસરિપ્રીકાળમાં ચરમ તીર્થંકરની નામના સંસ્થાની એ નાજીની સમજૂતી વર્ષ પૂર્વે અમારું નિકામ સંચાલન બંધાજે તે ૧૯૪૭ વર્ષ પૂર્વે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના શુભદિવસે અખાપાપુરી નામના ગામમાં શ્રી જિનશાસન નામની સંસ્થાની સ્થાપના કરી અને તેનું સંચાલન સ્વહસ્તે જ સ્થાપેલા શ્રી જૈનસંઘને સોંપવામાં આવ્યું. (તેવો ઉલ્લેખ અગામિ જૈનશાસ્ત્રોમાં છે.)

ગામે-ગામના સ્થાનિક સંઘો મુખ્ય સંઘ રૂપ સંસ્થાની પેટા શાખાઓ છે. શ્રી જિનશાસનનું કાર્યક્ષેત્ર ઘણું વિશાળ છે અને શ્રી સંઘની જવાબદારીઓ પણ ઘણી છે તેમાં યથાશક્તિ સાધ-સહકાર ઉપરાંત શ્રી જિનશાસનના સ્થાનિક કાર્ય પૂરતી જવાબદારીઓ પણ સ્થાનિક સંઘોએ ઉપાડવાની છે.

આ શાસનના બંધારણમાં-મતાધિકાર મરાવતા મતદાતાઓ દ્વારા થતી ચૂંટણીને

શિર તુજ આગ વાહુ.....

૬૨

અનકાશ જ નથી. શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માઓએ સ્થાપેલ શ્રી તીર્થ એટલે કે જિનશાસન માગની સંસ્થાનું સંચાલન શ્રમણપંથાન સકલ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘને અધિકારીઓ મુજબ સર્વાધિકાર સાથે સોંપેલ છે. અને આ અવસર્પિણી કાળમાં પણ જે જે વખતે - (જિનશાસનની - પાંચ દ્રવ્યો અને કે સપ્ત દોષો અને કે બાર ધર્મદ્રવ્યો અને કે તેની અડકતરો સંબંધ ધરાવતાં બીજાં અનેક ખાતાંઓ રૂપે જે - જૈન ધર્મની આરાધના માટેના વ્યાવહારિક સાધનો રૂપે ભાવમિલકતો તથા સ્થાવર જંગમ રૂપ દ્રવ્ય મિલકતો ઉપન થઈ છે, (જેવી કે તીર્થો, મંદિરો, મૂર્તિઓ, જ્ઞાનભંડારો, વિમાનનો પોષાકશાળાઓ) તેનાં અને તેના નિર્માણના, સંવર્ધનના અને સંરક્ષણના સાધનો નગરનું સંચાલન બી સમ્પરક છે અને કરશે તેમાં, સર્વ સ્થાનિક સંઘોની પણ ભૂખ આપવા લેવાની ફરજ છે. ઉપરાંત સ્થાનિક સંઘોની સ્થાનિક ફરજ લઘુમાં એ છે કે શાસ્ત્રવત ધર્મ - જૈન ધર્મની આરાધના - યથાશક્તિ શાસ્ત્ર અને શાસ્ત્રમાન્ય પૂર્વાચાર્યોની પરંપરાગત સમ્પ્રદાયની અનુસર કરવી અને તેને લગતું પોતાના ગામ-નગર પૂરતું જિનશાસનસંસ્થાનું સંચાલન કરવાની પણ જવાબદારી સ્થાનિક સંઘ ઉપર આવી જાય છે.

(૧) ઉદ્દેશો :

આમ, જોવાની જોતાં શ્રી.....ના નિર્માણ સ્થાનિક સંઘ ઉપર પણ પ્રકારની જવાબદારી આવે છે.

(૧) શ્રી જિનશાસનની સર્વ જવાબદારીઓ અને જોખમદારીઓ ઉપાડતા શ્રી શ્રમણ પ્રધાન સકલ સંઘની જવાબદારીઓ અને જોખમદારીઓમાં તન-મન-ધન-સર્વસ્વનો યથાશક્તિ આવશ્યક ભોગ આપવા તત્પર રહેવું.

(૨).....શ્રી સંઘમાં જુદા જુદા ગામોમાંથી વિધારોજ્યાર નિર્ગિરો એકન થયેલા જૈન બંધુઓ હોય તો, એ દરેકનો સંબંધ પોતાપોતાના વતનના મૂળ ગામ સાથે હોય જ એટલે ત્યાંના સંઘો પ્રત્યેની જે ફરજો ત્યાં રહેલાઓની છે, તે અહીં આવેલા ઉપર પણ આવે જ છે. તેથી તેને લગતી જોખમદારીઓ અદા કરવામાં ફાળો આપવાનો રહેજ.

(૩) શ્રી શ્વેતાંગર મૂર્તિપૂજક પરંપરાને માન્ય માન્યતાઓને અનુસરતો શ્રી જિનશાસનનો એક પણ અનુચારી જ્યાં કયાંય જાય ત્યાં જૈન ધર્મની આરાધના સાથે શ્રી જિનશાસન-શ્રી સંઘની શિસ્ત - શાસ્ત્રાજ્ઞાની અધીનતા - શાસનની સંપત્તિઓની ઉભાતિ-સંવર્ધન - સંરક્ષણને યોગ્ય ધર્માનુકૂલ ઉપયોગ વિગેરે અનાયાસે જ પહોંચી જાય છે. એટલે કે તે વ્યક્તિની સાથે જ તમામ જવાબદારીઓ પણ રહે છે. અને કોઈ ગામમાં એક જ ઘર હોય કે એક જ વ્યક્તિ હોય તો પણ, તે જ સ્થાનિક સકળ સંઘ અને તેજ સ્થાનિક શાસન ચલાવનાર, તે જ ધર્મરાધક અને તે જ ઉપરની બે કોલમમાં જણાવ્યા

શિર મુજ આણ વહું.....

પ્રમાણની ફરજો અંદા કરનાર બની જાય છે. અને પોતાની મર્યાદામાં આવેલાં તીર્થ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવિકા, જ્ઞાનભંડાર વગેરેનું રક્ષણ - પ્રતિષ્ઠા- વગેરેની પાણી, તેની જવાબદારી થઈ જાય છે.

આ ઉપરથી.....ના શ્રી સ્થાનિકસંઘના જિનશાસન-સંસ્થાના સ્થાનિક વિભાગ પૂરતું સંચાલન કરવાના કાર્યક્ષેત્રમાં શાનો શાનો સમાવેશ થાય છે તે સંગ્રહ શકાશે તેથી ઉદ્દેશ નક્કી થઈ જાય છે.

છતાં ટૂંકમાં ઉદ્દેશનું વર્ણન કરવું હોય તો કહી શકાય કે શ્રી જિનશાસનની દ્રવ્ય અને ભાવ સંપત્તિનું સર્જન, સંરક્ષણ, સંવર્ધન તથા સંચાલન પરંપરાગત સાંસ્કૃતિક પ્રદત્તિ, શાસ્ત્રાદિની આજ્ઞાનુસાર તથા જુદા જુદા સમયે સંવિગ્ન ગીતાર્થ આચાર્ય-દેવો પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલા - આદેશો અને નિર્ણયો અનુસાર કરવું તે આ શ્રી સંઘનો ઉદ્દેશ રહેશે.

(૨) નામ :

આ સંસ્થાનું પુરુ નામ શ્રી..... જિનશાસન સંચાલક શ્વેતાંશર મૂર્તિપૂજક શ્રમણપ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘ છે. ટૂંકુ નામ શ્રી..... શ્વે. સૂ. પૂ. જૈ. સંઘ છે.

(૩) આજ્ઞા :

જ્યાં સુધી પૂજ્યશ્રી આચાર્ય ભગવંતો તરફથી તે તે સમગ્ર પ્રદેશને માટે માર્ગદર્શક આજ્ઞા અને આદેશો ફરમાવતા માટે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ કે મુનિમહારાજશ્રીની નિયુક્તિ ન કરવામાં આવે - ન કરી આપે - ત્યાં સુધી ઉપરોક્ત શ્રી સંઘના માર્ગદર્શક તરીકે પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી..... રહેશે, તેઓશ્રીની મારફત શાસન અને સંઘ સંપાદના આદેશો મેળવવા મા જવાબદારીઓ આપ કરવી અને જરૂરી માર્ગદર્શન મેળવવું. તેઓશ્રી તે-તે કાળના સાધક દ્વાર-ક્ષેત્ર-કાળ ભાવને વાકમાં રાખીને પંચાલી શાસનનુસાર એવું માર્ગદર્શન આપશે. એવી આજ્ઞા ફરમાવશે કે જે શ્રી જિનશાસનની સંસ્થાના હિતમાં હોય તેથી શ્રી સંઘ પોતાના આગેવાનોને મુશ્કેલી જણાવે, આગેવાનો ઉપરોક્ત પૂજ્યશ્રીને જણાવે અને તેમની પાસેથી માર્ગદર્શન મેળવે. તેઓશ્રીને જરૂર જણાય તો બીજાઓ પાસેથી માર્ગદર્શન મેળવે. મેળવીને શ્રી સંપાદના જણાવે. આથી મતભેદ વાગતે સરખામત, વધુમત કે સર્વનુમતની ભાંજગડ જ રહેતી નથી. જિનશાસનમાં બહુમત, સર્વમત કે એકમતને મહત્વનું સ્થાન નથી. આજ્ઞાને મહત્વનું સ્થાન છે. તેથી ઉપરોક્ત નિયત કરેલા મુસ્મહારજની આજ્ઞા જ પૂરતું માર્ગદર્શન કે તેઓશ્રીની અનુપસ્થિતિમાં ઉક્ત કાર્ય માટે તેઓશ્રી જેમને જવાબદારી સોંપી જાય તેમની અથવા તેઓશ્રીના પટ્ટશિષ્યની આજ્ઞા મેળવવી.

શિર તુજ આગમ વહું.....

૧૪

(૪) પ્રતિનિધિ આગેવાનો -

તે પૂજ્યશ્રીના પ્રતિનિધિ તરીકે તેઓશ્રીના માર્ગદર્શનનુસાર નીચેના આગેવાનોની પસંદગી મુખ્ય વહીવટદાર-કાર્યવાહકો તરીકે કરવામાં આવેલા છે.

- (૧) _____
 (૨) _____
 (૩) _____

ઉપરોક્ત મુખ્ય વહીવટદાર કાર્યવાહકો ભિન્ન ભિન્ન ખાતાઓના વહીવટ સંચાલન માટે જરૂર મુજબ ધાર્મિક સંપત્તિરક્ષક કાર્યવાહકોની નિમણૂક (જરૂરી લાગે તે મુજબના સમય માટે) કરી શકશે. ૧૪૪૪ અંથોના પ્રણેતા આચાર્યદેવ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી મહારાજકૃત પંચાશકસૂત્રમાં વર્ણવેલી યોગ્યતાઓ વાળા ગૃહસ્થો આ કાર્ય માટે અધિકારી ગણાશે.

અહિગારી ય મિહત્યો સુહસયણો તિત્તસંજુઓ વુલ્લજો ।

અખુદ્ધો ધીરબલિઓ મઙ્ગમં તહ ધમ્મરાંગી ય ॥ ૪ ॥

ગુરુ પૂઆકરાણરઈ સુસ્સુસાઈ ગુણ સંગઓ ચેવ ॥

ળાયાંહિગયવિહાણસ્સ ધણિયમાળપ્પહાળો ય ॥ ૫ ॥

અનુકૂળ કુટુંબવાળો, ધનવાન, સત્કાર કરવા યોગ્ય, કુલવાન, અક્ષુદ્ધ, ધૈર્યરૂપીબળ વાળો, બુદ્ધિમાન, ધર્મનો રાગી, ગુરુપૂજામાં રતિવાળો, શુશ્રૂષાદિ બુદ્ધિના આઠ ગુણવાળો, ચૈત્યદ્રવ્ય વગેરેની વૃદ્ધિના ઉપાયોનો જાણકાર અને શાસ્ત્રની આજ્ઞાને આધીન, આટલા ગુણવાળો ગૃહસ્થ ચૈત્યદ્રવ્યોનો અધિકારી છે.

આવા - કોઈપણ વહીવટદારે ઓછામાં ઓછું-પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રી વાનાગીજયજીકૃત 'દ્રવ્યસપ્તાતકા' ગ્રંથનું ગુરુમુખે શ્રવણ કરેલ હોવું આવશ્યક છે.

મુખ્ય વહીવટદાર કાર્યવાહકોની ગેરહાજરીમાં ઉપરોક્ત લાયકાતોને ખ્યાલમાં રાખી તેમના વંશવારસોમાંથી અથવા સ્થાનિક શ્રી સંઘમાંથી ઉક્ત ગુરુભગવંતના માર્ગદર્શનનુસાર બીજા કાર્યવાહકોની નિમણૂક થશે.

જેઓ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ-આચાર અનુષ્ઠાનોમાં યથાશક્ય ભાગ લેતા હોય, ઊત્સાહી હોય, વ્યાવહારિક રીતે પ્રતિષ્ઠિત હોય, શાસન અને ધર્મના વકાદાર તથા સામાન્ય રીતે તેની શિસ્ત વગેરેના યથાશક્તિ જાણકાર હોય, સંતોષકારક ધંધા રોજગારથી આજીવિકા પ્રાપ્ત કરતા હોય, તથા વધુ પ્રમાણમાં સદ્ભાવ અને સન્માનપાત્ર જણાતા હોય તેવા આગેવાનોના માર્ગદર્શન નીચે ધાર્મિક બાબતોમાં સ્થાનિક સહલ સંઘે વર્તવાનું રહેશે.

શિર તુજ આણ વહું.....

(૫) હિસાબ અને તપાસનીધ (ઓડિટ અને ઓડિટર) :-

ઓડિટ કે ઓડિટર એ મોટી બાબત નથી. વહીવટદારો સ્થાનિક શ્રી સંઘમાંથી જે યોગ્ય વ્યક્તિઓની હિસાબો રાખવા-ચકાસવા માટેની જોઈવણ કરી તે જે-તે સમયે ચાલતા કામનુસાર ઓડિટર ફરજિયાત હોય તો સ્થાનિક કે બાહ્યના ગામના શ્રી સંઘમાંથી જે સારા-નિષ્ણાત ગૃહસ્થને પસંદ કરી લેવા

(૬) ત્રણ પૂજ્ય વહીવટદાર કાર્યાવાહકો અને તેમણે નિમેલા ધાર્મિક સંપત્તિરક્ષકો ભોળા મળીને મહત્વના કામની વિચારણા કરી શકે અને તે સૌને માન્ય રહે, તેથી મધ્યારે જરૂર જણાય તો જથ્થાવાર (જેમકે મારવાડી, રાય, ગુજરાતી સાય, કચ્છી સાય વગેરે) ના આગેવાનો અથવા જુદા જુદા ગચ્છ હોય તો તેના આગેવાન અથવા જુદી જુદી ઓસવાળ, પોરવાડ વગેરે જાતિઓ હોય તો તેના આગેવાનો શ્રી સંઘનાં પણ પેટા આગેવાનો માનીને તેમના અભિપ્રાય લેવા. પરંતુ છેવટનો નિર્ણય તો (પૂજ્ય પુરુષનાં ગર્ભિત કે સ્પષ્ટ ટેકાવાળો) આગેવાનોને જે સૌને બંધનકર્તા રહેશે - પછી કોઈ તેની વિસ્ત્રમાં જઈ શકશે નહિ. તેથી વિશેષ જરૂર પડતાં કેસર-સુખડનો લાગો ભારતાં ઘરો કે કુટુંબોના આગેવાનોને બોલાવી લેવા અને તેમનો પણ અભિપ્રાય જાણવો. પરંતુ સ્થાનિક શ્રીસંઘમાં શ્રે. મૂ. પરંપરાના અનુયાયી સર્વ કોઈ સ્ત્રીપુરુષોનો સમાવેશ થાય છે. વૃદ્ધો -સ્ત્રીઓ-બાળકો અને ગર્ભસ્થ શિશુઓનો પણ ઘટતી રીતે સમાવેશ થાય છે. તેથી કોઈ બાબતમાં શક્ય રીતે, સકલ શ્રી સ્થાનિક સંઘને પણ બોલાવી શકાય છે. જેમ ગવનર જિલ્લામાં જાય છે ત્યારે જિલ્લાની અધિકાર તેમના હાથમાં આવે છે તેમ જ્યારે મુનિરાજ પધાર્યા હોય ત્યારે શ્રી સંઘ ઉપર તેમનો અધિકાર છે. પરંતુ સ્થાનિક શ્રી સંઘની પરિસ્થિતિ, નીતિ-રીતિ જાણીને અને અનુસારીને તથા તે શ્રી સંઘને માટે જે પૂજ્ય પુરુષની આજ્ઞા નક્કી કરવામાં આવે છે, તેમના મતના અનુસંધાનમાં જે લાભકારક અને હિતકારક પ્રવૃત્તિ માન્ય રાખવી. આમાં કયાંય પણ વિચાર ભેદ થાય તો ઉપર જણાવેલા પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા સૌએ માન્ય કરવાની રહેશે.

(૭) બાહ્યના પારેપદ એ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘની રીતસારની સંભા છે. તેમાં પણ મહત્વના નિર્ણયો કરી શકાય. તથા કોઈ સ્થાનિક નિર્ણયો તે રિવાજ એકત્ર થઈને પણ કરી શકાય. સંઘની જાજા એ શ્રી સંઘની પેઢી (ઓડિટ) છે. તેમાં બેસીને શિસ્તપૂર્વક વર્તન રાખીને કાર્યો કરી શકાય.

(૮) શ્રી જિનશક્તિનમાં મહાધિકારને સ્થાન ન હોવાથી કોઈનેય પોતાનો અંગત વિચારનો મત આપવાની નથી હોતી. પરંતુ આગેવાનોની વાત બરાબર હોય તો - જેવું કામ તે પ્રમાણે - યથાશક્ય યા તો નિર્ણય મુજબ પુરો અમલ કરવો. તે બરાબર ન લાગે - શ્રી

શિર તુજ આણ વહુ.....

શાસ્ત્ર, જિનશાસનની શૈલી, પૂર્વપરનો વહીવટ, શ્રી સંઘની મર્યાદાઓ - વગેરેની । જેથી ખાતરી માલૂમ પડે તો તે સર્વને અનુસરતો હિતકારી અભિપ્રાય ઉજિત રીતે આપવા અને તેનો અભિપ્રાય આપવાનો સૌને અધિકાર છે. અભિપ્રાયની ગ્રાહ્યતા આગેવાનો ના અધિકારનો વિષય છે છતાં, આગેવાનો સાથે અભિપ્રાયભેદ થાય તો પૂજ્ય પુરુષનો આદેશ સર્વને માન્ય રહેવો જ જોઈએ.

(૯) સંચાલન પદ્ધતિ : ગિલકતરક્ષકો દ્રવ્યસંપત્તિકા આદિ જિનશાસ્ત્રોમાં નિર્દિષ્ટ મર્યાદા અને ધોરણે જ વહીવટ કરી શકશે. કોઈપણ વહીવટદાર પોતાના અકિતગત નામે ચલ કે અચલ સંપત્તિની લે-વેચ નહીં કરે. વેચાણનામું, ભાડાચિદ્ધિ આદિ સર્વ સંસ્થાના નામ પર થશે. સંસ્થાની રકમ સંસ્થાના નામે જ જિનશાસ્ત્રોમાં નિર્દિષ્ટ સ્થળોમાં રખાશે. ધાર્મિક ક્ષેત્રોનો અધિકાર કોઈને પણ બહુમતિકે સર્વાનુમતિથી પણ રહેશે નહિ. સિદ્ધાન્ત તથા મૂળભૂત તત્ત્વોની રક્ષા માટે પોતાના ક્ષેત્રની પરિસ્થિતિ અનુસાર વહીવટની સુલભતા માટે જિનશાસનની મર્યાદાથી અવિરુદ્ધ નિયમ સ્થાનિક શ્રી સંઘ અથવા કાર્યવાહકો કરી શકે છે. સંચાલનમાં શ્રી જિનશાસનના હિતની પ્રમાણતા રહેશે.

(૧૦) શ્રી સંઘનું અધિવેશન : મુખ્ય વહીવટદારો વર્ષમાં એક, બે, ત્રણ વાર કે જરૂરિયાત પ્રમાણે પોતાના કાર્યનો અહેવાલ શ્રી સંઘ સમક્ષ પ્રસ્તુત કરે. નિશેષ કાર્યો માટે શ્રી સંઘની આજ્ઞા મેળવવી જોઈએ. પ્રત્યેક કાર્ય શાસ્ત્ર-સંઘ-સુવિહિત પરંપરા અનુસાર કરવાનું હોવાથી બધાનો અભિપ્રાય એક જ હોય તે સ્વાભાવિક છે. છતાં કોઈપણ વાતમાં બુદ્ધિભેદ થાય તો હકાગ્રહ કે ખેંચાખેંચી ન કરતાં યોગ્ય ગીતાર્થ મુનિવર કે આચાર્ય ભગવંત સમક્ષ વાત મૂકીને યોગ્ય નિર્ણય લેવો જોઈએ.

(૧૧) આ શ્રી સંઘના જિનમંદિર, ઉપાગ્રય, જ્ઞાનભંડાર આદિ કોઈ પણ ધાર્મિકાલોમાં શ્રી જિનશાસન તથા આચાર્યશ્રી સંસ્કૃતિને બાધક કોઈપણ પ્રવૃત્તિ જેવી કે લગ્નાદિ સાંસારિક પ્રસંગો - તેના જગમો, કંદમૂળ-દિદમ-બરફ બજારુ ઠંડાપીણાં-બરફનાળું પાણી આદિ અભાક્ષ્ય પદાર્થોનું સેવન વ્યાવહારિક સ્કૂલ, એલોપેથીનાં દવાખાનાં, ટેબલ - ખુરશી ઉપર કે 'બુફે' પદ્ધતિના જાણેવારો, ટી.વી. -વીડીયો-મૂવી-કેમેરા-ટેપરેકોર્ડરનો ઉપયોગ, મુનિઓના માઈક ઉપર વ્યાખ્યાન, ભાવનાદિમાં શિનોગાની તર્જવાળાં ધાર્મિક ગીતોનું ગાન, મુસ્કોની હાજરીવાળી રાભામાં બહેનાના નૃત્ય આદિ થઈ શકશે નહિ. ધર્માનુરૂપ પ્રાચીન સાંસ્કૃતિક પરંપરાઓને બાધક કોઈપણ જગાનાવાદી પ્રવૃત્તિ આ સ્થાનોમાં થઈ શકશે નહિ.

ઉપરોક્ત શ્રી સંઘની કોઈપણ બાબતમાં ઉક્ત નિયત કસાયેલ પૂજ્ય ગુરુદેવનો નિર્ણય આખરી અને સૌને બંધન કરતા રહેશે. નવો થતો કોઈપણ નિર્ણય તેઓશ્રીને

શિર તુજ આણ વહું.....

૬૭

જિનશાસનને હાનિકારક જણાય તો તેવો નિર્ણયકરી શકાશે નહિ. તેમજ પહેલાં થયેલ તેવો કોઈપણ નિર્ણય રદ કરવાનો રહેશે. અહીં નિર્દિષ્ટ કરેલ સિવાયની કોઈપણ બાબતનો નિર્ણય લેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો પંચાંગી અને તેને અનુસાર શાસ્ત્ર-ગ્રંથો તથા સુવિદિત સંવિગ્ન ગીતાર્થ / પૂર્વાચાર્યોની તદનુસૂય પરંપરા ના આધારે શ્રી જિનશાસનના હિતમાં હોય તેવો નિર્ણય કરવો.

ઉપરોક્ત શ્રી સંઘના વહીવટ હેઠળના શ્રી જિનમંદિરો માટે ઉદાહરણરૂપે કેટલાક સૂચક નિયમોની સ્પષ્ટતા નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

(૧) જૈની સિવાયના બીજા કોઈએ મંદિરમાં દાખલ થતાં પૂર્વે મયાદાઓ સચવાય અને આશાતના ન થાય એ દષ્ટિએ પેઢીની મંજૂરી લેવી જરૂરી છે.

(૨) મંદિરનો ઓગાનમાં કોઈપણ જાતની જાહેરાત પેઢીના રજા રેવાય લખી શકાશે નહિ.

(૩) શ્રી સંઘમાં બોલાવેલ કોઈપણ બોલીની રકમ તુરંતજ ભરખાઈ કરી દેવાનું વિધાન છે છતાં રકમ ભરવામાં જેટલો વિલંબ થાય તેટલા સમયનું શરાફી વ્યાજ ગણીને ભરખાઈ કરવી. પહેલી બોલીની રકમ અમુક સમય મર્યાદામાં ભર્યા બાદ બીજી બોલીના આધિકારી ગણાશે.

(૪) બહેનોએ રજસ્વલાપણા સંબંધી આશાતના લેશમાત્ર પણ ન લાગે તે રીતે મર્મ રંગાનની નિશ્ચિત જાળવવી.

પર્યુષણનો સંદેશ-અહિંસાદેવીની હૃદયમંદિરમાં પ્રાંજ્ઞા

પ

પર્યુષણ પર્વના દિવસો આવે અને સમગ્ર જીવસૃષ્ટિને 'અભયના દાનની ઘોષણાનો પડહો વગાડવાના ઘોડા' જેના ઘટમાં ન થનારને તેનું નામ યુવાન જ નહિ. પૂર્વસૂરિ-ચીન્મ્યા પર્યુષણના પૈય-કર્તવ્યોમાં સૌથી મોખરે છે અગારિની આહ્લેક જગવલી તે. પરંતુ વિશ્વવ્યાપી હિંસાના તાંડવને 'રુક જાવ'ની આદેશ આપવા માત્ર બાંયો ચડાવવાથી-મુઠ્ઠી ઉગામવાથી કે લોહી ઉકાળવાથી જ ચાલે તેમ નથી. આપણી સામે ખડી થયેલી હિંસાની દિવાલનો ભાંગીને ભુકકો કરવો હોય તો તે દિવાલ ઉપર આડેધડ મુકકા મારવાથી કામ નહિ થાય. એમ કરવાથી તો ઉપરથી આપણી મુઠ્ઠી તૂટી જાય. અહ દિવાલને તોડવાના કામમાં બળ કરતાં વધુ જરૂર તો કળની છે.

પર્યુષણના આઠ દિવસો કંતલખાના બંધ રાખવાની ભીખ સરકાર પાસે માંગવામાં, શેત્રુંજી કેમમાં માછલાં મારવા પર પ્રતિબંધ મૂકવાની માગણી કરવામાં કે મહાત્મીર-જન્મના એકલદોકલ દિવસોમાં બંધ રહેતા કંતલખાનાઓની જાહેરાત કરીને હરખાવવામાં અહિંસાધર્મની ઈતિશ્રી નથી આવી જતી. હિંસા-અહિંસાનો પ્રશ્ન વર્તમાનયુગમાં-મોટાભાગના લોકો સમજે છે તેના કરતાં ઘણો વધુ ગૂંચવાયેલો છે. હિંસાનો આ રોગ આટલો કેમ વકર્યો છે એનાં કારણો જાણ્યા વિના એની ચિકિત્સા કરવામાં ઘણીવાર ઊંટવેદુ થઈ જવાની પૂરી સંભાવનાઓ રહેલી છે, જ્યારે એકવાર એ રોગનું વાસ્તવિક નિદાન કરી લેવામાં આવે તો પછી આયુર્વેદના 'નિદાન' પરિવર્જનમૂળના સૂત્રાનુસાર રોગનાં કારણોને દૂર કરવાથી રોગ આપમેળે જ દૂર થઈ જશે.

સરકાર પાસે જ્યારે જ્યારે કંતલખાનાં કે હિંસા બંધ કરવાની વાત કરવામાં આવે છે ત્યારે મોકોલે પદ્ધતિનું શિક્ષણ માગેલા મોટાભાગના અર્થદ્રવ્ય સહકારી અધિકારીઓ એકનું એક ગાણું ગાતા હોય છે કે "કંતલખાનાં પર પ્રતિબંધ મૂકવાથી કસાઈઓનો ધંધો મડી ભાંગે છે અને કંતલ તથા માંસાહાર તો પહેલાના જમાનામાં પણ થતાં હતાં તો તમે માંસાહારીઓ ઉપર માંસાહાર ન કરવા બળજબરી કેમ કરી શકો ?

સૌથી પહેલાં તો ભારતવર્ષમાં અસંખ્ય વર્ષોથી જે સાત વ્યસનોને અત્યંત નિન્દ્ય ગણવામાં આવતાં તેમાં ચોરી, જુગાર, પરસ્ત્રીગમન, વેશ્યાગમન, દારૂ અને શિકારની જોડે માંસાહારનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવતો. જેમ ચોરી કરનાર, દારૂ ગાળનાર કે વેશ્યાગીરી કરનારને તેનો ધંધો ભાંગી ન જાય તે માટે આવી નિન્દ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરવાની

શિર તુજ આણ વહું.....

૬૯

છૂટ આપવામાં આવતી નથી તે જ રીતે કતલ જેવી નિન્દા પ્રવૃત્તિને પણ ધંધા અને વ્યવસાયનું રૂપાંતર નામ આપી તેને પ્રતિષ્ઠા આપવી એ હકીકતમાં તો શબ્દનો વ્યભિચાર છે. છતાંય ઘડીબર માની લઈએ કે સરકાર કસાઈઓને કે માછીમારોને તેમના પરંપરાગત કામ કરતાં રોકી શકે નહિ તો તે વાત તો હજીયે સમજાય તેની છે. પણ જ્યારે ખુદ સરકાર જ પોતે કસાઈ અને માછીમાર બની, આવી અત્યંત હલકી પ્રવૃત્તિઓમાંથી પૈસા કમાવાની લાલચમાં ફસાય ત્યારે તો પાણીમાંથી આગ પેદા થવા જેવી પરિસ્થિતિ સર્જાય છે. હિંદુસ્તાનના સમગ્ર ઇતિહાસને તપાસવામાં આવશે તો જણાશે કે સમગ્ર ઇતિહાસકાળમાં ક્યારેય પણ (ગુસ્તિમ-મોગલ શાસકોના કાળમાં પણ નહિ) રાજા ખુદ ઊઠીને કસાઈ કે માછીમાર બન્યો નથી. વ્યક્તિગત ધોરણે પ્રજાનો અમુક વર્ગ કતલ વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરતો હોય અને અહિંસાપ્રેમી બીજા વર્ગને તે પસંદ ન હોય તો તે બંને વર્ગોએ અસંપરસ સમજી લેવાની વાત છે. અને તેથી જ જૂના કાળમાં જ્યારે આવા તહેવારોના દિવસોમાં અહિંસાપ્રેમી વર્ગ ફસાઈ-માછીમાર આદિને અમુક રકમ આપીને સંતોષતો ત્યારે તેઓ તેટલા દિવસ પૂરતી તો પ્રવૃત્તિ બંધ રાખતા. કારણ કે પરંપરાગત રીતે કતલ કે મચ્છીમારીનું કામ કરતા તે ભાઈઓ પણ કોઈ પણ જીવતા જીવને મારવાની પ્રવૃત્તિને દુષ્કૃત્ય તરીકે લેખતા, અને કપાળ કૂટતી એમ કહેતા કે આ પાપી પેટને ખાતર આ હિંસાનું કામ કરવું પડે છે. આવી માન્યતા હોવાને કારણે જ્યારે પર્વના દિવસો પૂરતી, ચાલે તેટલી રકમની કોઈ વ્યવસ્થા કરી આપે તો તેટલા દિવસ પૂરતી પોતાની રોજ-રોટીની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ હોવાથી તે વ્યવસ્થા કરી આપનારનો ઉપકાર માની, એટલા દિવસ આ પાપમાંથી બચી જવાશે તેનો રાજાપો અનુભવતા. આમ જ્યારે હિંસા ખાનગી સ્તરે ચાલતી ત્યારે તે-તે હિંસક પ્રવૃત્તિમાં જોડાયેલ વર્ગ અને અહિંસાપ્રેમી વર્ગ આપસ-આપસમાં સમજી લેતો અને એમ છતાં પણ આવી વ્યક્તિગત સ્તરે ચાલતી કતલમાં અહિંસાપ્રેમી વર્ગ જ્યારે કતલાદિ અટકાવી શકતો નથી ત્યારે તેમાં તેનું સીધું કે આડકતરું કોઈપણ જાતનું અનુમોદન ન હોવાથી તે બીજા દ્વારા થતી હિંસામાં ભાગીદાર બનેતો નથી. આજે જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, મ્યુનિ. કોર્પો. અને સરકારી નિગમોના રૂપમાં સરકારી કે અર્ધસરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા જ કતલખાનાં વગેરે ચલાવાતાં હોય ત્યારે તે સરકારી-અર્ધસરકારી સંસ્થાઓમાં કર ભરતા નાગરિકોની ભાગીદારી તે હિંસામાં આવી જાય છે. અને તેથી ખાનગી કે ગેરકાયદેસર કતલ કરતાં પણ વધારે દીનપાત્ર તો કહેવાતી કાયદેસરની રાજ્ય દ્વારા તથા રાજ્યની સીધી-આડકતરી સહાય દ્વારા ચાલતી કતલ છે. કતલ કે હિંસાને કાયદેસરનું નામ આપવું તે વાસ્તવમાં શબ્દશાસ્ત્રનો દુરુપયોગ કરવા જેવું કામ છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યભિચાર

શિર તુજ આપા મહુ.....

૭૦

અને પરિગ્રહને જે દેશની અઢારે ય વરણ પાપ માનતી તે પાંચે ય પાપોના કાયદેસર-ગેરકાયદેસર જેવા વિભાગો કરીને તેમાંના અમુક અંશને કાયદેસર તરીકે પ્રતિષ્ઠા આપવી એ તો ખોટા કામમાં રહેલા ખોટાપણાનાં ધાયકાટને પણ દૂર કરવા જેવું છે. આ જોતાં હકીકતમાં તો સમગ્ર અહિંસાપ્રેમી સમાજે ખોતાનાં હિંસાવિરોધી આંદોલનની તોચનું નાળચું હિંસાને મોટા પાયા પર ઉત્તેજન આપતી સરકારી નીતિરીતિઓ સામે ગોકવંચું જોઈએ.

હિંસાને મળેલો સરકારી આશ્રય જેમ હિંસાના ફેલાવામાં મહત્વનું કારણ છે તેમ હિંસાના આટલા બધા વ્યાપ પાછળનું બીજું અંગત્યનું કારણ યંત્રવાદની ફેલાવો છે. જૂના કાળમાં સંસ્કારત્યાગી સાધુઓ સિવાયની સમગ્ર પ્રજાનું જીવન પશુ આધારિત હતું. ખેતર ખેડવા હળમાં બંબદ જોડવામાં આવતો, તેના બદલે આજના જમનામાં ટ્રેક્ટરો દાખલ કરવામાં આવ્યા, સિંચાઈ માટે કૂવામાંથી કોશ દ્વારા પાણી ખેંચવામાં આવતું તેના બદલે ડીઝલ-ઓઈલ-ઈલે. એન્જનો અને ટયુબવેલો આવ્યા, માણસ અને માલની હેરફેર બંબદગાડાં, ઊંટગાડાં, ઘોડાગાડી વગેરે દ્વારા થતી તેની જગ્યાએ બસ, મોટર, રેલ્વે, ટ્રક વગેરે ઘુસાડાયાં. તેલ પીલવાની બંબદવાણીઓનું સ્થાન ઓઈલ મિલોએ, ચૂનો પીરાવાની બંબદ દ્વારા ચાલતી ચક્કીઓનું સ્થાન સિમેન્ટ ફેક્ટરીઓએ તથા પાડા ઉપર મશક નાખી ઘરે ઘરે પાણી પહોંચાડતા પંખાલી (ભિરિત)ઓનું સ્થાન નળે લીધું. આમ ચારે બાજુ ફેલાયેલાં કારખાનાં અને યંત્રવાદને કારણે જેમ મનુષ્યને બેકાર બન્યાં તેમ પશુઓ કતલખાને ધકેલાયાં. પણ આ મૂળભૂત કારણની જાણકારીના અભાવે પશુઓની કતલથી નારાજ એવો પણ પ્રજાનો ઘણો વર્ગ યંત્રવાદ અને કારખાનાઓના વિકાસમાં દેશની પ્રગતિ માનતો હોય છે. જ્યાં સુધી આ યંત્રવાદને જીવનમાંથી દૂર કરવાનું વલણ નહિ આપનાવાય ત્યાં સુધી હિંસાને અટકાવતી એ અશક્ય છે.

હિંસાના ફેલાવાનું ત્રીજું અંગત્યનું પરિબળ વ્યક્તિગત જીવનમાં અનેક એવી ચીજવસ્તુઓનો વધેલો વપરાશ છે કે જેમાં સીધી કે આડકતરી રીતે હિંસાને પ્રોત્સાહન મળે. જગતભરમાં અહિંસાનો ઝંડો લહેરાવવાની અભિલાષા ધરાવનાર વ્યક્તિએ કમ સે કમ ખેતના જીવનમાં તો અહિંસાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવી જ જોઈએ. દાતણ, મીઠું કે દંતગંજનનો ઉપયોગ કરતા બાપદાદાઓના રિવાજને છોડીને જેમ કેલ્શિયમના નાગે હાડકાનો પાવડર સુદાં વપરાતો હોય તેવી ટૂથપેસ્ટોથી પોતાના દિવસની શરૂઆત કરનાર, પશુઓની ચરબીમાંથી બનેલ સાબુઓ શરીરે ઘસીને સ્નાન કરનાર, વાંળ સુંવાળા કરવાના ભામક મોહમાં ઈંડાંવાળું એગ-શેમ્પૂ વાપરનાર કે ઉનાળાના દિવસોમાં જિલેટીન અને ઈંડાં જેવા પ્રાણી જપદાર્યોવાળા આઈસ્ક્રીમોની જ્યાફત ઊડાવનાર વ્યક્તિ

શિર તુજ ગાણ વહું.....

૭૭

જર્મનમાં અહિંસાનો ઝંડો લહેરાવવાની વાતો કરે તે સમય પસાર કરવાના સાધન ત્રિભાસ વિશેષ કાંઈ નથી.

નાની બાળકોને રડતા બંધ રાખવાનાં રમકડાં તરીકે બિસ્કિટનો ઉપયોગ કરતા જીવદયાળુ બાળકોને એ વાતનો ખ્યાલ પણ હશે ખરો કે બિસ્કિટ બગેરેમાં ઈંડાનો ઉપયોગ ન કરી શકાય એવો કોઈ કાયદો હિંદુસ્તાનમાં ન હોવાથી અને તેમાં ઈંડાં વપરાયાં હોય તો પણ તેની જાહેરાત પેકિંગ ઉપર કરવાનું પણ ફરજિયાત ન હોવાથી અનેક જાતની બિસ્કિટોમાં આવા હિરક પદાર્થો વપરાતા હોય છે.

દર રવિવારે સાંજે સ્કૂટર કે કાર લઈને હરવા-ફરવા નીકળી જતા લોકોને એ ખ્યાલ હશે ખરો કે તેમનું વાહન હકીકતમાં પેટ્રોલ કે ડીઝલથી નહિ પણ પશુઓના લોહીથી ચાલી રહેલ છે. દર વર્ષે આરબ દેશોમાંથી હજારો કુરોડ રૂપિયાની જે પેટ્રોલિયમ પ્રોડક્ટ્સ આયાત થાય છે તેના બદલામાં હિંદુસ્તાનની ભિખારી સરકાર કંડલા જેવા બંદરોએથી વહાણો ભરી-ભરીને જીવતા પશુઓ તથા દેવનાર જેવા કતલખાનારોમાં કપાયેલા પશુઓનું માંસ આરબ દેશોમાં મોકલી આપે છે.

દેવનાર કતલખાનાની મુલાકાતે એક વાર જવાનું થયું ત્યારે ત્યાં રોજ કપાતાં હજારો પશુઓના લોહીની વહેતી નદીઓ જોઈને પ્રશ્ન થયેલ કે માંસ અને ચામડું તો હુંડિયાગણના હડકચાને સંતોષવા વિદેશોમાં નિકાસ થાય છે પણ આ વહેતી લોહીની નીડોનું આ તો કો શું કરતા હશે ? અને આ પ્રશ્નના જવાબમાં કતલખાનાના જનારલ મેનેજરે મુદ્દે કહેલ કે એલોપથીની દવા બનાવતી અનેક ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીઓ સાથે કતલ થયેલા પશુઓનું લોહી ટીનબંધ સપ્લાય કરવાનો તેમનો કોન્ટ્રેક્ટ છે. આ કંપનીઓ પશુઓના લોહીમાંથી હેમોગ્લોબિન તારવી લઈ તેમાંથી બ્લડ ટોનિક્સ બનાવતી હોય એ જાણ્યા પછી પણ જો વાતવાતમાં ડૉક્ટર પારો દોડી જતાં ખચકાટ ન થતો હોય તો સમજવું કે આપણા અહિંસક ભાવમાં ક્યાંક મોટી કચાશ છે. હકીકતમાં તો એલોપથીની જે દવાઓમાં આવા પ્રાણીજ પદાર્થો વપરાતા ન હોય તેની દવાઓ શોધવા માટે પણ પ્રાણીઓ પર જે કૂર અત્યાચારો કરવામાં આવે છે તેનું આછેરું વર્ણન પણ સાંભળવામાં આવે તો કાળજું કંપી જાય તેવું હોય છે. પ્રાણીઓ પરના આ અપ્રત્યક્ષોની વિરુદ્ધમાં યુરોપ-અમેરિકાના માંસાહારી દેશોમાં પણ વિરોધનો એવો વાવંટોળ ઉઠ્યો છે કે જેના પૂરિણામે હજી ગયા વર્ષે જ જ્યારે પર્યુષણપૂર્વ નિમિત્તે ધર્મ-પ્રવચનો માંડે અમેરિકાના ઓહાયો સ્ટેટના 'સિનાસિનાટી શહેરમાં જવાનું થયેલું ત્યારે જાણવા માંગેલ કે ત્યાંના સ્થાનિક અમેરિકન યુવાન-યુવતીઓના એક 'એનિમલ રાઈટ્સ ગ્રુપે' પ્રોક્ટર એન્ડ ગેમ્બલ નામની મલ્ટીનેશનલ ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીએ પોતાના હેડક્વાર્ટરમાં આવા

હેસક અખતરાઓ માટે રાખેલ પ્રાણીઓને સવિવારના એક દિવસે સામૂહિક હલ્લો
 મેને તાળાં તોડીને પાંજરામાંથી મુક્ત કરી દીધેલ. પ્રાણીદયાનું વાતાવરણ જેમને
 જનામથી જ મળ્યું નથી તેવાં અમેરિકન યુવાન-યુવતીઓ પણ જો પ્રાણીપ્રેમની આટલી
 ઉત્કટ ભાવના ધરાવતા હોય તો લોહીમાંથી જ જેમને ઉત્તમ સંસ્કારો મળ્યા છે તેવા
 યુવાનોની સ્થિતિ શું હોવી જોઈએ ? એને બદલે આજે તો એવી પરિસ્થિતિનું સર્જન
 થયું છે કે પગ નીચે ભૂલથી કીડી પણ ચગદાઈ જાય તો જેના દિલમાંથી અરેરાટી નીકળી
 જાય તેવો જૈન કુળમાં જન્મેલ બાળક તેને ડૉક્ટર બનાવવાના નામના માતા-પિતાના
 અભરખાને પૂરા કરવા મેડિકલ કૉલેજમાં જઈને ઠંડે કલેજે જીવતા દેડકા પણ ચીરતો
 થઈ જાય છે. હોમિયોપથીની દવાઓને તદ્દન નિર્દોષ માની લેનાર લોકોની જાણ માટે
 એટલું જણાવવું જરૂરી છે કે હોમિયોપથી અમુક દવાઓમાં પણ પ્રાણીજ પદાર્થોના
 વપરાશની પૂરી સંભાવના રહેલી છે. દયાનિરપેક્ષ બનેલા આ યુગમાં જીવેટીન જેવા
 પ્રાણીજ પદાર્થોનો તો પ્રિન્ટિંગ માટેની શાહીથી લઈને હસતા મોસો પડાવતા ફોટાઓ
 માટેની ફોટોગ્રાફિક ફિલ્મ સુધીની અનેક ચીજવસ્તુઓમાં એટલો વ્યાપક વપરાશ થાય
 છે કે તેમાંથી સર્વથા બચવા માટે તો કારખાનાઓમાં બનેલી ચીજવસ્તુઓના બહિષ્કારનું
 એલાન જ વાસ્તવિક ઉપાય બની શકે તેમ છે.

અહિંસાનો મહિમા આ દેશની પ્રજાના લોહીમાં એવો વણાઈ ગયેલો કે
 હિંદુસ્તાનના લાખ્ખો ગામડાઓમાં વૃદ્ધો સવારના પહોરમાં જ વાટકામાં આટો લઈને
 ગામના ગોંદરે આવેલ કીડીયારે લોટ પૂરવા જતા તો વળી કોંક ગામને પાદર આવેલા
 નદી, તળાવ કે સરોવરમાં રહેલા માછલાં પણ ભૂખ્યા ન રહી જાય તે માટે આટાની
 ગોળીઓ કે મગરાના પડીકાં લઈ જઈને માછલાંને ખવડાવતા. પશુને ચાર અને પંખીને
 જાર તો લોકજીવનમાં વણાઈ ગયેલી ચીજ હતી. બહેનો રોટલા ટીપ્પતી વખતે પહેલો
 રોટલો કૂતરાનો જુદો કાઢતી. એટલે સુધી કે પાટણ, ખંભાત, વઢવાણ જેવા અનેક ગામોની
 પાંજરાપોળોમાં જીવાતખાનાંની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવતી અને બહેનો અનાજ વીણતી
 વખતે અનાજમાંથી નીકળેલ ધનેડાં, ઈંયળ વગેરે જીવાતને તે ભૂખે ન મરી જાય તે માટે
 એક વાટકામાં થોડુંક અનાજ નાખી સાચવી રાખતી. મહાજનનો માણસ નિયત દિવસોએ
 ઘરે ઘરે ફરીને એક ડબ્બામાં તે વાટકામાંના અનાજ સાથે જીવાત ઉઘરાવી લઈને
 પાંજરાપોળમાં આવેલ જીવાતખાનામાં અનાજની વચ્ચે સાચવીને મૂકી રાખતો જેથી
 અનાજનાં ધનેડાં પણ સુખાપૂર્વક પોતાનું શેષ જીવન પસાર કરી શકે. અનાજમાં રહેલા
 ધનેડાંની પણ જે દેશમાં આટલી કાળજી રાખવામાં આવતી તે દેશમાં જીવતાજગતા
 માનસોને પણ ધનેડાંની જેમ જીવતા ઉઝાવી દેવામાં આવે છે તેવી પરિસ્થિતિનું સર્જન

શિર તુજ આણ વહું.....

કેમ થયું છે તેનું 'રિસર્ચ' શાણા માણસોએ કરવાનો સમય પાકી ગયો છે.

વર્ષો પહેલાં મુંબઈમાં રામન રાઘવન નામનો એક કુખ્યાત ખૂની થઈ ગયો. કહેવાય છે કે તેના પાયા ઉપર ઝીલું પાગલપન રાવાર થઈ ગયેલું કે માણસને દેખે ત્યાં એને માણસને મારી નાખવાનો હડકવા ઉપડતો. અંગ્રેજોની વિદાય પછી સત્તાના સિંહાસનો પચાવી પાડનાર આ દેશના રાવાઈ અંગ્રેજોને પણ 'મારો-કાપો'નું એક પાગલપન લાગુ પડ્યું છે. તેમની આર્થિક-સામાજિક-રાજકીય નીતિઓના પાપે આજે આ દેશમાં ચારે બાજુ 'મારો-કાપો'ના જ જાણે કે નાદ સંભળાઈ રહ્યા છે. મોંઘામાં જૂઠા, પધારીમાં માંકડ મારો, 'રસોડામાં વાંદા મારો, પોલ્ટ્રીફાર્મમાં મરઘાં મારો, કતલખાનાઓમાં પશુઓ કાપો, કોલેજોમાં દેડકાં ચીરો અને એટલેથી સંતોષ ન થતાં પેટમાં રહેલા બાળકને પણ 'કાયદેસર સલામત અને ખાનગી ગર્ભાવસ્થા'ના સુંવાળા નામ નીચે મારવા સુધી વાત પહોંચી છે. જે દેશનો ખેડૂત 'જગતના તાત'ને નામે ઓળખાતો તથા 'ચોર ખાય, મોર ખાય અને બાકી બચું તે ઢોર ખાય' કહી તે હિંસાથી વેગળો રહેવા પોતાને થતા નુકશાનને પણ હળવેકથી હસી કાઢતો તે ખેડૂતને પણ જંતુનાશક ઝેરના રવાડે ચડાવી દઈ આજે હિંદુસ્તાનના ગામડે-ગામડે આવેલા પ્રત્યેક ખેતરે શુદ્ધાંને પણ જીવંત મારવાના કતલખાનામાં ફેરવી નાખવામાં આવ્યું છે. કુદ્રં જીવજંતુઓને મારી નાખવા સ્વરૂપે શરૂ થયેલું હિંસાનું આ કાળચક્ર પંજાબ અને આસામમાં જીવતા મનુષ્યોને પણ ભૂંજી નાખવા રૂપે પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યું છે.

વિશ્વયુદ્ધોની હિંસાને રોકવી હોય તો સૌથી પહેલાં તો પ્રત્યેક વ્યક્તિએ પોતાનાં ઘરમાં પોતાના રોજિંદા જીવનમાં થતી હિંસાને રોકવી પડશે. 'ઓમલેટ'નાં રૂપમાં આજે ઈડાંને ભૂંજી નાખનાર માણસના મનોજગતની ધરતી પર અવતરિત થયેલ હિંસાક ભાવ આવતીકાલે જીવતા-જગતા માણસને પણ ભૂંજી નાખવા સુધી પહોંચે તો તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. પર્યુષણ મહાપર્વનો અમારિ-પ્રવર્તનનો સંદેશ જગતને અહિંસાક બનાવતાં પહેલાં તે માટે સૌ પહેલાં પોતાના હૃદયમંદિરમાં અહિંસાધર્મની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવી તે છે.

શિર તુજ આપા વહુ.....

નિરામય દિનચર્યા ભણી ...

જે દેશની પ્રજાનો વંશજ છું, જે મહાન પૂર્વજોના ઋણની ભારથી દબાયેલું છે, જે અદ્વિતીય સંસ્કૃતિની હવાથી મારા શ્વાસપ્રાણ સીંચાયેલા છે જે ધરતી પર જન્મ લેવાથી મને અનાયાસ જ ખરેખર કોઈ પણ પ્રકારના આચાર વિના 'સાસ' બનવાની તક મળી છે, એ દેશની ધરતી, એની પ્રેમ અને સંસ્કૃતિ સારાગે વિગમી સદીઓથી કલ્પે કે યુગોથી કેમ વિલક્ષણ ગણાતી આવી છે એનો વિચાર કરું છું ત્યારે મારી નજર સમક્ષ આ દેશની પ્રજાની દિનચર્યા એ પ્રજાની કે જેને કાળા અંગ્રેજો જેવા આપણે Fivestar Hotelની બિજબાનીઓમાં શરાબના ઘૂંટેઘૂંટે Russian ગામડીયણ કે મણિબેન કહી ઉતારી પાડીએ છીએ એ ભોળા પાપભીરુ ગ્રામજનોની દિનચર્યા તરેવરે છે અને મને આ દેશ પ્રજા અને સંસ્કૃતિની મહાનતાનું આંશિક પણ રહસ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

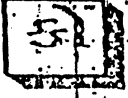
Knowledge સાથે સ્નાન સૂતકનોય સંબંધ ન ધરાવતી મેક્રોલેવેની Collegeમાં પણ મૂક્યો ત્યારથી જ મારી જાતને ભારતીય તરીકે ઓળખાવવાનો અધિકાર તો ખોઈ જ બેઠો છું પરંતુ સુબહ કો ભૂલા હુઆ મૈં જબ શામકો ઘર લૌટને ત્હા સોચતા હૂં ત્યારે મને નવેસરથી વાલેડાં મીની ભારતીય બનવાના કોડ જાગે છે અને મારા રોજિંદા જીવનની ઓકેએક સૂક્ષ્મતમ બાબતોને હું એક નવો જ. Tapan એક નવી જ દિશા આપવાનું નક્કી કરું છું. મારા વિચાર વાણી અને વર્તનના સૂક્ષ્મતમ અંશોનું હું Indianisation કરવા માગું છું. રોજિંદા જીવનની daily trivialities જે પહેલી નજરે આપણને તદ્દન ઘુદ્ડ બાબતો લાગે તેને એક નવું જ પરિમાણ આપવું છે મારે અને કરવો છે એક દાખલો બેસાડી શકાય તેવો શારીરિક, બૌદ્ધિક, વ્યવસ્થાપન માનસિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ. ભારત ચીંધ્યા માર્ગે ભારતીય પદ્ધતિના શારીરિક વિકાસ માટે મેં નજર સમક્ષ રાખ્યા છે આર્ષદ્રષ્ટા ઋષિમુનિઓએ invent, develop કરેલા અયુર્વેદ અને પાતંજલ યોગ તો બૌદ્ધિક વ્યવસ્થાપન માનસિક વિકાસની પ્રેરણા મને મળી છે ભગવાન ઋષભદેવે સાંસારિકકાળ દરમ્યાન અનુક્રમે ભરત બાહુબલી અને બ્રાહ્મી સુંદરીને શીખવેલ પુરુષની બહોંતેર અને સ્ત્રીની ચોસક કળાઓના ખ્યાલમાંથી અને આધ્યાત્મિક વિકાસના માર્ગે પાપા પ્રગલી ભરવાનું મન થયું છે સર્વ મંગલોમાં મંગલરૂપ સર્વ કલ્યાણોના કારણભૂત અને સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન જયવંતા જિનશાસનની પ્રાપ્તિથી.....

(વિ. સં. ૨૦૪૨માં લખવા ધારેલ એક લેખમાળાની અધૂરી ભૂમિકા)

શિર તુજ આપા વહું.....

૭૫

ઘડિયાળના કાંટા પાછા શે ફેરવવા ?

ઈ પુણ્યશાળી-શાસનના પદાર્થોનો વધાયોગ્ય રીતે જ્ઞાતા-અર્થસમ્પન્ન ગૃહસ્થ, તથા તેવા જ પુણ્યશાળી જ્ઞાતા વ્યાખ્યાતા મુનિવર અને ક્ષાત્રવટ યુક્ત રાજવી આં ત્રણેના સંયુક્ત પ્રયાસથી અહિંસક જીવનશૈલીનું પુનઃજન્મ શક્ય બને. તેમાં સૌ પ્રથમ ફક્ત પ્રારંભના બે હોય તો પણ ચાલે. તે બે ત્રીજાને શોધીને તૈયાર કરી શકે. તે ગૃહસ્થ જ્યાં હજી પ્રગતિનો લઘુતમ પગપેસરો થયો હોય અને ગ્રાજામાં આર્યત્વના મહત્તમ અંશો ટક્યા હોય તેવા ક્ષેત્રમાં રહે. પહેલી નજરે લોકોનો પ્રેમ જીતી શકાય તેવા જીવદયા-અનુકંપા-તળાવ ખોદાવવા, હવાડા બંધાવવા, ચૂબતરો બંધાવવી, ચોરો બનાવવી, (ધૂમાડાબંધ) ગામ જમાડવું (અમારા ગામ વડગામ બાજુ ગામજમણને 'ઝાંપે ચુંદડી' કરી કહેવાય છે. આજથી લગભગ ૧૫-૧૭ વર્ષ પહેલાં મારા કાકાના લગ્ન વખતે અમારા કુટુંબ તરફથી વડગામમાં ઝાંપા ચુંદડી કરવામાં આવેલ.) જેવા યોગ્ય કાર્યો કરે. ગામના પુરાણ-નવા આગેવાનોમાં હળે-ભળે, તેમનો પ્રેમ જીતે, અવારનવાર પોતાના ગુરુદેવ-પુણ્યશાળી મહાત્માની વાતો બધાને કરી તેમના પ્રતિ આદર-સન્માન-આતુરતા જન્માવે. પહેલું ચાતુર્માસ આવે તે પહેલાં ગામના અઢારે વરણના નવા-જૂના આગેવાનોને સાથે લઈને મહાત્માને ચાતુર્માસાર્યે વિનંતિ કરવા જાય. મહાત્મા જે નગરાદિમાં બિરાજમાન હોય ત્યાં કોઈ ભવ્ય પ્રસંગ-વિશાળ મેદાનીમાં વ્યાખ્યાનાદિ હોય ત્યારે જ વિનંતિ અર્થે બધાને લઈને જાય. તેથી મહાત્માના સાત્ત્વિક પુણ્યની સૌ ઉપર ઉગ્રિત ધ્યાના પડે અને તેમનું વચન સૌને આદેય બને. દરમ્યાનમાં તળાવ, વાવ, ચબૂતરો, હવાડો, ચોરો આદિ સ્થળોના ઉદ્ઘાટન જેવા પ્રસંગો પ્રધાનો-સરકારી અધિકારીઓ-સુશિક્ષિતો વગેરે (ને આમંત્રણ આપીને તેમ)ની હાજરીમાં પરંતુ, તે ક્ષેત્રના ભૂતંપૂર્વ રાજવી ઠાકોર અથવા ભવિષ્ય માટે મનમાં કલ્પી રાખેલ ક્ષત્રિયપુરુષની મુખ્યતા-અધ્યક્ષતામાં અને ગામના જૂની પેઢીના વયોવૃદ્ધ જૂના વિચાર-અનુભવ વારસાવાળા વ્યક્તિઓ (જેવા કે વેદપાઠી, બ્રાહ્મણ, પેઢીધર, ગોવાળ, ગામ-ગણી, અન્ય જ્ઞાતિઓના હયાત પંચોના મુખીઓ વગેરે) જેવાને હાથે કરાવે જેથી તેમનું દિલ-જીતી લેતાં જૂનવાણી સમાજરચના તરફ પાછા ફરવાના ભવિષ્યના સઘળાએ આયોજનોમાં તેમનો પૂર્ણ સહકાર મળે અને ગામલોકોમાં દિન-બ-દિન-તેમનું ઘટતું ગયેલું માન પુનઃ વધે જેથી આપણું કામ સરળ બને. મહાત્માના ચાતુર્માસ પ્રવેશ પ્રસંગે અઢારે વરણના લોકોને કામ-રોજ-

શિર તુજ આણ વહું.....

પૈસો મળશે. બેન્ડવાજાને બદલે ગામના દોલી, તરગાળા, રાવણહથ્યાવાળા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો. ધજા-કમાન-પડદા વગેરે શણગાર માટે ગામના વણકર કુટુંબ પાસે જવું. તે વણકાર કામ ન કરતો હોય તો પણ ગામ સુધાર પાસે સાળ બનાવરાવી, વાંસની તકલી (નીચે માટીની લુગદી) પર કંતાલી લેનું કામ શરૂ કરાવવું. પોતાના કુટુંબની સઘળી યે વસ્ત્ર જરૂરિયાતો તેની પાસેથી જ લેવાનું નક્કી કરેલ હોય તેથી એક વણકર તો ઊભો થઈ જ જાય. મામૈયા પ્રસંગે પોતાનું મકાન રંગાવવાનું કામ ગામમાંથી પ્રાપ્ય ખનીજો માટી-બાડી-વનસ્પતિઓથી બનતા રંગો બનાવરાવી ગામના કોડિયા પાસે જ કરાવે. શંખજીરા વડે સુંદર ઝીંકી પણ કરાવે. ગામલોકો તો પોતપોતાના ઘર મહાત્માના પ્રભાવની ઉડતી વાતો સાંભળી તેમના આગમનની તૈયારી રૂપે જાતે જ શણગારશે-રંગાવશે. સાધારણ માંડણોના ઘરની રસ્તે પહેલી દીવાલો નગરશેઠ રંગાવી આપે. પ્રવેશ પ્રસંગે થનાર જમણાદિ માટે તેલ જોઈએ તે માટે ગામના ઘાંચી પાસે ઘાણિ શરૂ કરાવી તલનું કે સરસિયાનું તેલ વાપરે. જિનમંદિરને પણ રંગાવે. રાત્રે શિખરાદિ પર ઘાણીમાં કઢાવેલ કોપરેલ કે દીવેલ આદિથી ગામના કુંભાર દ્વારા બનાવાયેલ માટીના કોડિયામાં ભવ્ય રોશની કરે. અન્યોના ધર્મસ્થાનોને પણ યથાયોગ્ય રીતે રોશની આદિથી શણગારે. કમાનોમાં ત્રાંબા-પિત્તળનાં પોતાનાં તથા લોકનાં ચકચકાટ કરતાં વારાણો (સ્ટીલ-એલ્યુમિનિયમ સિલ્વર-પ્લાસ્ટિક આદિના નહિ) ની શોભા કરે. (ખારતબરના સંઘોના જિનાલયોમાં વાટકીઓ વગેરે સામગ્રીમાં પિત્તળ-ત્રાંબાને બદલે જર્મન સિલ્વર, ધૂસી ગયું છે તે દૂર કરાવવું જોઈએ. જર્મન-સિલ્વરમાં નિકલ જસત અને ત્રાંબુ હોય છે જેમાં નિકલને હલકી ધાતુ ગણી શકાય. પ્રભુજીના ગર્ભગૃહમાં જો લોહ પ્રવેશની મનાઈ છે તો નિકલ પ્રવેશી શકે ?) આંબા આસોપાલવાદિના તોરણ બંધાવે. અઢારે વણને સોંપવાના આ કામો તેમના પરંપરાગત આગેવાનો દ્વારા જ સોંપે જેથી તેમનું બળ વધે. હવેનું મુખ્ય કામ મહાત્માના પ્રવચનાદિથી સાધવાનું હોવાથી કાં રામાયણ-મહાભારત કે પછી માર્ગાનુસારીનાં ઉપ ગુણોને આશ્રયીને પ્રવચનો ગોઠવાય જેમાં વધુમાં વધુ સંખ્યા આવે તે રીતે પ્રભાવનાદિ ગોઠવાય. સમય પણ એવો રખાય જે બધા ઘંઘાદારીઓને અનુકૂળ હોય. સૌથી પહેલું કરવા યોગ્ય કાર્ય તે ગામમાંથી લોકશાહી તંત્રના પ્રતીક રાખી ગ્રામ પંચાયતની વિદાય હોવાથી પ્રવચનોમાં તંથા તે સિવાય આગેવાનાદિ સાથેની વંદનાદિ વખતની વાતચીતોમાં પંચાયતની ચૂંટણીઓના કારણે સમગ્ર ગામમાં ઊભો થતો કલહ દિખવાદ અંતર-સંઘર્ષ, ટંટીઆ ખેંચ-પકવાદ આદિનું વર્ણન કરી ચૂંટણીને બદલે દરેક શક્તિના એક-એક આગેવાનને લઈને પ્રાચીન પ્રણાલીનું પંથ બનાવી તે ગામનો વહીવટ કરે તે રીતે માર્ગદર્શન આપી

શિર તુજ આણ વહું.....

શકાય. કુંભાર, સુથાર, ગોચી વગેરે અઢારેય વર્ણ પોતપોતાનો એક સર્વમાન્ય ઝાંક્તિ પંચમાં આપે જે વંશપરંપરાગત ચાલુ રહેશે તેમ જણાવવું. મોટે ભાગે તો અગાઉના આગેવાનોને જ લેવા. તે પરંપરા કુખ્ય થઈ ગઈ હોય અથવા અન્ય કોઈ કારણોસર બીજાને લેવા પડે તો ચાલે. દરેક જ્ઞાતિમાં મુખ્યને પસંદ કરવા માટે પાછી ચૂંટણી દાખલ ન થઈ જાય તે જોવું. તે માટે એવી શરત રાખવી કે જે જ્ઞાતિ સર્વમાન્ય મુખી સુલેહથી નક્કી કરી શકે તેનો જ પ્રતિનિધિ પંચમાં બેસશે. તે તે જ્ઞાતિ તેમનો મુખી નક્કી કરે ત્યારે તેની પ્રતિનિધિત્વ મળશે. આમ કરવાથી પોતાને વહેલા પ્રતિનિધિત્વ મળવાના સ્વાર્થે જ્ઞાતિમાં અંદર અંદર ઝઘડા વગર સંરજતાથી આગેવાન નક્કી થઈ જશે. ચૂંટણી દૂર થતાં જ રાગ દ્વેષ પટતાં પ્રજાજીવનમાં ઘણો કર્મબંધ પણ ઓછો થાય. અનેક પ્રશ્નોના સમાધાન વાલીમણાની રીતિએ નક્કી થાય એટલે કડવા પણ સાચા નિર્ણયો લઈ શકાય જે અર્થ Populist Politics (લોકપ્રિયતાના રાજકારણ)ને કારણે લઈ શકાતા નથી. દા. ત. ગામની ગોચર જમીનો પર જુદા જુદા ગામલોકોએ દબાણ કર્યું હોય તો હાલનો સરપંચ તે દબાણો હઠાવવા માટે અળખા થવાની અને મત ન મળવાની ભીંતિથી કાંઈ કરશે નહિ. જ્યારે પંચ તુર્ત જ હટાવશે. ગામલોકોની સભામાં એવું પણ નક્કી કરાવવું કે આપણા ઝઘડાના ઉકેલ માટે સંરકારી કાયદાલયોમાં ન જતાં પંચ પાસે જ નિર્ણય કરાવવો. આમ સરજ, ઝડપી, બિનખર્ચાળ અને સ્થાનિક સ્થિતિના જાણકારો દ્વારા અપાતો હોવાથી વધુ ન્યાયી ચુકાદો મળશે. ચુકાદાના અમલીકરણ માટે ઉદ્દેશ વ્યક્તિઓ માટે જ્યાં સુધી રાજદંડની સત્તા પંચને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી બહિષ્કારનું શસ્ત્ર અમોઘ બનશે.

ગામનું બધાં ઘરો, ખેતરો વગેરે દ્વારા ભરાતા વીજળીના બિલોનો કુલ આંકડો મેળવી તે વર્ષે, દસ વર્ષે, આજ સુધીમાં કેટલું થાય તેટલી ગામની મૂડી ગામ બહાર ગઈ વગેરે સાબીતી ગામમાંથી ઈલે. દૂર કરાવવા બીજો પ્રયત્ન કરાવવો જોઈએ. કોડિયાનો દીવો વાપરવાથી માટીનું કોડિયું બનાવનાર કુંભાર રૂની દીવેટ માટે કપાસ ઉગાડનાર ખેડૂતથી માંડીને પીંજરા સુધી, દિવેલ માટે પણ એરંડા ઉગાડનાર ખેડૂતથી માંડીને એરંડા બળદઘાણીમાં પીલનાર ધાંચી સુધી સહુ કોઈની વચ્ચે આ મૂડી 'લહેચાઈ' જતાં ગામની મૂડી ગામમાં જ જળવાઈ રહે અને તાલુકા-જિલ્લા પંચાયતો કે રાજ્ય સરકાર પાસે સહાય, લોન વગેરેની ભીખ માગવા દ્વારા ઓશિયાળા બન્યાં સિવાય જ ગામ ધીમે ધીમે અર્થસંપન્ન બને. ઈલેક્ટ્રીક જ્યાં પેદા થાય છે તે જળવિદ્યુત મથકો આદિમાં અગણ્ય માછલા વગેરે જળચર જીવોની થતી હિંસાનું વર્ણન કરાય. ઈલેક્ટ્રીક કરંટ વડે માની લો કે દસનીરા વર્ષે પણ ગામનો કોઈ મીઢળબંધો જુવાન ગુજરી ગયો તો તેની વધુ

શિર તુલ્યાયા વહે.....

કિંમત કે ઈલેક્ટ્રીક દ્વારા મળેલ થોડા દેખીતા સુખની વધુ કિંમત તે સમજાવીય. વૈદ્ય બાલકૃષ્ણભાઈ તેમના પુસ્તક ‘આયુર્વેદની ધરતીનું ધાવણ’માં આંધાર (જિહ્વેન્દ્રિય)નાં અતિયોગની વાત ઉપરાંત બધી ઈન્દ્રિયોના અતિયોગની વાત કરતાં ઈલે. લાઈટોને ચક્ષુરેન્દ્રિયના અતિયોગ તરીકે વર્ણવી તેની સેગંકારકતા સમજાવે છે. ચશ્મા આંદિની વાત થઈ શકે. કાઠિયાવાડની કોઈ રાજવી પાસે કોઈ યુરોપિયન વીજળીની બધી કરામતો (ચાંપ દાબો તો પ્રકાશ થાય વગેરે) દર્શાવવા આવેલ સઘળું જોયું સાંભળ્યા પછી તે માગ્રાહી રાજવીએ તેને પૂછેલ કે “આ સો બંધા ફાયદા બતાવ્યા, આનું કાંઈક નુકશાન પણ હશે ને ?” યુરોપિયને કહ્યું, “નુકશાન એટલું કે આને કોઈ અડે અને આંચકો લાગે તો માણસ મરી જાય.” રાજાએ તુર્ત જ કહ્યું કે જેમાં માણસ જેવો માણસ મરી જાય તેવી વસ્તુમાં ગમે તેટલા ઉપરછલ્લા ફાયદા હોય તો પણ મારે એ ન જોઈએ.” ઈલેક્ટ્રીકના મોટા પાંખમાંથી બચાવવાંનું આદરું હોવા છતાં તે થાય તો આપોઆપ જ બીજાં ઘણાં પાપો અટકી પડે છે. આંખા દેશ-દુનિયામાં પ્રગતિની આખી જે યંત્રણા ઊભી થઈ છે તે સઘળી ઈલેક્ટ્રીકના પાયા પર ઊભી થઈ છે. ખરેખર તો કોઈ ત્રાસવાદીએ કે ધામિમીએ બોમ્બાર્ડીંગ કરવું હોય તો દેવનાર જેવાં કતલખાનાં પર નહિ, પરંતુ વિદ્યુતમથકો પર કરવું જોઈએ. પ્રથમ પગલા તરીકે નગરશેઠ તે ગામના જિનાલયમાંથી તથા પોતાના ઘરમાંથી લાઈટ ફીટીંગ કઢાવી નાખે.

તે પછી ગામસભામાં પંચ દ્વારા એવો નિર્ણય લેવાય કે સૌએ ગામમાં બનાતી વસ્તુઓનો જ ઉપયોગ જીવનચાપન માટે પ્રાયઃ કરવો. જેથી ગામની મૂકી ગામમાં જ ટકી રહે. આમ કરવાથી પ્રત્યેક વર્ણને ધંધાકીય સલામતિ મળી જવાથી અનાર્થતાપોષક શિક્ષણ (સ્કૂલ)ને ગામમાંથી દૂર કરવું અતીવ સારણ બની જશે. ધંધાવિહોણ બનાવવામાં આવેલા લોકોને નોકરી આપવાની શક્યતા (માત્ર શક્યતા જ) ધરાવતી હોવાથી જ સ્કૂલો ચાલે છે. સ્કૂલોમાં શીખવાડતા ઈડા આંદિના પાઠોનો કે નવી પેઢીમાં પ્રસારેલ અનાર્થતાનો વિરોધ કરવાને બદલે તેની જન્મદાત્રી સ્કૂલોને જ અને સ્કૂલોને નીલાવનાર (યાંત્રિક ઉભોગો દ્વારા પેદા થયેલ) ધંધાકીય અસલામતિને નષ્ટ કરવી જોઈએ.

ગોચરની જમીનો પર થયેલ ખાનગી દબાણો દૂર કરાવવા માટે મહાત્મા દ્વારા તેમાં રહેલી આધ્યાત્મિકતા અદત્તાદાનના વર્ણન દ્વારા પણ સમજાવી શકાય. અત્યંત મહાત્મા જોડે દાર્શનિક કલહમાં ન ઉતરે તેવા વૈદિક પરંપરાના બીજા કોઈ યોગ્ય સંતને આગંત્રી નગરશેઠ ભાગવત સપ્તાહ આદિ પણ યંથોચિત રીતે ગોઠવે જેથી સારાવે ગામનો પ્રેમ જીતી લેવા ઉપરાંત તે સંત દ્વારા (ગોચરની જમીનમાં અતિક્રમણ કરનારને લાગતું બહાહત્યા કરતાં પણ મોટું પાપ જેવાં) વૈદિક શાસ્ત્રોના ઉલ્લેખો દ્વારા કામ-ઘણું

શિર તુજ આપણ વહું.....

સંરળ બને. ગામમાં થયેલ વોટર-વર્ક્સ અને ગામમાં ઘરે-ઘરે કે ગામડાંકીએ આવેલા નળ વગેરે દૂર કરાવવા. એક બાજુ આપણા મહાત્મા અણગળ પાણીનું તથા પાણીનાં અતિવ્યયનું મોટું પાપ સમજાવે, બીજી બાજુ વૈદિક રીત એક ઘડો અણગળ પાણી વાપરનારને શીત ગામ બાળ્યાનું લાગતું પાપ વગેરેની પૌરાણિક ઉલ્લેખો દ્વારા સમજાવે અને ત્રીજી બાજુ પંચ તથા મહાજન કૂલે પાણી ભરવા જતી ગ્રામ્ય પનિહારીઓના સૌંદર્ય અને સ્વાસ્થ્ય આદિની સારખામણી શહેરી સ્થળદેહી-રોગી ભૈરાઓ જોડે કરી તથા ગામની મૂડી ગામમાં રહેતી હોવાનો સિદ્ધાંત સમજાવી નળ-વોટર વર્ક્સ આદિનું પાપ દૂર કરાવે. બીજી બાજુ જરૂર હોય તો નળના પાપને દૂર કરવાની અપેક્ષાથી પાણી ભરવા વાવ-કૂવા આદિ ખોદાવી આપે તેની આજુબાજુ સુરમ્ય ઓવારો વગેરે બનાવે. વરાહમિહિર કૃત 'બૃહત્સંહિતા'ના ભૂગર્ભ જળ વિદ્યા પ્રકરણનાં જીવંત અનુભવજ્ઞાનનો વારસો ટકાવનાર 'પાણીકળા' (જમીનમાં ક્યાં, કેટલા હાથ ઊડે, ખારુ-મીઠું પાણી છે તે કંહી આપનાર) જેવાઓને શોધી-શોધીને આવા પ્રસંગોએ તેમનો ઉપયોગ તે દ્વારા તેમની વિદ્યાનો ટકાવ વગેરે કરે. માત્ર ઉપદેશ દ્વારા વિનોબા જેવા જો ખૂંખાર હાકુઓના પણ હૃદય પરિવર્તન કરાવી શકે તો ઉપદેશ દ્વારા ગોચરની જમીન ખાલી કરાવવી જેવાં કામ કાંઈ બહુ મુશ્કેલ નથી. ખાનગી દબાણો દૂર થતાં અને દબાવવામાં રહેલાં ધોર પાપો પ્રત્યે લોકોનું લક્ષ બરાબર સ્થિર થાય કે તુર્ત જ સરકારી દબાણો (રોડ, બસ સ્ટેન્ડ, સ્કૂલ, હોસ્પિટલ જેવી ચીજો માટે પ્રાયઃ ગોચર જમીનનો જ ભોગ લેવાતો હોય છે) સામે લોકોનો આક્રોશ ઊભો કરવો. આથી, 'એક પંથ દો કાજ' યાંય. આવી પ્રગતિષેષક સંસ્થાઓના મૂળિયા હાલે અને સરકારી પાપચારો પ્રતિ લોકોનું ધ્યાન ખેંચાય. આમ અત્યાર સુધી સમસ્યાઓના માત્ર ઉપરછલ્લા કારણો પ્રત્યે રોજબરોજ રોષ વ્યક્ત કરતાં લોકોનું ધ્યાન સમસ્યાના મૂળ કારણ ભણી ખેંચાવાની શુભ શરૂઆત થાય.

જે વ્યક્તિએ આતું શકવર્તી કામ ઉપાડ્યું હોય તે ઉદાર, કાર્યદુશળ, વિદ્વોમાંથી અવનવા રસ્તાઓ કાઢવામાં ચતુર હોય. દા.ત. પર્યટની વ્યવસ્થા કરવા જતાં ગામમાં ચૂંટાયેલ સરપંચ કે પછી અઠંગ રાજકારણી ઔદશિયાનું હિત ધવાતું હોય, ગોચરની જમીનો ખાલી કરાવવા જતાં જેણે દબાવેલી ઘણી જમીન છોડવી પડતી હોય, ધંધાઓની પુનઃસ્થાપના થતાં નબળી પડેલી સ્કૂલને એક બોર ધકકો લગાવી બંધ કરીને પરંપરાગત બ્રાહ્મણ દ્વારા ગામઠી નિશાળ શરૂ કરાવતી વગેરે જેણે મોટું દાન આપી સ્કૂલ પર લગાવેલ તકતી ધૂળધાણી થઈ જતી હોય વગેરેનો આ પુણ્યશાળી સામે પ્રબળ વિરોધ આવ્યો જતો હોય ત્યારે તેને એક જ ધડાકે અપૂર્વ કૌશલથી જીતી લેવાની જાતજાતની નીતિરીતિઓથી તે વાકેફ હોવો જોઈએ. દા.ત. તે પુણ્યશાળી દ્વારા બંધાવાયેલ વાવ કે તળાવના ઉદ્ઘાટન.

શિર તુજ આજ વહું.....

પ્રસંગે આખા ગામની હાજરીમાં જ્યારે શિલાલેખ પરથી પડદો હટે ત્યારે બંધાવનારના નામમાં તે પુણ્યજ્ઞાનીને બદલે વિરોધીનું જ નામ હોય ! પ્રાયઃ ભલભલો વિરોધી આવું કરવાથી આપણો યયા-વિના-રહે-નહિ-જેમ-જેમ ગામલોકો આપણા વિચારના થતા જાય તેમ તેમ ગામમાંની પ્રત્યેક સરકાર પ્રેરિત પ્રગતિપોષક સંસ્થાઓ દૂર કરાવતા જવું નાણાનો વ્યવહાર દૂર કરાવવાથી પ્રગતિને મોટો ધક્કો પહોંચે. વડગામમાં એવો રિવાજ હતો કે હજામ (ઘાંયજો) જ્યારે ઘરે વતુ કરવા (હજામત કરવા) આવે ત્યારે તેને પૈસાને બદલે પૂરુ ભાણું ભરીને જમવાનું આપવું પડે. (લોક વરણ કદાચ અનાજ આપતી હશે.) હરકટીંગ સલૂનનો (ખોટો ખર્ચ તથા કુસંસ્કારનો) અહીં ગામમાં ન હોય. ઘરે ઘરે જઈને જ હજામત કરી આવે. 'નાપિત ઘેર જઈ શિર મુઝાવે' ને પૂ. વીરવિજય મહારાજે પણ હિતશિક્ષાના રાસમાં અનુચિત ગણ્યું છે. લગ્નપ્રસંગ પર હજામ ઘરે જ રહે. જાન તથા મહેમાનોને ચરુ ઉપર ચૂલે નાંવા પાણી મૂકી આંપે-કાઢી આપે, હોકા ભરી આપે, હજામત કરે, વરઘોડામાં મશાલ લઈને ભલકાર (ભલો.... એમ બોલતો રહે) દેતો ચાલે. વગેરે કામ કરે. મારાં મોટાં મારી લીલા માસીના લગ્ન વખતે માતામહ કાળભાએ ટીંબા ગામમાં હજામને બદલામાં અંચેર (અઘોં શેર) ચાંદી આપેલ હોવાનું જાણેલ છે. હજામને ત્યાં કેટલી ચાંદી ભેગી થતી હશે ?

લગ્નપ્રસંગે ગામમાંથી ઢેડ કુટુંબનો ભાઈ આસોપાલવનું તોરણ બાંધી જાય, તેને સવા પાંચ શેર અનાજ આપવાનો વડગામમાં રિવાજ હતો. જેના ઘરે પ્રસંગ હોય તેના ભાયાતો વગેરે તથા તે વારાં મંહોલ્લાના ત્યાં પણ તોરણ બાંધી આવે તેઓ વાટકો ભરીભરીને અનાજ આપે. અમારા નાનપણમાં રોજ સાંજે વઘેલી રસોઈ એક અંધ ઓળંગાણી (ભંગીયણ) ડોશીમા માગવા આવે તેને આપતા હોવાનું જોયેલ છે.

લગ્નની ચોરી માટેના માટલા કુંભાર ચિત્રામણ વાળા ઘરે. તે લેવા શુભ મુહૂર્ત બહેનો સમૂહમાં જાય. ગીતો ગાતા ગાતા (૬ x ૪) ૨૪ માટલા લઈ આવે. ચોરી કુંભાર ઘરે આપી જાય.

માણેક સ્થંભ (માણકો-માંણકો) રુધાર ઘડીને આપી જાય.

(વિક્રમ સંવત ૨૦૪૩ આસપાસ અતુલભાઈએ કરેલ એક અઘૂરી નોંધનો ઉત્તરો)

શિર તુજ આપા વહું.....

આદર્શ ઘર કેવું હોવું જોઈએ ? કેટલીક ટૂંકી નોંધો

૫-

ઘરમાં ભૂમિગ્રાહ (બોયર) અવશ્ય કરાવવું. બોયર તથા ચુતુંની વિષમતાઓ (vagaries) થી અસ્પૃશ્ય રહેશે. શિયાળામાં ઠંડી- ઉનાળામાં ગરમી નહીં લાગે. Natural insulation અભ્યાસ, પૂજા-જાપ- સામાયિકાદિ માટે શ્રેષ્ઠ રહે. જમીનથી જેટલા ઉપર જઈએ તેટલી cost વધે. માટે ત્રણ માળે જો ઉપર ખેંચવા હોય તો બે ઉપર અને એક નીચે એમ કરવું વધારે સારું. economical (અર્થક્ષમ) બને. તે નફામાં.

(૨) ઘર ખાસે ફૂલો ગણાવેલી. કોઈક કહે છે કે મકાનનો પાયો જેટલો ઊંડો હોય તેટલા હાથ પાયાથી દૂર ફૂલો ગણાવવો. બીજા મતે પાયો જેટલો ઊંડો હોય તેટલા હાથ સુધી ફૂલો પાંકો બંધાવી દેવો જેથી ત્યાંથી અરવંણીઓ ફૂટે નહિ. નળનું પાપ જાય. પાણી માર્ટે મ્યુનિ. આદિની પરતંત્રતા નહિ. જરૂર હોય તો soil structure (ભૂમિ બંધારણ)ની તપાસ કરાવવી. ફૂલો બાંધીએ તે R.C.C. ના ફર્મા ઉતારીને નહિ પરંતુ ઈંટનો બાંધવો. જે મોંઘો પડશે પણ R.C.C. નું આયુ ૫૦ વર્ષનું હોય તો ઈંટ-ચૂનાનું ૫૦૦ વર્ષનું. સરવાણીઓ ઈંટમાં થઈને અનુસવિત (percolation) થશે. R.C.C.માં થઈને નહિ. સરવાણી સાંચે આવતો કાદવ ઈંટના જોડાણને દિન-પ્રતિદિન વધુ મજબૂત કરશે જમીનમાં ક્યાં-કેટલે ઊંડે કેવું પાણી છે તે વિદ્યાનો પરંપરાગત જાણકાર પાણીકળો મળે તો તેનો ઉપયોગ કરવો. ફૂલા પર હેન્ડ-પમ્પ બેસાડવાથી પાણી ખેંચાવાનું પ્રમાણ વધવાથી પાયાને નુકશાનની શક્યતા રહે. હાથથી ખેંચવાનું રહે તો તેમ ન થાય. જાહેર પાણીપુરવઠામાં બેકાળજી હોય તો water-borne diseases (પાણીના જીવાણુઓના કારણે થતા રોગો) થાય તે આમાં ન થાય. તથા વ્યાયામ થાય તથા પાણીવેરો બંચે.

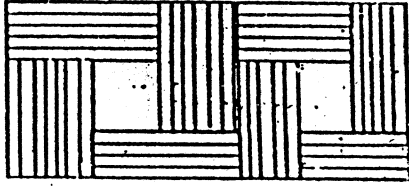
(૩) ભૂમિગૃહમાં ટાંકુ બનાવવું તેમાં અંતરીક્ષ જળ (વરસાદનું પાણી) ઝીલવું આયુવેદના મતે સઘળાચે જળમાં અંતરીક્ષ જળ શ્રેષ્ઠ છે. અગારીમાંથી નળિયાની પાઈપ પણ ટાંકામાં ઉતારી શકાય. અગારી પહેલા વરસાદે સાફ થવા દઈ પછી ટાંકી ભરવી. સાફ થયેલી અગારીમાં કાગડાને કાંઈક ગંદકી મૂકવા અચૂક દેવ હોય છે તે ચકાસવું. પાણી ટાંકીમાંથી કાઢીએ ત્યારે એકદમ સ્વચ્છ

શિર તુજ આણ વહું.....૬.

૮૨

હાથે લેવું તો વર્ષભર પાણીમાં પોરા સુદાં મહી પડે, નહીં તર પડે પણ ખરા. અમુક નદાનમાં ઝીલેલ પાણીમાં પોરા પડેતા નથી. જાણે decentralised dams (વિકેન્દ્રિત નાના બંધો) ગાળેલ પાણી મ્યુનિ. ગુલામીનો અભાવ કૂવાના ફાયદા ઉપરાંત દુકાળ પડે તો કૂવાનું પાણી ઊંડું ચાલ્યું જાય, આ રીતે સંઘરેલ પાણીમાં તે પણ વાંધો ન આવે. જ્યાં જમીનમાં મીઠું પાણી ન હોય ત્યાં પીવાના પાણી માટે ટાંકુ અને વાપરવાના પાણી માટે કૂવો એમ ગોઠવી શકાય. આજુબાજુ પાતાળ જાજર હોય તો કૂવા કરતાં ટાંકુ વધુ સારું પડે. ટાંકાની અંદર ચૂના વડે ભોંય તથા દિવાલો તૈયાર કરી દેવી. નવાબી રાજના શહેરોમાં બહેનોને કૂવે પાણી ભરવા ન જવું પડે તે માટે પણ ટાંકા રાખતા હોવાનું સાંભળેલ છે.

- (૪) દિવાલો પોલી બનાવવી જેથી વચ્ચે પોલી જગ્યામાં ભરાયેલ હવા insulation નું કામ કરશે. શિયાળામાં ઠંડી અને ઉનાળામાં ગરમીથી રક્ષણ કરશે. જે

ઈંટની આજુબાજુ કાળીલીટી દોરેલ છે તેને (માત્ર મહેલા થરમાંજ) ચૂનાથી ચોટાડી દેવી નહિ, લૂઝ (loose) રાખવી. ઈંટના બે ત્રણ થર સજાઈ જાય એટલે સૌથી મીચેના થરમાં રહેલી

આ ઊભી લૂઝ ઈંટો થરની અંદરની બાજુવાળી ખેંચી કાઢવી જેથી આવી દિવાલ ચણતી વખતે જે પ્લાસ્ટર પોલાણમાં (vacuum)માં પડે તે ત્યાંથી હાથ વડે બહાર કાઢી દેવાય જેથી પ્લાસ્ટરથી પોલાણ ભરાયે જાય નહિ. આખી દિવાલ સજાઈ ગયો પછી તે ઈંટો પણ ચણી દેવાય. ગામડાના દરોજમાં જાડી દિવાલની ઘેરે મોટું પોલાણ રાખી તેનો કોઠો તરીકે ઉપયોગ કરી તેમાં સાલભરનું શીધું (અનાજ) ભરી દેતા.

- (૫) ચણતર પ્લાસ્ટરમાં સર્વ જગ્યાએ ચૂનાનો જ ઉપયોગ (સિમેન્ટની જગ્યાએ) કરવો જોઈએ. ચૂનો પ્રાયઃ વાતાવરણની અસર સિમેન્ટ જેટલી absorb નથી કરતો. વર્ષા સિમેન્ટની ફેક્ટરીના ઘોર અસરભર-સમારભના દોષના અનુભવેદનમાંથી પણ બચાય છે. ચૂનો જેમ જૂનો થાય તેમ વધુ મજબૂત બને છે ત્યારે સિમેન્ટ નબળો બને છે. આમ, ચૂનાથી ઈમારતનું આયુષ્ય વધે. ભોંયતળિયે પણ ટાઈલ્સને બદલે ગારમાટીનું લીપણ અથવા ચૂનાછોનું ભોંયતળિયું કરાવી શકાય. ચૂનાના પ્લાસ્ટરમાં ગોળનું પાણી, મેથી, ગુગલ વગેરે ચૂનાને ચોટલામાં મજબૂત બનવામાં મદદ કરે તેવા દ્રવ્યો પણ નાંખી શકાય.

- (૬) દિવાલોને કેમિકલ રંગોથી રંગવાને બદલે કુદરતી (વનસ્પતિ-ખનીજ) રંગોથી

શિવ તુજ આરાવંદું.....

- રંગની. શિદ્ધપુર વગેરે શહેરના કારીગરો આજે પણ શાંખજીનું આરસની ભૂકી વગેરેનો ઉપયોગ કરી સુંદર ઝીકી કામ કરે છે. અલ્પારંભનો ફાયદો થાય. આવી ભીંતોને માત્ર ભીંનું કપડું લગાવવાથી તેની ઉપર લાગેલો બધો મેલ નીકળી જાય છે અને શ્વેત ભીંતો અરીસા જેવી ઉજળી દેખાય છે.
- (૭) છાણ-લીપણ અને ગાર (ઘોડાની લાદ) માટીની દિવાલો બનાવવાથી તો ઠંડી-ગરમીની અસર ઘણી રોકાય. રજસ્વલા બહેનો વગેરે પણ તે જગ્યામાં રહી હોય તો પંજા ત્યાં ફરી છાણનું લીપણ કરી દેવાથી તેને લગતી અશુધ્ધિ દૂર થઈ જાય. તે ઓરડામાં રહેલ રોગી સાજો થાય ત્યારે પણ ફરી લીપી દેવાય કે ગોમૂત છાંટી દેવાય. આજકાલના મકાનોમાં સોનાવરણ પાણી કરીને (પાણીમાં સોનાનો કોઈ પણ દાંડીનો બોળીને) છાંટવાનો રિવાજ છે.
- (૮) શ્રોત્રાંતો સ્વચ્છ કરવા માટે સોના-ચાંદીનો પંજા ઉપયોગ કરી શકે.
- (૯) છીપલાં-શંખ વગેરેમાંથી સફેદ, ગેરુ (એક જાતની માટી)માંથી લાલ, હડતાલ, મણસિલ વગેરેમાંથી પંજા રંગો તૈયાર થાય છે.
- (૧૦) છાપરે નળિયા નખાવવાથી (ધાબા કરતાં) ઠંડી-ગરમી ઓછી પડશે. નળિયાં વચ્ચેની આછી જગ્યાઓમાંથી અંતરીક્ષમાંથી હવા-પ્રકાશની લેરો-રોરો આવશે. નળિયા ઉપર દૂધી વગેરેનાં વેલા ચડાવી દીધા હોય અને આખું છાપરું તેનાથી છવાઈ જાય તેમ કરવામાં આવે તો ગરમી ઘરમાં ઘૂસે જ નહિ.
- (૧૧) ઘર શિલ્પશાસ્ત્રાનુસારે બનાવવું. આર્કિટેક્ટને બદલે સોમપુરાને રાખવો. મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર ઘરની મધ્યમાં અથવા ડાબી બાજુએ રાખવું. (જેથી તેમાં દાખલ થયા પછી ઘરમાં જવા માટે જમણે વળવું પડે. કહેવાય છે કે ઉબરો રાખવાથી પ્રેતાદિ અંદર આવતાં નથી. બારસાખ આદિના પ્રજા નિયમો છે. આવી બાબતો ઠકકર કરુના વાસ્તુસારપ્રકરણ આદિમાં છે.
- (૧૨) રસોડાનું પ્લેટફોર્મ ઊભું બનાવવું નહિ, નીચે બેસીને જ રસોઈ કરવી પડે તેમ કરવું. સતત ઊભા રહેવાથી કરોડરજ્જુ આદિને નુકસાન થાય છે. ઊઠ-બેસથી વ્યાયામ થાય છે. ઊભા પ્લેટફોર્મવાળું રસોડું એ કેવળ પશ્ચિમનું અંધાનુકરણ છે. પલાંઠી વાળીને બેસવું તે સિદ્ધાસન નામનું યોગનું એક આસન છે.
- (૧૩) પશ્ચિમના ઠંડા વાતાવરણમાં બનાવે છે તેમ આજુબાજુ કમ્પાઉન્ડ અને વચ્ચે ઘર હોય તેમ ન બનાવતાં અહીંના ઉષ્ણ, ધૂળિયા, મર્યાદામિત વાતાવરણને અનુરૂપ વચ્ચે ચોક (open losky)ને ચારેબાજુ ઓરડા હોય તેવું ઘર બનાવવું. બહારની બાજુ ઓછાં બારી-બારણાં (નહીંવત) રાખીએ તો પણ વચ્ચેના ખુલ્લા ચોકમાંથી

શિર ધુજ આણ વહું.....

૮૪

હવાપ્રકાશ આવે અને બહાર પડતાં બારીબારણાં ન હોવાથી ગરમી, ધૂળ વગેરે અંદર ન પ્રવેશે. બારીબારણાં વાટે અશુદ્ધ પ્રદૂષિત વાયુ ઘરમાં દાખલ ન થાય, જ્યારે અવકાશમાંથી ચોક્કસ હવા આવે. બે ઘર વચ્ચે રહેલ કમ્પાઉન્ડનો ગવરોધ દૂર ઘાંટા પાડોશીની નજીક અવાય. આર્થ સ્ત્રીઓએ ખુદામાં બેસવાનો લાભ લેવા ઘર બહાર કમ્પાઉન્ડમાં (રસ્તે આવતા-જતા ગમે તેવા માણસોની નજર પડે તેમ) ન બેસવું પડે. જ્યારે ઘરની અંદરના ચોકમાં બેસી શકે, નાના બાળકો ઘરમાં ખુદા ચોકમાં રમે તો કોઈ ભય નહિ. ભારતીય પાકશાસ્ત્રજ્ઞોના ઘરે બનાવાતી વડી, પાપડ વગેરે કાંઈપણ સૂકવણી ઘરની અંદર ચોકમાં થઈ શકે.

- (૧૪) બને ત્યાં સુધી લાઈટ ફિટીંગ, પંખા, વગેરે કરાવવું જ નહિ.
- (૧૫) રાઈસમિલમાં પોલીસ થયેલા ચોખાના આરંભ-સમારંભમાંથી બચવા ઘરે જ ડાંગર છડી શકાય તે માટે ખાંડણિયું અવશ્ય નખાવવું. જ્યાં પૂરતી પવન ચીવતો હોય તેવી જગ્યા હોય તો સારું. જેથી ખાંડવાવાળાને પરોલો ન થાય. આવી વ્યવસ્થા ઘરમાં હશે તો કોઈકવાર પણ ઉપયોગ થશે. અને એટલે અંશે આરંભમાંથી બચાશે.
- (૧૬) જેના વડે દળી શકાય તેવી ઘંટી (ધાળાવાળી) પણ પવનની અવરજવરવાળા સ્થાને રાખવી.
- (૧૭) પલંગ, કબાટ, ખુરશી આદિ સઘળું રાચરચીલું સ્ટીલ વગેરેનું કરાવવું કરતાં કાષ્ઠ (લાકડા)નું કરાવવાથી સ્ટીલની ખાણથી માંડીને કારખાના સુધીના ઘણા આરંભમાંથી બચી જવાંય છે. લાકડામાંથી પણ સુંદર કોતરણી વગેરેવાળું (સંખેડા પદ્ધતિનું પણ) રાચરચીલું તૈયાર થઈ શકે એમ છે. તેથી શોભા-દેખાવનો પણ ભોગ આપવો ન પડે. ઘરમાં ક્યાંય પણ લાકડામાં પ્લાયવુડનો ઉપયોગ ન કરવો. પ્લાયવુડ કારખાનામાં બનાતું હોવાથી તેમાં ઘણો આરંભ છે. વળી પ્લાયવુડને ઉધઈ પણ લાગતી હોવાથી તેની હિસાના પાપની શક્યતા પણ ઊભી થાય તેથી શકિત સંપન્નોએ સાગ-સીસમ વગેરેજ (તથા અન્યોએ બીજા આંબા વગેરેના સસ્તા લાકડા) વાપરવા. તેનો ખર્ચ વધુ આવવાની દલીલ પણ અસ્થાને જ છે. અર્થશાસ્ત્રનો જ્ઞાતા સમજી શકશે કે તે ખર્ચ નહિ રોકાણ છે. જેની કિંમત વરસો વંરસ વધતી જ જાય છે. (incometax wealthtax Free investment) ધનાઢય કળારુચિવાળા વ્યક્તિઓ ચંદનનું રાચરચીલું પણ બનાવડાવી શકે. ઉપરોક્ત સર્વે આધુનિક વસ્તુઓના વપરાશમાં શ્રીમંત

શિર તુજ આણ વહું.....

૮૫

કારખાનેદારોને લાભ છે, જ્યારે જૂની પ્રદ્ધતિની મોંઘી પણ વસ્તુઓમાં ગરીબ કારીગરોને રોજ છે તે ખ્યાલમાં રહેવું જોઈએ.

કુટુંબની રજસ્વલા બહેનો માટે અલગ પ્રાંત બનાવે જે શક્ય હોય તો છાણના લીપણવાળો હોય ચાર દિવસ તેઓને તે ઓરડાની બહાર જ નીકળવું ન પડે. નીકળવાનું ન હોય. ભોજનની થાળી પણ ત્યાં જ પહોંચી જાય. સ્નાન પછી ભોંયતળિયું ફરી, છાણાણી-ગોમૂત્રથી લીંપાઈ જાય એટલે ઓરડો શુદ્ધ-સ્વચ્છ આવો છાણના લીપણવાળો ઓરડો સામાયિક પૌષ્ઠ, જાપ ત્રગેરે ધર્મક્રિયા માટે પણ વધુ યોગ્ય છે. તેમાં સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતને વસતિધન ઉતારો આપવાથી અપૂર્વ લાભ મળે. પરિવારમાં ધર્મનું શિંચન-રક્ષણ થાય.

ઝાઈનિંગ ટેબલ એ પ્રશ્નમનું વિચારવિહોણું અધ્યાનકરણ છે. બાજોઠ પર બેસીને જમવાની આર્યવ્યવસ્થાના અનેક લાભો છે. પલાંઠી વાળીને બેસવાથી મનની ઘણી વ્યગ્રતા-અશાંતિ-ઘૂંઘવાટ દૂર થઈ જઈ મન સ્વસ્થ-શાલી બને છે. (કોધાવેશમાં ભાન-ભૂલેલી બે વ્યક્તિઓને પલાંઠી વાળીને બેસીને ઝઘડવાનું કહેવાથી આ બાબતની પ્રતીતિ થશે) આવી રીતે શાંતચિત્તે લેવાયેલ આહારનું જ સુયોગ્ય પાચન થાય છે. પલાંઠી વાળીને બેસવાથી પેટનું તથાગ્રકારે સંકોચન થાય છે કે જેથી વધુ પડતી માત્રામાં ખોરાક લઈ ન શકાય, લેવાય તો અરુણ થાય. તદુપરાંત બાળપણની ઝાઈનિંગ ટેબલની ટેવવાળી ભાવિ પેઢીને બેસણા-એકાસણા આદિનો ધર્મ ભૂખને કારણે જ નહિ પરંતુ પલાંઠી વાળીને જમવાની જો ટેવ નહિ હોય તો તે આસાનને કારણે પણ દુષ્કર બનશે. સુંદર મજાના સંખેડા-સુખડ-રીસામાદિના બાજોઠ કે સાકળા ગદેલા પર બેસાડી તેવા જ બાજોઠ પર થાળી મૂકી જમાડવામાં શોભા પણ હકીકતમાં વધે છે.

) ધર્મપ્રિય-શ્રીમંત-દ્રષ્ટિવાન વ્યક્તિ ઘરમાં ઈલે. લાઈટને બદલે પૂર્વના શ્રીમંતો રાખતા તેવી આકર્ષક હાંડીઓ-જુમ્મરો, દીપમાલિકાઓ વગેરે રાખી ઈલે.ના અગણિત ગેરલાભોથી બચી શકે. લાઈટ જ્યારે બંધ હોય ત્યારે પણ તેમાંથી સતત નીકળતો સૂક્ષ્મ વિદ્યુતપ્રવાહ માનવઆરોગ્યને નુકસાનદાયી છે. તે એક વૈજ્ઞાનિક સત્ય છે. તેથી છેવટે પ્રતીકાત્મક એકાદ ધર્મક્રિયાદેના ખંડમાં પણ લાઈટ ફીટીંગ ન કરાવીને આ આદર્શને જીવંતો રાખવો જોઈએ. આજે પણ આ ગુંબાઈમાં પણ એવા ધનાઢય ધર્મી પરિવારો વરો છે જેઓના ઘરમાં એકરકન્ડિશનર તો શું પંખા પણ નથી. એ જોતાં આ વાતને વગર વિચાર્યે અશક્ય કહી દઈ કાઢી નાખવામાં ડહાપણ નથી.

શિર તુજ આણ વહું.....

(૨૧) દીવાનાખંડની ઘણી જગ્યા રોકી લેતું શોકેરા એ પશ્ચિમનું બિનાજરૂરી બદ્દે અનુકરણ છે. તે જ રીતે સોફા કરતાં લાકડાની સુંદર કલાત્મક બેઠકો અથવા આરસની પીઠિકા પર મશરુની ગાંદી તકિયા વગેરે સુંદર વિકલ્પો છે.

ઉપરોક્ત સંઘના મુદ્દાઓ વિશે ધાર્મિક, સાંમોજિક, નૈતિક, રાષ્ટ્રિય, શારીરિક આરોગ્ય વિષયક વગેરે ઘણા દ્રષ્ટિકોણોથી ઘણું વિવેચન-વિવરણ શક્ય છે તે બધું લખવા કરતાં મૌખિક સમજવું વધુ અનુકૂળ પડે તેવું છે.

(૨૨) ચોકમાં બેસી ઓટલા પર માટીમાં દાતણ કરવાની વ્યવસ્થા ઊભી રાખવાથી જયણાના ઈચ્છુકો વોશ-બેસિનના પાપથી અગણિત સંમૂર્ધિત મનુષ્યોની હત્યા થી બચી શકે છે. આયુર્વેદના મતે પણ દાતણ હરતાં ફરતાં નહિ, બેસીને જ કરાય.

(૨૩) રાસરચીલામાં કેવિકોલાદિ વર્જવું. પરસ્પર લાકડાઓમાં કાણું તથા ઉપરોલો ભાગ બનાવી (લાકડે માંકડું લગાડે તેમ) બે ભાગ સાંધવા.

(નિહાર) નૈ.

પ. ભોજન

લા. આયુધ

(શયન) દ.

ઉ. (કોપ)

(રસોઈ)અ.

ઈ. (ધર્મ)

પૂ. (દ્વાર)

પૂર્વ-વિજયદ્વાર, દક્ષિણ (યમ દ્વાર), પશ્ચિમ-મકરદ્વાર, ઉત્તર-કુબેરદ્વાર.

ઘર-શકટમુખ (ગોમુખ), દુકાન-સિંહમુખ.

(૧) દ્વારની ઊંચાઈ: ઘરની પહોળાઈના હાથ = અંગુલ + ૫૦/૬૦/૭૦ અંગુલ.

$$\text{" પહોળાઈ = } \frac{\text{ઊંચાઈ}}{૨} + \frac{\text{ઊંચાઈ}}{૧૬}$$

$$(૨) \text{" ઊંચાઈ = ઘરની ઊંચાઈ} \times \frac{૨}{૩}$$

$$\text{" પહોળાઈ = " } \times \frac{૧}{૩}$$

(૩) દ્વાર સ્વયંમેવ બંધ થાય તેવું ન જોઈએ. દ્વાર એકાધિક કમલવાળું જોઈએ.

(૪) ઘર ડાબે-જમણે લાંબું ન હોવું જોઈએ. મુખ્ય દ્વાર પર કલશાદિ ચિત્રો શુભ છે.

(૫) યોગિની, રામાયણ-મહાભારત, રાજાઓના યુદ્ધ ઋષિ-દેવચરિત્રના ચિત્ર નહિ.

(૬) ફલવાળા વૃક્ષ, પુષ્પવેલ, સરસ્વતી, નવનિધાનયુક્ત લક્ષ્મી, કળશ, સ્વસ્તિક, સ્વખાવલિ વગેરે ચિત્રો શુભ છે. (ઘરમાં રાખવા માટે)

શિર તુજ આણં વહું.....

અર્થપૂર્ણ દૂંકનોંધો

અ

પણ જ પૈસા પરદેશમાં ચુરાયા અને ચુરાઈ રહ્યા છે અને તે દ્વારા ઊભી થયેલી તેમની મૂડી પણ પાછી નકામી ન પડી રહે તે માટે ભલે ઓછા વ્યાજે પણ તેની વૃદ્ધિ થાય તે હેતુથી આપણને જ ધીરવામાં આવે. આપણા પૈસા લૂંટીને તે જ પૈસામાંથી અમુક રકમ ઓછા વ્યાજ અને અમુક પૂરા વ્યાજે આપણને આપનારને આપણે ઉપકારી મિત્ર ગણી સત્કારીએ તેને બુદ્ધિનો અંધારો જ કહીશું કે બીજું કાંઈ ?

★ અર્થો મળે ત્યાં સુધી વતન છોડીને આખો લેવા ન જવું.

★ જૈનોએ બહારની બજાર સીજો ન ખાવી જોઈએ. તો શું કરવું ? ઘરે બનાવીને ખાવું. તેમ જ ડેરીનું દૂધ ન પીવાય તો શું કરવું ? ઘરે ગાય પાળીને તેનું દૂધ વાપરવું. આમ કહેવામાં ઘરે રસોઈ કરવારૂપ અને ગાય પાળવારૂપ આરંભનો દોષ તો રહેલો છે જ પરંતુ બજાર સીજો કે ડેરીનાં દૂધ વાપરવા કરતાં આમાં ઓછો દોષ હોવાથી ગૃહસ્થો કરી શકે. આમ શ્રેષ્ઠ રસ્તો તો ખાવું જ નહિ તથા દૂધ પીવું જ નહિ તે જ છે કારણ તેમાં સર્વથા અનારંભ છે પરંતુ ઈતિહાસ પર દ્રષ્ટિ નાંખવાથી સમજાય છે કે બહુજાનસમાજ માટે એ શક્ય નથી. (જો કે કેટલાક વિશિષ્ટ મહાપુરુષોએ તો આને પણ શક્ય કરી બતાવેલ છે, તેમને તો કોટિશઃ ધન્યવાદ છે) જ્યારે ઈતિહાસ પરથી એ પણ જાણી શકાય છે કે ઘરે રસોઈ કરવી તથા ગાય પાળવી તે એકદમ શક્ય છે. એક એવો વિકલ્પ જાણવા મળ્યો કે ગુરાલમાની રાજ્યકાળમાં બહેનોને ફૂલે-વાલે પાણી ભરવા ન જવું પણ તે વિચારથી ખારા કાંને નવાળી શહેરોમાં ઘરે ઘરે ટાંકાં બનાવવાનું શરૂ થયું. દા.ત. 'અ'વાદ, ખંભાત, સધનાપુર વગેરે.

★ કોઈપણ સારો દેખાતો વિચાર પણ જો માનવસ્વભાવ, સમાજવ્યવસ્થાની માનસાશાસ્ત્રીય જટિલતાઓ આદિ સઘળા પાસાઓનો સર્વગીણ વિચાર કર્યા સિવાય એકાદી દ્રષ્ટિથી વહેતો મૂકવામાં આવે કે અમલમાં મૂકાય તો કેટલું ભયંકર નુકશાન કરે તેનો નાદર નમૂનો Welfare state (કલ્યાણરાજ્ય)ની કલ્પનામાં જોવા મળે છે. Welfare state ને નામે જે પ્રકારનો state interference (સરકારી દખલગીરી-પ્રજાકીર્તિ જીવનમાં) કરાય છે તેણે પ્રજાને પારાવાર નુકશાન પહોંચાડ્યું છે. જે દિવસથી આ દખલ દૂર થશે તે દિવસથી સઘળું એ વિષયક તૂટશે. we need the govt. that un-does (the govt. that governs least is the best govt.)

શિર તુજ આણ વહું.....

૮૮

★ સ્ત્રીઓને ગુલામડી કહેવાય છે, પણ હકીકતમાં આખી પ્રજા જ ગુલામ છે. હાલ તો consumers movement, સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્ય, મજૂર ચળવળ, રાજકીય વાદો આદિને નામે પ્રજાને અંદરોઅંદર લડાવાય છે. અને ધર્મવાદો વગેરેને ઝઘડા કહી વગોવાય છે. ત્યાં વિરોધ એ જીવંતી લોકશાહીનું લક્ષણ અને અહીં વિરોધ એ ઝઘડાનું મૂળ ! કેવો અજીબ ન્યાય !

★ દીક્ષાર્થી, સંઘપતિ, ઉપધ્યાનપદિ કરાવનારને સન્માનપત્ર આપવાનો ચાલ હમણાં ખૂબ ચાલ્યો છે. મોટેભાગે રો-બરો-પાંચરો-હજાર નકલ છપાવી મેળાવડા વખતે હાજર લોકોમાં વહેંચી એક નકલને મઢાવી વ્યક્તિને અર્પણ થાય છે. પ્રિન્ટિંગની મોત્સાહન મળવા ઉપરાંત, લોકો વાંચીવાંચીને ફેંકી દેતા હોવાથી જ્ઞાનની અવ્યક્તતા થાય છે. છેવટે હાથ બનાવટના કાગળ પર કે રેશમ જેવા કપડા પર લહિયા પાસે લખાવીને તે અર્પણ કરીને મેળાવડા વખતે વાંચી સંભળાવાય તો ચાલે. રેશમના કપડાને લખાના (ચોખાના) ઓરામણમાં બોળીને સુંવાળી સપાટીવાળા લાકડાના પાટિયા પર કપડાના સળ ન પડે તે રીતે ચોંટાડી સૂકાયા પછી તેના પર લખવાથી શાહી ફેલાઈ જવાની તકલીફ વગર લખાશે. લખાયા પછી સૂકાઈ ગયેલું કપડું પાટિયા પરથી સરળતાથી ઉખેડી શકાશે. જેને ઉખેડીને સીધું મઢાવી દઈ શકાય.

★ મારી બાનું જ્યારે વડગામ આવવાનું થયું ત્યારે ગામના દરજી તરબા મેરાઈના બાપને સંતો રીવતાં આવડતું નહિ. લોક વરણના અંગરખાં વગેરે ઓરાસીમાં બેસીને હાથે રીવતાં. આજે તરબા મેરાઈના દીકરાને હાથ વડે રીવતાં નહિ. આવડતું હોય. લગ્ન, સગાઈ, તપસ્યા, સંવત્સરી, પારણા વગેરે પ્રસંગે ગામના દરજી ભોરે (તાંબાનું લાંબું વાજિંત્ર, જેના કાણામાં લોકો-પૈસા નાખે) વગાડતા, ઢાઢી લંગા (પિત્તાળની) વગાડે અને ઢોલી ઢોલ. ઢોલ સરગવાના લાકડામાંથી બને. ભેરી (નર) ભૂંગળ (માદા) જોડિયા વાદ્ય છે. તારંગાજીમાં રોજ ચોઘડિયામાં નગારું-લંગા વાગે છે. આવા હતા એ જમાનાના મોંગલેક વાદ્યો.

★ જમાનાઓથી આ પાણખણ (આજ પણ ભદ્રેશ્વર-કચ્છ પાસે આ પાણખણ છે ને આજ પણ એમાંથી આ પ્રકારના પથ્થરો નીકળે છે. કચ્છના તમારા કિલ્લાઆ આ પાણખણના પથ્થરોથી બંધાય છે) એક અને અનન્ય હતી. ને એના પાણા પણ એવા જ અનન્ય હતા. ન જોઈએ ઘડવૈયો કે ન જોઈએ કડિયા. એકસરખા લંબચોરસ માપનાં ભૂખરાં બેલાં નીકળે.. બેલા ઉપર બેલું મૂકી ને એના ઉપર બેય બેલાંના વજન જેટલી પાણી રેડી એટલે બેલાં જડબેરાલાક ચોંટી જાય. ન જોઈએ ચૂનો. ન જોઈએ માટી. કાંઈ ન જોઈએ.

શિર તુજ આણ વહું.....

૮૬

★ આજે કેટલાક ભોળા, સરળ, સહૃદય ભાઈઓ મદ્યપાનનિગેય, અફીણ-ગાંજાના વ્યસનમાંથી મુક્તિ જેવા લોકકલ્યાણના કામો માટે ઝુંબેશો ચલાવી મહેનત કરતા જણાય છે. દાડુ વગેરે ખરાબ છે તેમાં કોઈ શંકા નથી પરંતુ તેની સંપૂર્ણ નાબૂદી શક્ય લાગતી નથી કેમકે પચાપૂર્વથી નીચેના સ્તરના લોકો તેનો ઉપયોગ કરેજ છે તેને બદલે શા, રિગ્વેદ, ટી.વી., રેડિયો, છાપા, ઠંડાં પીણાં જેવી અગણિત ખોટી વસ્તુઓ-નિરાબીઓ (જે ઈતિહાસના પટ પર ક્યારેય નહોતી તે) ઘૂસી ગઈ છે. તેનો વધુ વિરોધ થવો જોઈએ. દાડુ વગરનું જનજીવન (સંપૂર્ણપણે) આપણે આવા પડતા કાળમાં જાણ્યું નથી તેથી તે બચાવવા શક્ય છે કે કેમ તે વિચારવું. પરંતુ ઉપરોક્ત આધુનિક દૂષણો વગરનું જીવન તો પ્રજા યુગોથી જીવતી હતી તે દૂષણોના મૂળિયાં હજી બરાબર જામ્યા પણ ન હોય તો તે દૂષણોને દૂર કરવાં વધુ સુશક્ય નથી ? તે માટે પ્રયત્ન વધુ ઉચિત નથી ?

★ ઘરે સુવાવડ થતી ત્યારે સવાના પાણીની કે ગોળના પાણીની (કે મધની) ગળથૂથી સંતાનને સૌ પ્રથમ અપાતી. આજે હોસ્પિટલોમાં સૌ પ્રથમ ગળથૂથીજ અભિક્ષ અપાય.

★ વિજય-વિજયાની મહત્તા બ્રહ્મચર્ય કરતાં યે વિશેષ તો વ્રતપાલનની દ્રઢતા માટે. બ્રહ્મચર્ય તો સાધુ-સાધ્વીજી પણ પાળે છે. પરંતુ આ તો વિષયેચ્છાથી લગ્ન કરેલ. ભૂલથી વ્રત લીધેલ છતાંય પાલન દ્રઢતાં.

★ ભક્ષ્યાભિક્ષ નિશ્ચાર : વ્યાસાગવાળાઓ, અખાડાઓ અને તંદુરસ્તીના નામે હોહા અને વેજીટેબલ જેવા આરોગ્યનાશક તત્ત્વ સામે ઉહકારો પણ નહિ ? વેજીટેબલ જેવું બનાવટી ધી મળવાથી ધીની જોઈએ તેવી અછત ઊભી ન થવાથી. પશુઓના સંહાર તરફ લોકોનું લક્ષ્ય ગયું નહિ. વેજીટેબલ નામ પણ ખૂબીથી રાખેલ છે નહીંતર તેલેનું ધી નામ રાખવાથી ચાલી શકત.

★ કહેવાય છે કે ડાહ્યા માણસો પહેલાં પોતાની આબરૂનો અંદાજ બાંધે છે અને પછી તે આવકની મર્યાદામાં રહીને કેટલો ખર્ચ કરવો તે નક્કી કરે છે.

પશ્ચિમી ઢાંચામાં ઢળાયેલી આપણી રાજ્યવસ્થાનું નાણાં ખાતું સંભાળતા પ્રધાન દરે વર્ષ કેટલો ખર્ચ કરવો તે પહેલાં નક્કી કરે છે અને પછી તે ખર્ચને પહોંચી વળવા જેટલી આવક ઊભી કરવા પ્રજાને કરના બોજથી લાદતા જાય છે.

★ પ્રદુષિત હવા અને સ્વાયંચાલુક્ત પાણી છોડતાં યંત્ર આધારિત ઉદ્યોગોને સરકાર જે ઝડપનોર પ્રોત્સાહન આપી રહી છે તે જોતાં તો એવું લાગે છે હવે તો ઝરણું ગટર બને એવું જ નામ વિકાસ ! નદી સ્નાનને યોગ્ય ન રહે તેનું જ નામ પ્રગતિ ! હવા ઝેરી બને ત્યારે જ રાષ્ટ્રિય આવક વધે છે. મોટા શહેરોમાં હરવા ફરવા માટે પણ માણસો 'ઓકસાજન'નું સિલિન્ડર સાથે લઈને નીકળવું પડશે કે શું ?

શિર તુજ આણ વહું.....

૮૦

✽ આધુનિક સમાજવ્યવસ્થામાં જે કાર્ય સરકારી હસ્તશીપ કે બજાજબરીથી કરાવાય છે તે આર્ય સમાજવ્યવસ્થામાં સામાજિક પ્રેરણાઓથી થતું. ફરજિયાત કેળવણી કે ફરજિયાત લશ્કરી તાલીમ અત્યારે કાવંદાથી કરાવવી પડે (છતાં નિષ્ફળ જાય) જ્યારે આર્ય વ્યવસ્થામાં ક્ષત્રિય બચ્ચો શસ્ત્રવિદ્યામાં પારંગત થવા તલસતો જ હોય. ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને ખાસ કરીને બ્રાહ્મણ કુળના સંતાનો આભણ અબૂજ રહેવામાં શરમ અનુભવતા. ઉચ્ચ કેળવણીની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ સુખોનો સ્વૈચ્છિક ભોગ આપતા અને અભરજ્ઞાન તો બધા મેળવતા.

✽ શ્રી.વેણીભાઈ વાસુ ધીની ફાંસની વાત કરતા. તેમના બાળપણમાં એવું દાણદાર ધી બનતું કે જેમ લાકડાની ચીપની ફાંસ વાગે તેમ ધીની પણ આંગળીમાં ફાંસ વાગતી. આ ફાંસ કાઢવાની રીત પણ સરળ પણ સુંદર હતી. આંગળીને સાદા ગરમ પાણીમાં બોળી રાખવાથી થીજેલું ધી (જેની ફાંસ વાગી હોય) પીગળી જાય અને સ્વાભાવિક રીતે જ ફાંસ ઓગળી જાય ! તે હિ નો દિવસા ગતાઃ ।

અટવી પર્વતાશ્રૈવ નદસ્તીર્થાને પાનિ ચ ।

- સર્વપ્રયસ્વાગિકાન્યાહુર્ન હિ તત્ર પરિગ્રહઃ ॥

✽ પહેલાના જમાનામાં માણસ સામે અનેક સમસ્યાઓ હતી એમ કહેનારા એ કેમ મૃત્યુમાં જાય છે કે ફાલતરના જમાનામાં માણસ મોતે જ એક સમસ્યા બની ગયેલ છે.

✽ ‘દેહ છોડીએ પણ વેદ ના છોડીએ’